

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nevin TAŞTEKİN

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN ETKİLERİ ÜZERİNE ÜÇ DENEME

İktisat Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nevin TAŞTEKİN

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN ETKİLERİ ÜZERİNE ÜÇ DENEME

Danışman

Prof. Dr. Selim Çağatay

İktisat Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nevin Taştekin'in bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Özgür Teoman (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Selim Çağatay (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ümit Seyfettinoğlu (İmza)

Üye : Doç. Dr. Öznur Özdamar (İmza)

Üye : Doç. Dr. Celal Taşdoğan (İmza)

Tez Başlığı: TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN ETKİLERİ ÜZERİNE ÜÇ DENEME

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 27/07/2020

Mezuniyet Tarihi :27/08/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de İç Göçün Etkileri Üzerine Üç Deneme” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Nevin TAŞTEKİN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Nevin Taştekin
Öğrenci Numarası	20135209001
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat
Programı	Doktora
Programın Türü	( ) Tezli Yüksek Lisans (x) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Selim Çağatay
Tez Başlığı	Türkiye'de İç Göçün Etkileri Üzerine Üç Deneme
Turnitin Ödev Numarası	1372528111

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 125 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 22/08/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 8'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)
Prof. Dr. Selim Çağatay

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN SEKTÖREL ÜCRETLER ÜZERİNE ETKİSİ

1.1. İş Gücü ve Göç İlişkisi Teorileri	12
1.2. Literatür Araştırması.....	21
1.3.Ekonometrik Uygulama.....	36
1.4. Analiz Sonuçları	42

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN YAŞAM STANDARTLARI ÜZERİNE ETKİSİ

2.1. Yaşam Standartları ve Göç Bağlantılı Teoriler	45
2.2. Literatür Araştırması.....	51
2.3. Ekonometrik Uygulama.....	61
2.4. Analiz Sonuçları	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ

3.1. Enflasyon ve Göç İlişkili Teoriler	67
3.2. Literatür Araştırması.....	72

3.3. Ekonometrik Uygulama.....	76
3.4. Analiz Sonuçları	81
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	88
EK 1- Türkiye’de Kent-Kır Nüfus Dağılımı	99
EK 2- Veriler ve Elde Edilme Yöntemleri.....	100
EK 3- Verilere İlişkin Özet Değerler	101
EK 4- Sektörlere İlişkin İl Bazında Sabit Etkiler.....	102
EK 5- İl Düzeyinde Yaşam Standartları Sabit Etkiler.....	105
EK 6- Düzey 2’de Tüketici Fiyat Endeksi ve Yaşam Standartları Sabit Etki Tablosu .	106
EK 7- Tüketici Fiyat Endeksi ve Yaşam Standartları Karşılaştırması	108
EK 8- Ekonometrik Modeller Diagnostic Test Sonuçları.....	109
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Uluslararası Göç ve Belirleyicileri	5
Şekil 2 Dustman'a Göre Göç Türleri	8
Şekil 3 Göç Özel İhtisas Raporlarına Göre Türleri	9
Şekil 4 Göçte Başlangıç ve Varış Yeri Faktörleri Ve Araya Giren Engeller	46
Şekil 5 Göçmen Ağı Teorisi	49
Şekil 6 Sosyal Ağlarda Yoğunluk ve Merkeziyet	50

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.3.1 Bağımlı -Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları.....	37
Tablo 1.3.2 Veri Kaynakları Ve Elde Edildiği Yıllar.....	38
Tablo 1.3.3 Sektörlere Göre Analiz Sonuçları	39
Tablo 2.3.1 Verilerin Elde Edilme Şekilleri	62
Tablo 2.3.2 Bağımlı- Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları.....	62
Tablo 2.3.3 Analiz Sonuçları.....	63
Tablo 3.3.1 Bağımlı- Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları.....	77
Tablo 3.3.2 Tüketici Fiyat Endeksini Etkileyen Faktörler	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
EGLS	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
ETF	Avrupa Eğitim Vakfı (The European Training Foundation)
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)
INS	Göç ve Vatandaşlık Hizmetleri (Immigration and Naturalization Services)
IZA	Çalışma Ekonomisi Enstitüsü (The Institute for the Study of Labor, German: Institut zur Zukunft der Arbeit)
OECD	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OLS	Sıradan En Küçük Kareler
P.E.S.	Posta Sayımı (Post Enumeration)
SED	Ulusal Bilim Vakfı Doktora Anketi (National Science Foundation's Survey of Earned Doctorates)
SCSRT	İşgücü Anketi (The Labour Force Survey)
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TLSS	Yaşam Standartları Ölçüm Anketi (The Living Standards Measurement Survey)
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan göç kavramı, insanların çeşitli nedenlerle yer değiştirme isteği sonucu ortaya çıkmıştır. Sebep ve sonuçlarıyla insanların hayatlarını etkileyen göç, kavram olarak giderek farklı nitelikleri barındırmış ve incelenmesi gereken önemli bir alan olmuştur. Ülkemizde hem iç hem de dış göçün etkileri oldukça yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ancak iç göç sürecinin daha aktif nitelikli olması nedeniyle bu çalışma Türkiye'deki iç göçe ilişkin olarak planlanmıştır.

Nüfusun yer değiştirmesinin ülkenin bütününe birçok yönden etkilediği düşünüldüğünde bu sürecin nelere, nasıl etki ettiği önemli bir konu haline gelmektedir. Bu çalışmada yurt dışı literatürde kısıtlı sayıda çalışmada yer alan, yurt içi literatürde ise çok daha az çalışılan üç başlık üzerine odaklanılmaktadır. Böylece göç yönetim sürecinde dikkat edilmesi gereken farklı noktaların belirlenmesi hedeflenmiş, doktora tezinin bu noktaları öne çıkararak katkı yaratması amaçlanmıştır. Bu odak noktaları iç göçün sektörel ücretler üzerine, yaşam standartlarına ve tüketici fiyatlarına etkisi olarak belirlenmiştir. Çalışmada etkiler panel ekonometrik modellerle tahmin edilmiştir. Bağımlı değişkenler anılan odak noktaları ile belirlenirken, bağımsız değişkenler göçmenlerin cinsiyete göre eğitim düzeyleri, yerel nüfusun cinsiyete göre okullaşma oranları ve reel kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla olarak ele alınmıştır. Bu değişkenler işgücü piyasasında arz ve talep tarafını temsilen kullanılmaktadır. Üç ampirik bölümden oluşan çalışmada, bağımlı değişkenlerden birisi olan hayat standartları 15 ayrı göstergenin bileşiminden oluşan bir endeks olurken, diğer bağımlı değişken tüketici fiyat endeksidir. Son bağımlı değişken ise imalat, hammadde, inşaat ve hizmetler sektörlerinde ayrı ayrı belirlenmiş reel ücret seviyesidir.

Yapılan analizler neticesinde çeşitli eğitim seviyelerinde ele alınan göçmenler, okullaşma oranları ve reel gayri safi yurtiçi hasıla bağımlı değişkenleri etkilemiştir. Ancak göçmenlerin eğitim düzeylerinin sektörel ücretler üzerinde etkisinin oldukça düşük seviyede olduğu, hayat standartları ve enflasyon üzerinde etkilerinin görece yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum ekonomideki işsizlikle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç göç, İşgücü piyasası, Ücretler, Yaşam standartları, Enflasyon, Okullaşma oranı

SUMMARY

THREE ESSAYS ON THE IMPACTS OF INTERNAL MIGRATION IN TURKEY

Dating back as far as the history of mankind, the concept of migration emerged as a consequence of the people's willingness to relocate due to various reasons. Scope of migration, which influence people's lives with its causes and consequences, has evolved in and became a significant research area. The impacts of both domestic and international migration are intensely felt in Turkey. Nevertheless, as the domestic migration activity is multi-dimensional this study focuses on domestic migration in Turkey.

Considering the fact that relocation of population influences the entire country in many respects, what and how this process affects becomes an even more important issue. This study focuses on three titles that has been addressed in a limited number of studies abroad and studied even less in the domestic literature. In this way, it is intended to identify different points that require attention regarding the management of migration and the contribution of the dissertation is based on revealing these points. The mentioned focal points have been identified as the impacts of domestic migration on sectoral wages, living standards and consumer prices. In the study, the impacts have been estimated through panel econometric models. While dependent variables have been identified through the mentioned focal points, independent variables have been addressed according to the education levels of migrants by gender, schooling rates of local population by gender and real gross domestic product per capita. These variables are used in representation of the supply and demand aspect in the labor market. In the study consisting of three empirical parts, living standards- one of the dependent variables – is an index comprised of 15 separate indicators, another dependent variable is the consumer price index. The last dependent variable is the real wage level identified separately for manufacturing, raw material, construction and services sectors.

Findings of the empirical analyses suggest that gender, education level and schooling rate of migrants, and per capita gross domestic product do affect dependent variables in the analyses. However, it has been concluded that the impact of education levels of migrants on sectoral wage rates is quite small whereas on living standards and inflation is relatively large. We believe these findings regarding wage rates are highly related with the existing unemployment rate.

Keywords: Internal migration, Labor market, Wage rate, Living standards, Inflation, Schooling rate

TEŞEKKÜR

Tez alıőmam sűresince konu belirleme, literatűr araőtırma, veri toplama gibi birçok alanda tecrűbe ve deneyimlerini benimle paylaőan deęerli hocam Prof. Dr. Selim ÇAĖATAY'a teőekkűrlerimi sunarım.

Çalıőmalarım esnasında yanımda olan sevgili eőim Kadir TAŐTEKİN'e, annem Zekiye ERAVCI'ya ve kızım Gűneő TAŐTEKİN'e de teőekkűr ederim.

Nevin TAŞTEKİN

ÖNSÖZ

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren iç göç hızında gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Bu dönemde genel olarak kırsaldan kentlere göç gözlemlenmiştir. Temelde ekonomik nedenlerle göç edilmesine rağmen zaman içinde değişen koşullar, farklı sebeplerle de yer değiştirme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Ülkemizde ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel nedenlerle meydana gelen göç hareketliliği şehirler ve bölgeler arasındaki niteliksel ve niceliksel farkların gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Bu problemin giderilmesi için iş gücü piyasasını, tüketim kalıplarını ve sosyal hayat değişkenlerini etkileyen göç hareketlerinin incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışmalar incelendiğinde belirtilen konularda Türkiye için literatürün yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Eksikliğin giderilmesi adına bu tezde iş gücü piyasasındaki sektörel ücretler, yaşam standardı endeksi ve tüketici fiyat endeksi bağımlı değişken olarak ele alınarak ampirik analizler yapılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan yaşam standardı endeksi ve sektörlere ait reel ücretler verileri tezin diğer çalışmalardan farklı bir yönde ilerlemesine neden olmuştur. Ayrıca enflasyon ve yurtiçi göç ilişkisinin ele alındığı bölümde enflasyonun bağımlı değişken olması Türkiye için yapılan çalışmalar açısından farklı bir özellik oluşturmaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde birçok insan çeşitli nedenlerle zaman zaman yer değiştirme isteği duymakla birlikte zorunlu yer değiştirmelere de maruz kalabilmektedirler. Doğal afetler, savaşlar vb. nedenler, toplulukların zorunlu olarak buldukları yerleri terk etmesiyle sonuçlanabilmektedir. Bu gibi durumlarda göç kavramı ortaya çıkmaktadır.

Göç, içerisinde birçok ögeyi barındırmaktadır. Sosyal, demografik, kültürel, ekonomik ve politik unsurlar göç sürecinin nedeni, zaman zaman da sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumları çeşitli yönlerden etkileyen bu kavramın ayrıntılarıyla ele alınması, neden ve sonuçları üzerinde durulması gerekmektedir. Önüne geçilemeyen göç dinamiği her ülkenin yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle ülkelere, bölgelere hatta bazen şehirlere yönelik çözümlere ihtiyaç duyulabilmektedir.

Küreselleşme sürecinde göçmenler her ne kadar sorun olarak algılansa da temelde bu süreç iki yönlü çalışmaktadır. Örneğin, göçmen, emek yoğun üretim yapan bir ülkeye göç ederek üretim artışına katkı sağlayabileceği gibi sermaye yoğun bir ülkede emeğiyle yeterli katkıyı sağlayamaz ise maliyet olarak da ekonomiye yansiyabilir. Dolayısıyla göç hareketi hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar içerebilmektedir. Göç hareketliliğini olumsuz bir durum olarak değerlendirmek yerine mevcut olan kaynaklar çeşitli politikalarla desteklenmelidir.

Göç hareketlerini ülke ya da şehir düzeyinde değerlendirmek yeterli değildir. Göç eden bireylerin ülkelerini veya şehirlerini neden terk ettikleri de araştırılıp, var olan sorunların aşılması sağlanmalıdır. Her ne kadar karşılaştırmalı üstünlükler teorisi gereği serbest dolaşımın dünya refahını arttırması öngörülse dahi, günümüzde karşılaştırmalı üstünlüklerin uygulanabilmesine ilişkin koşullar mevcut olmamakla birlikte serbest dolaşımı kısıtlayan birçok engel mevcuttur. Bireyler, toplumlar daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla içgüdüsel olarak göç hareketine yönelmektedir. Ancak bulunulan yerin şartları iyileştikçe bu ihtiyaç ortadan kalkacaktır.

Türkiye konumu itibarıyla bir göç kavşağı görevi görürken aynı zamanda sıklıkla göç alan ve göç veren bir ülkedir. Dünyadaki büyük ekonomilerden olan Türkiye, bazı göçmenler için çekim merkezi olmasına rağmen, daha önce de belirtildiği gibi çeşitli nedenler de ülke insanının başka ülkelerde göçmen olmasına neden olmaktadır. Fayda maliyet analizi yaparak çeşitli kararlar alan rasyonel bireyler için eğitim, ücret düzeyi, sosyal haklar vb. değişkenlerin farklı ülkelerde Türkiye'den daha iyi olanaklar sunması, ülkeden göçün nedenlerinden sadece birkaç tanesidir. Bununla birlikte Türkiye içerisinde bölgesel hatta şehirselsel farklılıklar iç göçe

neden olmaktadır. Her bölgenin, her şehrin kendine özgü ekonomik, sosyal, demografik farklarının olduğu ülkemizde, iç göç kaçınılmazdır. Özellikle iş olanaklarının daha fazla olduğu şehirlerde nüfus oldukça yoğunken arazi yapısı nedeniyle hayvancılık ve tarımın temel geçim kaynağı olduğu yerlerde nüfusun daha az olduğu gözlemlenmektedir. Ülkemizde son yıllarda göçün temel nedenleri olarak eğitim ve ekonomik koşullar ilk sıralarda yer almaktadır. İç göç sürecinde kitlesel anlamda en çarpıcı örnek önceki yıllarda doğu illerinde mevcut olan terör nedeniyle yaşanan göçlerdir. Bu göçler neticesinde hem göçmenler hem de göç ettikleri şehirler çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. Şehirlerin yapısal, kültürel, coğrafi vb. farklılıklarının iller arasında yüksek düzeyde olması göç eden ailelerin zaman zaman sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte genel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireylerin şehirlerdeki çalışma koşullarına uyum sağlaması da zor olmaktadır. Dolayısıyla iç göç sürecinde de birçok sorunla mücadele edilmeye çalışılmaktadır. Büyük şehirlerimizin birçoğunda hali hazırda birçok gecekondu mahallesinin varlığı göç sürecinin sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma ilişkin her ne kadar devlet, çeşitli politikalarla sorunlara çözüm bulmaya çalışmış olsa dahi yeterli kaynaklar sağlanamamaktadır.

Türkiye’de yaşanan iç göç sürecini değerlendirmek amacıyla yıllara göre kent-kır nüfusunun EK 1’e göre incelenmesi yol gösterici olacaktır. EK 1’deki tablo incelendiğinde Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayan 1927-1950 döneminde kent ve kır nüfusunun yüzdelerinde dağılımında çok küçük miktarlarda neredeyse stabil denilebilecek düzeyde değişim gözlemlenmektedir. Ayrıca bu dönemde kır ve şehir nüfus miktarlarına bakıldığında nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşadığı gözlemlenmektedir. Bostan (2017:6), başkent olmasının etkisiyle ilk göçlerin bu dönemde Ankara’ya olduğunu, göçmenlerin kamu kurumlarında çalışmak üzere yoğun olarak bu kente göç ettiğini belirtmektedir.

1950-1980 yıllarında hem kır hem de kent nüfusu artış göstermiştir fakat oransal olarak gözlem yapıldığında 1950 sonrası dönemde kır nüfus oranları sürekli azalırken kent nüfus oranlarının ise sürekli artış gösterdiği görülmektedir. 1950’li yıllarda başlayan ve hızlanan iç göç daha çok kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazanması, bir anlamda iticiliği ile açıklanabilirken, daha sonra 60’lı yılların sonları, 70’li yıllar ve 80’lerin başına kadar daha çok kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği, bir anlamda çekiciliği ile anlatılabilmektedir (İçduygu ve Ünal, 1998:43).

Türkiye’de 1950 yılı birçok açıdan bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tüm dünyadaki gelişmelere Türkiye de uyum sağlamıştır. Cumhuriyet’in gelişim dönemini tamamlamasıyla birlikte ekonomik, sosyal, kültürel ve politik değişimler yaşanmış ve bu durum ülkenin yapısal dönüşümüyle

tamamlanmıştır. Zaman içerisinde Türkiye'deki köylü nüfus yerini kent nüfusuna bırakmıştır. Bu noktada kent nüfus artışının temel kökenlerini göç hareketleri oluşturmuştur. Kentlerin sahip olduğu çekici faktörler köylerdeki yerleşimin önüne geçmiştir. Yalçın (2004:115), 1950 ve 1960'lı yıllarda tarıma traktörün girmesinin en çok küçük çiftçileri ve ortakçıları olumsuz olarak etkilediğini belirtmektedir. Belirtilen dönemde tarımda makine kullanımı, toprağın parçalanması, kentlerin ekonomik, eğitimsel ve sosyal anlamda çekici hale gelmesi, bireylerin daha iyi koşullarda yaşama isteği göç etmenin temel nedenleriydi. Bununla birlikte nüfus artışında refah gelişiminin de etkisi vardır. Ancak nüfus oranlarındaki temel farklılığın nedeni göç olarak açıklanabilir.

Türkiye, yurtiçi göçün hareketliliği ile birlikte yurtdışı göçe de açık hale gelmiştir. Tarımda çalışma olanağı bulamayan kır nüfusu, kentlere göç etmekle birlikte sermaye yoğun teknolojiye uyum sağlayamaması nedeniyle kentlerde işgücü fazlası ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan Batı Avrupa ülkelerinde ise işgücü sıkıntısının ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye onlar için işgücü kaynağı haline gelmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye âtil işgücünü azaltabilmek için işgücü arzı fazlasını yurtdışına göndermiştir. Bu dönemde başlayan göç hareketi karşılıklı olarak fayda sağlamıştır. Şöyle ki, dış göçle birlikte Türkiye elindeki âtil işgücünü değerlendirirken, Batı Avrupa ise kalkınmak için ihtiyaç duyduğu işgücü kapasitesine sahip olmuştur. Türkiye'nin dış göçü desteklemesinin arkasında ülkeye gelecek olan döviz ve giden işçilerin daha donanımlı bir şekilde dönmesi de vardı. Ancak hedeflenen geri dönüş tam olarak başarılı olmamıştır. 1973 yılında meydana gelen küresel ekonomik kriz ve çeşitli siyasi nedenlerle, Avrupa göçmenleri yollamak istemiş fakat başarılı olamamıştır. Kepenek ve Yentürk (2009: 474), kentlere yapılan göç gibi, yurtdışına işçi göçünün de sağlıklı bir politika ile yürütüldüğü; örneğin göç edenlerin gidecekleri ülkenin dilini öğrenme, toplumsal ve kültürel yaşam koşullarına uyum sağlama ve orada haklarının korunması amacıyla önlemler aldığının öne sürülemeyeceğini belirtmektedirler.

İçduygu ve Ünalın (1998:44), 1960-1970 döneminde göçlerin büyük bir bölümünün kırdan kente doğru olduğunu ancak 1970'lerin sonlarına doğru kentten kente göçlerin hız kazandığını vurgulamaktadırlar. Ayrıca 1960-1980 dönemlerini, içgöç sorunlarının kentsel alanlara damga vurduğu dönemler olarak belirtirler. Bunun nedenini ise sanayi toplumu olma konusunda yeterince iyi bir gelişme kaydedemeyen Türkiye'nin, kırsaldan şehirlere göç eden nüfusun şehirlere adapte olamaması olarak belirtirler.

Türkiye'de 1980-1985 dönemi kent-kır nüfus artış hızları farkının en geniş olduğu dönemdir. Ekonomik ve siyasal nedenler 1980 sonrasında kente göçü hızlandırmıştır. Ekonomik nedenlerin başında 1980 sonrasında uygulanan dışsatıma dayalı büyüme politikasının temel olarak sanayiye desteklemesinin,

buna karşılık tarımsal desteklemenin azaltılması için IMF kaynaklı baskıların bir sonucu olarak, kırsal kesimin görel ve mutlak yoksullaştırılmasının etkisi vardır... Siyasal ortam ise baskıcı askeri yönetim nedeniyle kırsal kesimde yaşamı güçleştirmiştir ya da güvence arayışı kırsal kesimin kentlere akımını hızlandırmıştır denilebilir. Bu nedenlere, o yıllarda Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan çatışma ortamının etkisi de eklenmelidir (Kepenek, Yentürk, 2009: 475, 476).

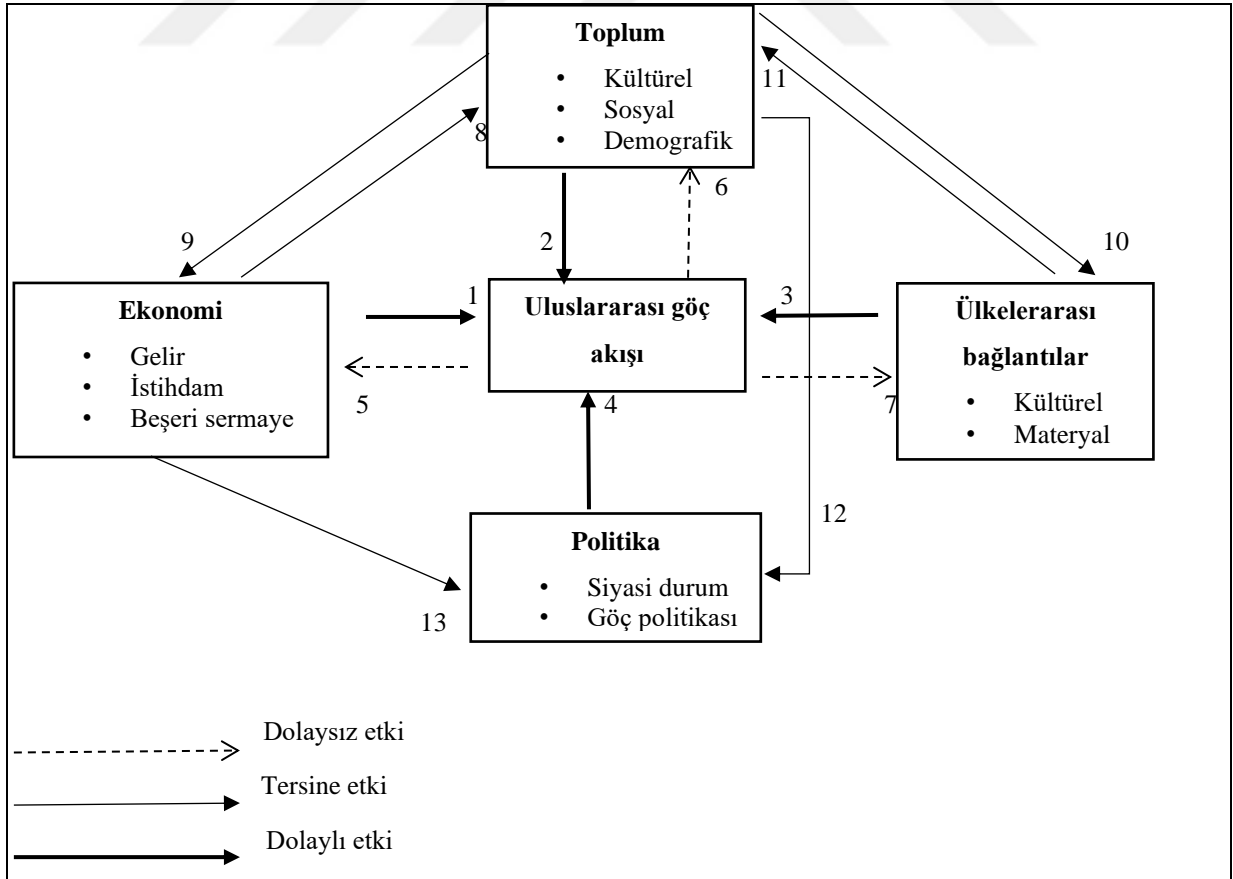
Kırdar ve Saraçoğlu (2012:5) 1990'lı yıllarda iç göçün temel nedenini yaşanan terör olayları olarak değerlendirmektedirler. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerek bireylerin can ve mal güvenliğini sağlamak gerekse bireylerin zorunlu göçe tabi tutulmasıyla birlikte birçok insan bu bölgelerden göç etmek zorunda kalmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise göç yapısal değişikliğe uğramıştır. Günümüzde genellikle daha eğitilmiş bir grup göç etme eğilimi göstermektedir. Bu dönemde iç göçle birlikte dış göçte yön değiştirmiş ve değişikliğe uğramıştır. Batı Avrupa göçmenler için ilgi alanı olmaktan çıkmış Rusya ve Orta doğu ülkeleri öne çıkmaya başlamıştır.

Türkiye'nin coğrafi konumu ve çeşitli olanakları nedeniyle göç alan bir ülke olduğu da bilinmektedir. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında 1923-1945 arası dönemde Yunanistan ve Balkanlardan, 1988 yılı itibariyle Kosova, Bosna ve Suriye'den binlerce insan Türkiye'ye göç etmiştir. 2000 yılında TÜİK tarafından yayınlanan veriler yurtdışından gelen 234,111 göçmenin 132,803'ünün Almanya, Bulgaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan ve Rusya Federasyonu'ndan geldiğini göstermektedir. Günümüze yaklaştıkça göçmen sayısı çeşitli nedenlerle artmaktadır. Örneğin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı kayıtları yaklaşık 3,541,572 Suriyeli göçmenin Türkiye'de yaşadığını göstermektedir. Savaş nedeniyle ülkelerini terk eden Suriyeliler Türkiye'de yerleşik düzen kurmuşlardır. Türkiye'nin, tek bir ülkeden kısa bir sürede bu kadar göç alması uluslararası düzeyde göç alan bir ülke olduğunun göstergesidir.

Türkiye'de göç çalışmalarına ilişkin hem kamu kurum ve kuruluşlarının hazırladığı çeşitli yayınlar hem de akademik düzeyde tezler, makaleler mevcuttur. Ancak genel olarak veri derleme ve veri güvenilirliği konusunda yaşanan problemler nedeniyle ampirik çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Örneğin, Demirci ve Sunar (1998: 126) nüfus sayımlarında göç konusunda doğrudan bilgi derlenebilmesi amacıyla çoğunlukla doğum yeri, bir önceki ikamet yeri ve süresi gibi sorularla bilgi elde edinildiğine değinmektedirler. Çalışmalarının bir bölümünü de bu durumun avantaj ve dezavantajları oluşturmaktadır. Doğum yeri bilgisi basit bir soru ile derlenmekte ve güvenilir veriler sunmakla birlikte bu veriler göçün zamanını bildirmemektedir. Ayrıca bu bilgi sayım anında doğum yerinde bulunan kişileri göç etmemiş kabul etmektedir. Halbuki söz konusu bireyler sayımın yapıldığı zamanın dışında zamanın büyük bir kısmını doğum yeri dışında geçirmiş olabilir. İkamet etme süresi ve bir önceki

ikamet yeri ile ilgili de avantaj ve dezavantajlar mevcuttur (Demirci, Sunar: 1998: 128,129). Sadece ikamet süresi değerlendirildiğinde göçün ayrılış noktası ve dolayısıyla net göç bilgisi elde edilemezken, ikamet süresi, doğum yeri ve ayrılış yeri bilgisiyle değerlendirilebilirse göç hakkında daha detaylı bilgi elde edilebilir. Bir önceki ikamet bilgisi de yalnız başına göç bilgi sunmazken diğer bilgilerle birleştğinde göç analizi için gerekli bilgileri sunabilmektedir.

Göç kavramının karmaşıklığı ve sosyolojik içerikli bir olgu olması göçün tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır. Literatür incelendiğinde farklı göç türleri ve göç tanımlarının olduğu genel olarak hepsinin değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Göç sürecinin her dönemde ilgi odağı olabilmesinin nedeni, insanların sürekli ve çeşitli nedenlerle yer değiştirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu yer değiştirme isteğinin arkasında birçok neden olabilmektedir. Bu nedenle göç, sosyolojiden coğrafyaya, tarihten iktisada kadar çeşitli bilim dallarının ilgi alanına girmiş ve her bilim dalı kendi perspektifinden bakmış, kendi tanımını yapmıştır (Kurt, 2006:150). Göç tanımını yapmadan önce göçün ilişkili olduğu bileşenlerin tanınması literatür açısından önemlidir. Jennissen'in (2007:416) uluslararası göç ve belirleyicilerini açıklamak için kullandığı aşağıdaki şekilden faydalanmak bu bölümde yol gösterici olacaktır.

Şekil 1 Uluslararası Göç ve Belirleyicileri (Jennissen, 2007: 416)

Şekil 1, uluslararası göç ve onun belirleyicileri arasındaki nedensellik ilişkisini göstermektedir. Bu belirleyiciler Kritz and Zlotnik (1992: 3) tarafından sunulan uluslararası yaklaşımdan türetilmiştir. Ekonomi, toplum, politika ve ülkeler arası bağlar olmak üzere 4 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler de çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır. Genel olarak ekonomik, sosyal ve politik faktörler hem göç veren hem de göç alan ülkeyi etkilemektedirler. Nedensellik; dolaylı, dolaysız ve tersine olabilmektedir. Dolaysız etkiler, uluslararası göçün belirleyici etkileridir. Ters etkiler, sistemdeki geri dönüş mekanizmaları gibi çeşitli belirleyiciler üzerinde uluslararası göçün sonradan gelen etkileridir. Dolaylı etkiler ise farklı kaynaklar ve/veya sistemdeki farklı bağlar arasındaki etkilerdir. Jennissen (2007: 417) ekonominin bileşenlerini gelir, istihdam ve beşerî sermaye miktarı olarak ifade etmektedir. Ona göre toplum; kültürel, sosyal ve demografik bileşenlerden oluşmaktadır. Kültürel bileşenler, yaşam tarzı ve etnik yapı ile ilgiliyken; sosyal bileşenler ise hem eşitsizlik hem de bütünlük ile ilgilidir. Demografik bileşenler, nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımıyla alakalıdır. Politika kategorisi ise siyasi durum ve göç politikası olarak ikiye ayrılmaktadır. Ülkeler arası bağlantı kategorisi, kültürel ve materyal bağları içermektedir. Kültürel bağlar, örneğin, sömürge geçmişi veya aynı dili paylaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Materyal bağlar, ülkeler arasındaki mesafe veya ülkeler arası hareketliliğin maliyetinin belirlenmesi şeklinde olabilmektedir. Belirli kategorilerin farklı bileşenleri uluslararası göç üzerinde veya diğer kategorilerin farklı bileşenleri üzerinde karşıt (pozitif veya negatif) etkilere yol açabilmektedir. Uluslararası göç de kategorilerin farklı bileşenleri üzerinde karşıt etkilere neden olabilir. Jennissen (2007: 417), nihai etki yönünün bileşenlerin görelî kuvveti ile belirlenebileceğini ve bu nedenle Şekil 1’de herhangi bir işaretlemeye (pozitif veya negatif) yer verilemeyeceğini belirtir.

Jennissen’in (2007) açıklamaları hem göç kavramına hem de göç teorilerine temel oluşturmaktadır. Temel olarak Jennissen’in göç belirleyicilerini tanımak göç tanımlamalarını anlamlandırabilmek adına önemlidir. Lucas (1997), göçün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kıyaslandığında bile farklı resimlerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu nedenle göç kavramına yönelik olarak çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Göç için yapılan en genel tanım ise ekonomik, siyasal ya da toplumsal nedenlerle bireylerin, yaşadığı yeri terk ederek başka bir ülkeye veya başka bir yerleşim yerine yerleşmesidir.

IFAD¹ (Uluslararası tarımsal kalkınma fonu, 2008) raporlarında göç ve gıda arasında ilgi kurulmaktadır. Raporda göç, insanların bir yerden başka bir yere hareketi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Homo Sapiens var olduğu sürece, bu türün üyelerinin yiyecek

¹ <http://www.fao.org/3/a-ak405e.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2019).

aramak veya felaketlerden ve çatışmalardan kaçmak için göç edeceği raporun üzerinde durduğu noktalardandır.

Kearney'e (1986: 331) göre göç tam anlamıyla, coğrafik olarak insanların yer değiştirmesidir. Böyle olunca da göçün akademik evi, antropologlar tarafından önem verilmeyen demografinin arka odası olarak adlandırılmaktadır.

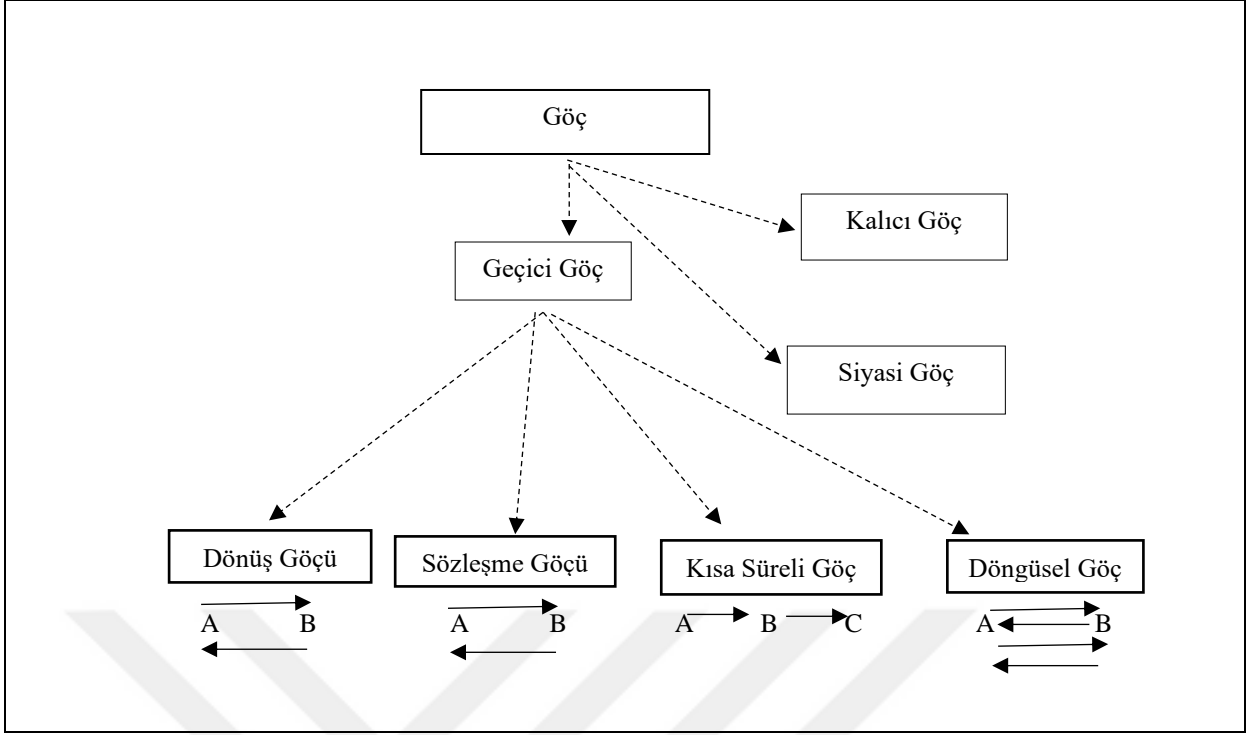
Marshall (1999:685) ise göçü; sosyal, politik, dini ve ekonomik nedenlerle bulunulan bölgenin yaşanabilirliğini yitirmesi ile bireylerin bir yerden başka bir yere kendi istekleriyle veya başka güçlerin etkisiyle hayatlarının gelecek kısmının tümünü veya bir kısmını geçirmek üzere yaptıkları bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlamaktadır.

Göç yalnızca insanların hareketini değil kültürlerin de hareketini ifade etmektedir (Castles ve Miller 2008:41). Gidilen ülkeye başarılı bir şekilde asimile olunması göçmenlerin, yeni toplumla etkileşime girmesini gerektirirken, anavatanın kültürünü canlı tutmak, çok kültürlü kimlik oluşturmak için olumlu bir ortam yaratmaktadır (Guarnizo vd 2003, Faist Gerdes 2008). Göç, hanehalkının refahını, evdeki bireyleri ve sonunda çeşitli yollarla tüm ekonomiyi etkileyen bir karardır (Azam ve Gubert 2006). Göçün başlangıç ülke üzerindeki etkileri çoğu zaman, oldukça büyük ve olumludur.² Göç, gönderen ve kabul eden toplumlar için ekonomik, sosyal ve kültürel etkilere sahipken, göçmenlerin anavatanlarına gönderdikleri işçi dövizleri göç ile kalkınma arasındaki en somut ve en az tartışmalı bağlantıdır (Ratha 2007).³

Tanımlama ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere her disiplin kendi göç tanımını yapmış ve kendi çerçevesinde olguyu incelemiştir. Bununla birlikte göç türlerine ilişkin literatürde farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bu çalışmada göç türlerinin incelenmesi amacıyla Institute for Study of Labor 'ın Raporları, Ankara Kalkınma Ajansının göç analizine ilişkin araştırmalar ve yapılan çeşitli çalışmalardan faydalanılmıştır. Şekil 2'de göç türleri ve alt gruplarına yer verilmektedir.

²http://siteresources.worldbank.org/TOPICS/Resources/214970-1288877981391/Migration&Development-Ratha-GFMD_2010a.pdf (erişim tarihi: 02.05.2017).

³<http://documents.worldbank.org/curated/en/617151468332982240/pdf/WPS5558.pdf> (erişim tarihi: 02.05.2017)

Şekil 2 Dustman'a Göre Göç Türleri (Dustman, 2000:220)

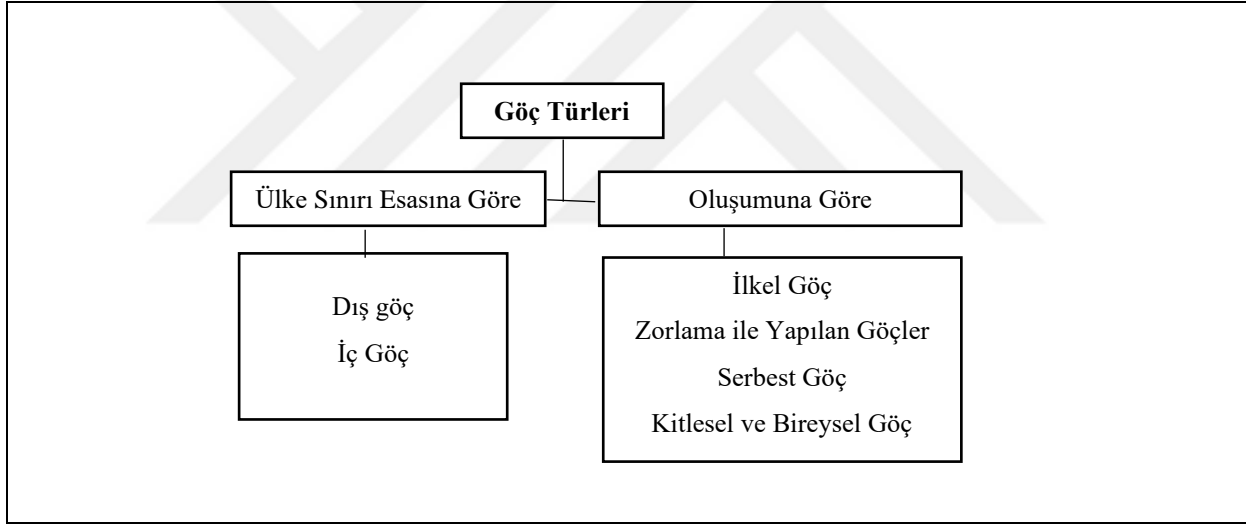
Şekil 2'de göçün üç ana grubu: geçici göçler, kalıcı göçler ve siyasi göçler olarak kategorize edilmektedir. Dustman'a (2000:220) göre önemli olan ev sahibi ülkenin perspektifinden geçici terimini kullanmamızdır: Bir göçmen anavatanını kalıcı olarak terk etse bile ev sahibi ülkede geçici olarak kaldığı sürece geçici göçmendir. Dustman ve Görlach (2016: 98) çalışmalarında birçok göçün geçici olduğunu – göç üzerine olan ekonomik literatürde bu durumun sıklıkla göz ardı edildiğini belirtmektedirler. Ayrıca bu ihmalin, beklenen göç geçiciliğinin, göçmenlerin ekonomik davranışlarına ayrı bir dinamik unsur kazandırabilmesi ve hem anavatan hem de ev sahibi ülkelerde göç etmeyenler için olası sonuçlar doğurması bakımından ciddi olabileceğini belirtmektedirler. Chen vd (2016: 3) kalıcı göçü, uzun mesafelerde gerçekleşen ve geçici göçe göre daha fazla yatırım gerektiren göç hareketi olarak tanımlarken, geçici göçü daha az yatırım gerektiren, kısa mesafeli göçler olarak ifade ederler. Bununla birlikte geçici göç, kısa süreli ikamet değişikliğini gerektirir ve sonunda göçmen çıkış noktasına geri döner.

Geçici ve sürekli göçler öncelikli olarak ekonomik yapıya sahipken, siyasi göçmenler kendi ülkelerinde yaşamaktan hoşlanmazlar. Bu durum sıklıkla ayrımcılığın sonucunda ya da siyasi veya etnik baskı sonucu olmaktadır.

Dustman'a göre (2000:221) siyasi göçmenler ya kalıcı ya da geçici göçmenlerdir. Bununla birlikte, diğer iki gruptan farklı olarak, statüsü kendi kararıyla (iki ülkedeki ekonomik duruma göre) veya ev sahibi ülke düzenlemelerine göre belirlenen siyasi göçmenlerin durumu, anavatanda ekonomik olmayan

faktörler tarafından belirlenir. Bu durumun birkaç davranışsal etkisi olabilir. Ayrıca geçici göç tekrar alt sınıflara ayrılabilirler. Geçici göçün önemli bir türü, döngüsel (circularity) göçtür. Döngüsel göçte göçmen işçiler, ev sahibi ve kaynak ülke arasında sıklıkla hareket ederler. Hedef ülkede, örneğin hasat mevsimi için kısa bir süre kalırlar. Düşük ücret nedeniyle ulusal işgücü arzının yetersiz olması ve ev sahibi ülkenin sezonluk işçi ihtiyacını karşılamak istemesi genellikle döngüsel göçün illegal olmasına yol açmaktadır. Kısa süreli (transient) göç, göçmenin farklı ev sahibi ülkeler arasında geri dönmeksizin taşındıkları durumu tanımlamaktadır. Sözleşme göçü ise göçmenin ev sahibi ülkede sözleşmeyle düzenlenerek sınırlı bir süre için yaşamasını ifade eden geçici göç türüdür. Göç geçici olarak ima edildiğinde genelde akılda kalan göç türü dönüş göçüdür. Bu göç türü göçmenlerin belirli bir süre yurt dışında kaldıktan sonra anavatanlarına kendi tercihleri neticesinde geri dönmesi olarak ifade edilmektedir.

Ülkemizdeki göç özel ihtisas raporlarında ise göç sınıflandırması biraz daha farklı şekilde ele alınmaktadır. Temel ayırım iç ve dış göç olarak yapılarak incelendiği konum, alan gibi faktörler göz önüne alınarak alt başlıklar halinde sınıflandırma yapılmaktadır.

Şekil 3 Göç Özel İhtisas Raporlarına Göre Göç Türleri ⁴

Ankara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Ankara göç analizi raporunda ülke sınırı esasına ve oluşumuna göre olmak üzere göç türleri iki ana başlığa ayrılmıştır. Ülke sınırı esasına göre göç dış göç ve iç göç olarak sınıflandırılmıştır. Dış göç, ülke sınırlarını aşarak belirli bir süre veya devamlı olmak üzere başka ülkelere göç etme olarak tanımlanırken; iç göç, ülke içerisinde belli bir alandan diğerine yerleşmek amacıyla yapılan göç hareketi olarak tanımlanmaktadır. Raporda (2014:11) dış göçün oluşmasındaki en önemli faktörler olarak refah seviyesindeki düşüklük ve istihdam koşullarındaki zayıflıklar gösterilmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak da yurtdışına işgücü akımı ve beyin göçü yoğun olarak yaşanmaktadır.

⁴ <http://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/Ankara-Goc-Analizi.pdf> (erişim tarihi: 14.03.2017).

Buna ek olarak siyasi nedenler, doğal afetler gibi etkenler de dış göçü etkilemektedir. İç göç de ise ülke nüfusu sabit kalmakla birlikte kırdan kente, kentten kıra ya da şehirden şehre, kırsaldan başka bir kırsala göçler olabilmektedir.

Oluşumuna göre göç çeşitleri ise dört alt grupta toplanmaktadır: İlkel göç, zorlama ile yapılan göçler, serbest göç, kitlesel ve bireysel göçler. İlkel göç raporda, toplulukların doğal afetler karşısında kendi çevrelerine benzeyen yerleri aramaları sonucu oluşan göç hareketi olarak tanımlanır. Zorlama ile yapılan göçler ise genellikle savaş zamanlarında insanların zorunlu bir sebeple buldukları yeri terk etmeleri sonucu ortaya çıkan göçlerdir. Serbest göçte bireysel arayışlar sonucu, kişilerin özgür iradeleriyle göçe karar vermeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Kitlesel ve bireysel göçler ise bireysel başlayan göç hareketinin zamanla kitlesel bir hareket haline geleceğini ön görür. Şöyle ki bu göç türüne hâkim olan görüşe göre, göç eden bireylerin göç edilen yer ile ilgili olumlu geri dönüşümleri sonucunda etkilenen diğer bireyler de göç etme kararı verecektir ve böylece bireysel olan göç hareketi kitlesel bir boyut kazanacaktır.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda sınıflandırmalarda göz önünde bulundurulacak kıstaslar farklı olsa dahi esas olarak göç edilen yer, kalınan süre ve göçün nedeni önem taşıdığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Temelde yer değiştirme olgusu olarak karşımıza çıkan göç kavramı, küreselleşme kavramıyla birlikte daha fazla önem kazanmış ve analiz edilmesi zorlaşan bir alan olmaya başlamıştır.

Göç ile ilgili modellerin gruplamasına yönelik olarak da çeşitli görüşler mevcuttur. Örneğin Grabowski ve Shield modelleri, işgücü akım modeli, insan sermayesi modeli, hanehalkı üretim modeli ve bölgesel donanım modeli olarak gruplarken Gür ve Ural'ın (2004: 26) da belirttiği gibi göç konusunda literatür iki farklı koldan gelişim göstermektedir. İlki göç kararının bireysel verilmesiyle ilişkilendirilirken, ikincisi göçü, aile kararlarıyla ilişkilendirmektedir. Bunun yanı sıra göç kararını anlık kısa vadeli hesap yerine uzun vadede getiri ve götürülerin hesabının yapıldığı bir sürece göre modellemek de literatürde sık rastlanan başka bir yaklaşımdır (Gür ve Ural 2004:26).

19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'deki göç hareketlerini analiz etmek için göçle ilgili ilk teorik alt yapı E.G. Ravenstein tarafından oluşturulmuştur. Ravenstein'in (1885) göç kanunlarının (laws of migration) tamamı evrensel olmasa dahi kendinden sonraki araştırmaların öncüsü olmuştur ve bu bakımdan göç literatüründe önemli bir yer edinmiştir.

1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra ise ekonomik modeller göç literatüründe geniş yer tutmaya başlamıştır. Göç olgusuna ekonomik açıdan bakıldığında işgücünün yeniden dağılımının anlamını taşıdığı söylenebilir.

Zlotnik (2001: 293), aslında işgücü göçlerinin Adam Smith'in görüşlerine kadar gittiğini ve belki de en eski araştırma konularından biri olduğunu ileri sürer. Adam Smith, kendinden sonra gelecek olan ekonomistler gibi farklı bölgelerdeki işgücü piyasasındaki arz ve talep dengesizliği nedeniyle işgücü göçünün meydana geldiğini belirtmektedir. Adam Smith'e göre eğer uluslararası engeller kalkar ve serbest dolaşım ile işgücünün göç edebilmesi sağlanırsa, düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere göç eden işçiler sayesinde hem göç alan hem de göç veren ülke ekonomik olarak gelişir.

En temel ekonomik model Greenwood (1978:18-19) tarafından örneklendirilerek açıklanmıştır. Piyasada işgücü hareketliliğinin mevcut olduğu varsayılır ve buna karşılık olarak uluslararası ücret farklılığından dolayı işgücü, düşük ücretli L bölgesinden yüksek ücretli H bölgesine göç eder. Daha sonra L bölgesinde meydana gelen dışarı göç, L bölgesindeki ücretleri artırır ve H bölgesinde ücretleri aşağı doğru baskılar. Burada psikolojik etkenler, bilgi ve taşıma maliyetleri göz ardı edilir. Göç, L ve H bölgesinde ücretler eşitlenene kadar devam eder. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ücret oranları ve gelirin göç üzerindeki etkisi günümüzde genel kabul gören belirleyici faktördür.

Bu çalışma üç temel bölümden oluşmakta, bölümlerin ayrıştırılması farklı hipotezler bazında yapılmaktadır. Bölümler göçle gelen nüfusu işgücü piyasasına entegre olmuş nüfus olarak görmekte ve onların hem arz hem talep yönlü yaratacağı etkileri belirli hipotezler çerçevesinde test etmektedir. İlk bölümde, göçle gelen işgücü arzının bu piyasada bir arz fazlası yaratıp, yaratmadığı sorusundan yola çıkılarak, sektörel ücretler üzerindeki etkileri panel ekonometrik modelle incelenmektedir. Bir başka ifade ile bu bölümde test edilen hipotez; "cinsiyet ve eğitim seviyesine göre farklılaşmış işgücü arzının sektörel ücretleri etkilemediği" argümanına dayanmaktadır. İkinci bölümde, gelen göçmenler kentin yaşam standartlarına etkisi ampirik olarak sorgulanmaktadır. Yani, bu kısımdaki hipotez; "cinsiyet ve eğitim seviyesine göre farklılaşmış işgücünün kentin sunduğu ve yaşam standardını belirleyen aktivite ve olanaklara erişimi etkilemediği" argümanına dayanmaktadır. Üçüncü bölümde, gelen göçün ürün piyasalarında talep yönlü bir baskı yaratıp enflasyona yol açıp açmadığı araştırılmaktadır. Diğer bir ifade ile hipotez; "cinsiyet ve eğitim seviyesine göre farklılaşmış işgücünün yarattığı talep baskısının enflasyona yol açmadığı" argümanına dayanmaktadır. Her bölümde bölümün konusuna uygun olarak teorik altyapı açıklanacak ve ardından konuyla ilgili yazın taraması verilecektir. Daha sonra bölümle ilgili ampirik çalışmalar yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN SEKTÖREL ÜCRETLER ÜZERİNE ETKİSİ

Son yıllarda ekonomik nedenler başta olmak üzere küresel çaplı ulaşım hizmetlerinin gelişmesi ve uluslararası sınırların kaldırılmasına yönelik girişimler göç etme eğilimini arttırmıştır. Bu durum da göç üzerine yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Küresel köy olma yolunda ilerleyen dünya ülkeleri arasında göç, bu sürecin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası olduğu kadar ülkelerin kendi içindeki hareketliliği de oldukça yoğun olduğu bilinmektedir. İç göçün birçok nedeni olmasıyla birlikte rasyonel bireylerin ekonomik anlamda iyiye ulaşma çabası temel sebeptir. Bu nedenle göç eden bireylerin gittikleri yerlerde ücret yapısı üzerinde etki yaratmaları beklenen bir gelişmedir.

Ücret-göç ilişkisinin temelini oluşturan emek arzını etkileyen faktörler demografik dinamiklerle belirlenmektedir. Ücret temel anlamıyla gelir, alım gücü, mal ve hizmet talebini etkilemektedir. Bununla birlikte nüfusun büyüklüğünün, yapısının ve kişilerin alışkanlıkları ve tercihlerinin de talebi etkileyen faktörlerden olduğu bilinmektedir. Bireyler, kişisel tercihleri doğrultusunda göç ederler ve bu süreçte hem illerin nüfus yapısını hem de işgücü yapısını değiştirirler. Bu durum işgücü piyasasının arz ve talep koşullarının etkilenmesi anlamını taşımaktadır. İşgücü piyasası, ücretlerin ve istihdamın arz-talep kanunları gereği bulunduğu noktadır. Piyasanın arz tarafını iş arayanlar, talep tarafını ise işverenler, firmalar oluşturur. Dolayısıyla işgücü talebi veya arzındaki değişmelerin ücretleri etkilemesi beklenen bir durumdur. Bu nedenle öncelikli olarak araştırmanın teorik alt yapısını ve yapılan çeşitli çalışmaları incelemek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde iş gücü piyasası-göç ilişkisi teorileri ele alınarak ücretler ve göç arasındaki ilişkiye ilişkin teorik çıkarımlar incelenmekte; yine konuya ilişkin ampirik literatür özetlenmektedir. Daha sonra kentlerde işgücü arz (cinsiyet ve eğitime seviyesine göre ayrılmış göçle gelen nüfus ve halihazırda kentlerde yerleşik nüfus) ve talebinin (kişi başına düşen GSYH) sektörel ücretler üzerindeki etkileri ekonometrik olarak tahmin edilmektedir.

1.1. İş Gücü ve Göç İlişkisi Teorileri

Göç kararını etkileyen nedenler ve faktörler uzun yıllardır araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Teorik çalışmaların temeli Ravenstein tarafından (1885) Göç Kanunları olarak ortaya atılmıştır. Ravenstein'dan sonra gelen araştırmacılar Göç Kanunlarını çeşitli yönlerden eleştirse dahi bu kanunlar kendinden sonraki çalışmalar için öncü olmuştur. Ravenstein (1885:167), ilk makalesinde Dr. William Farr'a ait göçün herhangi bir kanuna dayanmaksızın

devam ettiği görüşünün ilgisini çektiğini belirtir. Daha sonra göçün temel kanunları olduğuna dair açıklamalarını sürdürür. Ravenstein (1885) İngiltere, İrlanda, İskoçya ve Galler’de 1871, 1881 yıllarında yapılan nüfus sayımı istatistiklerinden faydalanarak oluşturduğu çalışmasında yedi göç kanundan bahseder (1885: 199-200):

1. Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli yerlere göç ederler ve bunun sonucunda evrensel göç dalgaları meydana gelir. Bu göç dalgalarının yönü, göçmenleri içine alacak büyük ticaret merkezleri ve sanayiye doğrudur. Nüfusun yer değiştirmesini tahmin etmek için göç edilen yerdeki nüfus yoğunluğunun hesaba katılması gerekir.
2. Bir kentte meydana gelen hızlı büyüme sonucunda kentin çevresindeki yakın yerlerden göçmenler hızla bu kente gelirler. Kentin çevresel alanında meydana gelen boşluk ise uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Hızla büyüyen şehirlerin çekici etkisi adım adım krallığın en uzak köşelerine kadar devam eder ve böylece göç tüm ülkeye yayılır. Göç ülkenin her yerinde hissedilir.
3. Yayılma süreci emme sürecinin aksi olsa da benzer özellikler sergilemektedirler. Ravenstein’a göre göç, yer değiştirmek için tek başına yeterli değildir. Bireyler farklı nedenlere ihtiyaç duyarlar. Göçmenlerin ekonomik olarak daha iyiye ulaşma isteği yayılmayı desteklerken, gelişen endüstrilerin işgücü ihtiyacının göçmenlerle karşılanması da emme sürecini niteler. Böylece bu iki süreç birlikte anlamlı olmaktadır.
4. Her göç akımı bunu telafi eden karşı bir akım yaratır. Bu maddenin temeli, bir yer hem göç alıp hem de göç verebilir fikrine dayanır. Bunun nedeni ise göçün süreklilik gösteren bir olgu olmasıdır ve her göç dalgasının tetikleyici özellik göstermesidir.
5. Uzun mesafelere göç, genellikle ticaret ve endüstri merkezlerine doğrudur.
6. Kentte yaşayanlar kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler.
7. Kadınlar, erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimi gösterirler.

Zlotnik (2001: 293), Ravenstein kanunlarının belirttiği esas noktanın göçün asıl sebebinin ekonomik olduğunu ve temel yönünün de kırsaldan kente (endüstriyel, ticari alanlara) doğru olduğunu belirtir. Ravenstein kanunları incelendiğinde de bu görüş oldukça net bir şekilde kendini göstermektedir. Bununla birlikte gelişen endüstrilerin işgücü ihtiyacının olması göç etme nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla burada bir işgücü talebi ve bu talebi kendi ihtiyaçları doğrultusunda karşılamaya yönelik bir işgücü arzından bahsedilebilir. Göçmenlerin gittikleri yerlerde işgücü arzını arttırmaları ve bir süre sonra bu arz fazlası durumun ücretleri aşağıya doğru baskılaması piyasanın olağan yapısı gereğidir.

Corbett (2003:3) Ravenstein’in yükselen göç modelinin merkezinde emme ve yayılma kavramları bulunduğunu, dağılma-yayılma merkezleri arasında temel nüfus akışını belirlemeyi başarabildiğini ifade etmektedir.

Ravenstein, temelde göç literatürüne kayda değer bir şekilde katkıda bulunmuş olmasına rağmen günümüze kadar çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Castles ve Miller

(2008:33), Ravenstein'in modelinin bireyselci ve tarih dışı olmasına vurgu yaparlar. Ayrıca Ravenstein'in teorisinde, rasyonel bireylerin fayda maliyet analizi yaparak göç etme kararı verdiklerine değinirler. Tobler (1995:330), çalışmasında Castles ve Millerin kritiklerine yer vermiş olmasına rağmen Ravenstein kanunlarının özüne herhangi bir saldırı bulamadığına işaret eder ve (1995:335) şu an daha iyi verilere, daha iyi hesaplama gücüne sahip olmamıza rağmen neden ilerleme kaydedilemediğini sorgular. Fizik alanında yaşanan gelişmeleri örnek vererek Einstein'ın teorisinin Newton'un teorisinin yerini alabilirken, göç ile ilgili yapılan çalışmaların da önceki çalışmaları görmezden gelmek yerine daha öteye gitmesi gerektiğine dair ifadeler kullanır.

Göç ve işgücü piyasasını ilişkilendiren bir diğer kuram olan neoklasik ekonominin makro göç kuramı, Arthur Lewis (1954), Ranis ve J.C.H Fei (1961) ve Harris ve Todaro (1970) tarafından ortaya atılmıştır. Çalışmaları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uluslararası göçün nedenini işgücü piyasasındaki dengesizlikle açıklamayı amaçlamaktadır. Lewis (1966) çalışmasında, göçün kaynağını, bölgeler arası ücret farklılıkları ve işgücü piyasasındaki dengesizlikler olarak belirtmektedir. Emek ve sermayede görülen faktör donanım kaynaklarındaki farklılık göçün temel nedenidir. Ravenstein kanunlarında olduğu gibi emek piyasası ve emek piyasasında dengeyi sağlayan göçmenler ön plana çıkmaktadır.

Lewis'in modelinde işgücü arzı göç veren bölgelerde sınırsız ve tam esnek bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla göç veren bölgede ücretlerin yukarı baskılanması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte sınırsız işgücü neticesinde ekonomide işgücünün marjinal verimliliği sıfır ya da sıfıra yakın olarak kabul edilir. Nüfusu fazla bir ekonomide işçi sıkıntısı çekilmeden yeni endüstrilerin gelişebileceği ve yeni iş imkânları yaratılabileceği açıkça görülmektedir. Fakat bu, yalnız kalifiye olmayan işgücü için doğrudur (Lewis, 1966: 93).

Sermaye ve toprak gibi, kalifiye işgücü de genişlemenin dar boğazı olabilir. Fakat kalkınma için sermaye bulunduğu anda, sermayedar veya devlet daha fazla insanı eğitecek imkân sağlayacaktır. Dolayısıyla genişlemenin gerçek dar boğazı sermaye ve tabii kaynaklardır. Sermaye kıtlığı sırasında sınırsız işgücü varsa sermaye, işgücünün marjinal etkinliği cari ücret seviyesine ulaşmaya kadar kullanılmalıdır (Lewis, 1966: 94).

Neoklasik ekonominin makro göç kuramı, uluslararası göçün ortaya çıkmasını, emek arz ve talebinin coğrafi olarak farklı dağılmasıyla ilişkilendirir. Kuramda işçilerin beklentileri ön plandadır. Yüksek ücret beklentisi göç kararına etki etmektedir. Emek talebinin emek arzından fazla olduğu bölgelere göçün gerçekleşmesi Neoklasik makro göç kuramının temel yapısını oluşturur. Bu kurama göre emek fazlası olan ülkelerde ücretler düşük, emek açığı

olan ülkelerde ücretler yüksek olacaktır. Arada oluşan bu ücret farkı işçilerin düşük ücret aldıkları yerden yüksek ücretli yerlere göç etmesine neden olacaktır. Ekonomik farklılıklar kaynak aktarımını zorunlu kılmaktadır. Kaynak aktarımının sona ermesi ile işgücü piyasasında denge sağlanacak, böylece göç hareketleri sona erecektir. Todaro (1969: 139), ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kırsal ve tarımsal alandan gelen işgücünün kentsel- endüstriyel sektörlere yeniden dağılımını ön koşul olarak görmektedir. Todaro (1980: 364,365) göçü, beklenen gelirin gerçekleşen gelirden farklı olması ve göç eden kişinin kentte iş bulma beklentisi olarak iki nedene bağlı olarak açıklamıştır. Beklenen geliri, kır ve kent arasındaki iş olanaklarının oluşturacağı reel gelir farkı ve yeni göçmenlerin kentte iş bulma ihtimaliyle ölçmektedir.

Massey vd (1993: 434) kuramın varsayımlarını beş maddeyle özetlemektedirler:

1. Ülkeler arasındaki ücret farklılığı işçilerin uluslararası göç hareketine sebep olmaktadır.
2. Ücret farklılıklarının ortadan kalkması işgücü hareketliliğine son verecek ve bu farklılıkların olmadığı yerde göç hareketi olmayacaktır.
3. İnsan sermayesi, yüksek vasıflı işçilerin yer değiştirmesi, vasıfsız işçilerin göç hareketinden farklı bir anlam taşımaktadır.
4. Uluslararası işgücü hareketliliğinin birincil mekanizması işgücü piyasalarıdır, diğer piyasaların uluslararası göç üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır.
5. Hükümetler, işgücü gönderen ve alan ülkelerin işgücü piyasasını etkileyerek ve göç akışını düzenleyerek göç hareketlerini kontrol altında tutmalıdır.

Tisdell ve Regni (2000:215) Harris- Todaro modelinin bazı zayıflıkları olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre modelde 7 temel eksiklik göze çarpmaktadır. Modelin tam rekabetin gerçekçi olmayan varsayımları, mükemmel bilgi ve tam işgücü hareketliliği üzerine kurulu olmasını modelin ilk zayıf yönü olarak belirtirler. Bununla birlikte ekonomik ajanların rasyonelliği ‘sınırlı rasyonelite’ (bounded rationality) ile kısıtlıdır (Tisdell, 1996). Ayrıca potansiyel göçmen, göç kararı verebilmek için modelin belirttiği gibi bilgiyi toplama ve depolama için tam yeteneğe sahip olmayabilir. İkinci olarak (2000:215), göç paterni özel olarak tahsis edilen beklenen gelire bağlı olmayabilir. Şehirler gibi merkezi bölgeler göçmenlere dışsal faydalar sağlayabilir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerin birçok kent merkezi göçmenlerin ilgisini çeken daha iyi sağlık olanakları, eğitim olanakları, ulaşım ve bilgi ağı gibi dışsal faydalara sahip olabilirler. Fakat Harris- Todaro yaklaşımında beklenen gelir hesaplamasında bu özelliklerin açıklanmasına yer verilmemektedir. Üçüncü olarak (2000:216), Harris-Todaro modeli, kırsal işgücünü zorlayan veya hareket etmeye iten kurumsal ve teknolojik faktörler gibi sosyo- ekonomik yapısal faktörlerin rolünü kabul etmekte başarısızdırlar. Modelin dördüncü eksikliği (2000:217), uzak kırsal alanlardaki aileler

sıklıkla ürünlerini, bölgelerinde bu tür ürünler için piyasaların bulunmamasına bağlı olarak ve piyasalara ulaşmanın yüksek ulaşım maliyetleri içermesi nedeni ile nakit olarak satamamaktadırlar. Halbuki ilaç, tuz, gibi günlük ihtiyaçlar için nakit ihtiyacı vardır. Bu gibi durumlarda kırsal ve kentsel sektörlerde beklenen gelir farkından bağımsız olarak nakit kazancı göç için güçlü bir motivasyon faktörü olabilir. Beşinci (2000: 217) eksiklik, Harris-Todaro modeli bireysel bir fenomendir. Fakat iddialar göstermektedir ki aslında göç aile ile bağlantılı görünmektedir. Göç, iş bulamama veya hasta olma gibi riskler taşımaktadır. Üçüncü dünya ülkelerinde sigorta piyasası mükemmel olmadığından, göçmenler aile desteği olmaksızın bu riskleri göze alamayabilirler. Üstelik kente göç eden göçmeni hazırlamak ve göndermek aileye ek maliyet yaratmaktadır. Eğer aile göçmeni desteklerse, doğal olarak işçi dövizini olarak geri ödeme olacaktır. Altıncı olarak aile bir karar alma birimi olarak ele alındığında, bireysel davranışların optimize edilmesi artık geçerli değildir. Göçmenin ailesine yolladığı dövizler köydeki ailenin geri kalanının köyde kalmasına yardımcı olur. Eğer ki göçmen tarafından yollanan işçi dövizini alındıktan sonra kişi başına düşen gelirleri, göçmenlerin işçi dövizini yolladıktan sonra göçmenlerin kişi başına düşen gelirin eşitse kırsal alandaki aile bireyleri göç etmezler. Bu yüzden kırsaldan kente göç ilk giden göçmenlerin kentten kırsala yolladıkları işçi dövizini ile negatif ilişkilidir. Son olarak, Tisdell'in(1993) belirttiği gibi bu örnek insanların, özel ve marjinal bir temel yerine ortalama veya yaygın bir temelden faydalandıkları bir toplumdaki iş göçünü açıklayamamaktadır.

Makroekonomik yaklaşımın aksine mikroekonomik göç kuramı bireysel tercihleri temel alır. Bu kuramın öncüleri Chicago School's of Economics'tir. Sjaastad, Borjas ve Todaro kuramın öncüleridir. Modelde fayda maliyet analizi yapan rasyonel bireyler, getirilerinin en yüksek olduğu bölgeye göç etmektedirler. Bireyler sağlayacakları getirinin, net bugünkü değerini olası göç edilecek ülkeler ve kendi ülkesi arasında kıyaslama yaparak göç etme kararı almaktadırlar. Farklı bölgeler arasında eşitsizliğin olması bile tek başına göç akışlarının oluşması için yeterli olur (Castles, Miller, 2008: 32).

Göç kuramının mikro teorisi bireylerin rasyonel olduğu ve faydasını maksimize etme isteği temeline dayanır. Rasyonel bireyler bu kurama göre fayda maliyet analizi yaparak göç etme kararı verirler. Massey vd. (1993:434), insanların, en üretken olabilecekleri yerleri göç için tercih ettiklerini; ancak üretkenliklerinin artmasıyla elde edecekleri yüksek gelirlere ulaşmadan önce taşınma masrafı, iş ararken geçen süredeki temel ihtiyaç masrafları, yeni bir dil öğrenme ve ülkeye uyum sağlama konularında bazı yatırımlar yapmaları gerektiğine değinmektedirler. Borjas'a (1990) göre potansiyel göçmenler, fayda maliyet tahminini yapar ve belirli bir zaman aralığında beklenen net getirinin en fazla olduğu uluslararası bölgelere

göç ederler. Chiswick (2000) ise beşeri sermaye yatırımı yüksek olanların kazançlarının yüksek olacağını dolayısıyla vasıflı göçmenlerin vasıfsız göçmenlere göre daha fazla olacağını ifade eder.

Neoklasik teori bireylerin faydasını maksimize ettiğini varsayar: bireyler faydalarını maksimize edecekleri ülkeyi araştırırlar. Bu araştırma bireylerin finansal kaynakları, göç alma rekabeti içindeki ülkelerin uyguladığı göç düzenlemeleri ve kaynak ülkenin iç göç düzenlemeleri tarafından kısıtlanır. Göç piyasasında çeşitli bilgi parçaları değiştirilir ve çeşitli seçenekler karşılaştırılır. Bir bakıma, göç teklifi yapma bakımından rekabet halinde olan göç alan ülkeler, bireyler tarafından karşılaştırılır ve seçilir. Bu piyasada toplanan bilgiler birçok bireyin doğdukları yerde kalmasının daha karlı olacağı sonucuna ulaşmasına yol açar (mesela onlar diğer ülkeye göç etmeyi daha pahalı bulurlar). Diğer taraftan, kimi bireyler başka ülkeye göç etmenin daha iyi olabileceği sonucuna ulaşırlar. Göç piyasası bu bireyleri göç alan ülkeler boyunca rassal olmayacak biçimde sınıflandırır. Ekonomik teoriye en önemli katkısı bu piyasa da denge sınıflandırması çeşidini tanımlamasıdır (Borjas, 1989: 460,461)

Massay vd (1993: 435) süreci şu şekilde formülize etmektedirler:

$$ER(0) = \int_0^n [P_1(t) P_2(t) Y_d(t) - P_3(t) Y_0(t)] e^{-rt} dt - C(0)$$

$ER(0)$ 0 zamanında ayrılmadan önce, beklenen net getiri; t zaman; $P_1(t)$ gidilen bölgeden sınır dışı edilmekten kaçınma ihtimali (1.0 legal göçmenler için, <1.0 belgesiz göçmenler için); $P_2(t)$ gidilen yerdeki istihdam olasılığı, $Y_d(t)$ gidilen yerde çalışılınca elde edilen gelir, $P_3(t)$ başlangıçtaki toplumun istihdam olasılığı; $Y_0(t)$ başlangıç toplumunda istihdam edildiğinde elde edilen gelir; r iskonto faktörü ve $C(0)$ (psikolojik maliyetlerde dahil) hareketin toplam maliyetidir

Eğer $ER(0)$ miktarı bazı potansiyel gidilecek yerler için pozitifse, rasyonel bireyler göç eder; eğer negatifse bireyler mevcut durumunu muhafaza eder ve eğer 0 ise kalmak ve gitmek arasında farksız kalır. Teoriye göre nerede net getiri en yüksek ise potansiyel göçmenler oraya göç eder ve bu daha önceki makroekonomik formülasyonlardan biraz farklı sonuçlara yol açar (Massay vd. 1993:435):

1. İstihdam oranı ve ücretteki uluslararası farklılık, uluslararası hareketten kaynaklanır (önceki modelin aksine tam istihdam kabul edilmiştir).
2. Diğer faktörler sabitken eğitim, deneyim, iş başı eğitimi, dil becerileri gibi bireysel beşerî sermaye özellikleri gidilen ülkede göç eden bireyin iş bulma ihtimalini arttıracaktır.
3. Bireysel özellikler, sosyal koşullar veya teknolojiler göçün maliyetini düşürerek net getiriyi arttıracaktır ve bunun sonucunda uluslararası göç hızlanacaktır.

4. Aynı ülkedeki bireyler, 2 ve 3 nedeniyle, çok farklı göç eğilimleri göstereceklerdir.
5. Ülkeler arası toplam göç akışı basitçe bireysel fayda maliyet hesaplarına dayanmaktadır.
6. Gelir ve istihdam oranlarında farklılık yoksa uluslararası hareketlilik meydana gelmez. Beklenen gelir uluslararası düzeyde eşitlenene kadar göç devam eder.
7. Ülkelerarası göç akımlarının büyüklüğü beklenen gelir farklılıklarındaki büyüklük tarafından belirlenir.
8. Göç kararı, işgücü piyasalarındaki dengesizlik ve süreksizlikten kaynaklanmaktadır. Diğer piyasalar göç kararını direkt etkilememektedir.
9. Eğer göç alan ülkenin koşulları aday göçmenler için psikolojik olarak cazipse, göç maliyetleri negatif olabilir. Bu durumda ülkeler arası göçü durdurmak için negatif gelir farkı gerekebilir.
10. Hükümetler öncelikli olarak göç veren ve alan ülkelerdeki geliri etkileyerek göç hareketlerini kontrol eder. Örneğin, gidilen ülkede düşük istihdam ya da eksik istihdam riski artarsa hükümet uzun vadeli gelişme kredileriyle geliri arttırmayı amaçlar veya göç maliyetlerini arttırmayı amaçlar.

Göç kuramının mikro teorisinde, bireylerin iş gücü piyasasındaki aksaklıklar nedeniyle göçe karar verdiği ve gelir, istihdam farkı çözümlendiğinde göç hareketinin sona ereceği görüşü hakimdir.

İş gücü piyasası göç ilişkisi üzerinde duran diğer bir teori olan dünya sistemleri teorisi 1970’li yıllarda Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiştir. Wallerstein Annales Okulunun etkisinde kalmıştır. Ayrıca Marx, Karl Polanyi ve Schumpeter’in görüşlerinden faydalanmıştır. Wallerstein (1976: 345) sistemi şu şekilde tanımlamaktadır:

‘Dünya sistemi sosyal bir sistemdir; sınırları, yapıları, üye grupları, meşruiyet kuralları ve bağdaşıklığı vardır. Hayatı, onu gerilimle bir arada tutan çatışan güçlerden oluşmuştur; her grup onu kendi avantajına sonsuza kadar yeniden kalıplandırmaya çalışınca parça parça olur. Bir organizmanın özelliklerine sahiptir. Yapıları, işlevinin iç mantığı açısından farklı zamanlarda güçlü ya da zayıf olarak tanımlanabilir.’

Wallerstein’a (2010: 33) göre modern dünya sisteminin ayırt edici özelliği, ortaya çıktığı dönemde dünyanın daha önce tanık olmadığı sosyal bir sistem olmasıdır. Ayrıca bu yapı politik değil ekonomik bir varlıktır. Ona göre bu sistemin dünya sistemi olmasının altında yatan temel görüş, bütün bir dünyayı içine alması değil, hukuksal olarak tanımlanmış bütün politik birimlerden büyük olmasından ileri geliyordu ve bu sistem bir dünya ekonomisiydi. Wallerstein dünya ekonomilerini merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayırır. Bu iki çevre coğrafi ve kültürel olarak birbirinden farklıdır. Ayrıca birisi emek yoğun üretim yaparken diğeri sermaye yoğun üretim yapar. Skocpol’a (1977) göre merkez-çevre ilişkisi yapısalıdır. Yarı çevre devletler, merkez ve çevre arasında tampon bölge görevi görürler ve üzerlerinde çeşitli faaliyetler ve kurumlar barındırırlar. Chase-Dunn ve Grimes’e (1995:389)

göre mevcut dünya sisteminin en önemli yapılarından birisi, güçsüz ve yoksul çevre toplumlarını sömüren, güçlü ve zengin merkezin egemen olduğu, merkez ve çevre arasındaki güç hiyerarşisidir. Mevcut sistemde onlar, ileri düzeyde ve gelişen ülkeleri merkez, daha az gelişmiş ülkeleri ise çevre olarak tanımlamaktadırlar. Bu kurama göre, çevredeki kapitalist ilişkilerin nüfuz etmesi, kapitalist olmayan toplumlarda yurt dışına göç etmeye eğilimli hareketli bir nüfus yaratmaktadır. Daha yüksek karlar ve daha fazla zengin olma isteğiyle hareket eden kapitalist şirketlerin sahipleri ve yöneticileri toprak, ham madde, işgücü ve yeni tüketici pazarları arayışıyla dünya ekonomisinin çevre bölgesindeki fakir ülkelere girmektedirler (Massay vd 1993: 444,445). Dünya sistemleri teorisine göre, göç kapitalist gelişim sürecinde kaçınılmaz olarak meydana gelen bozulma ve yer değiştirmelerin doğal bir büyümesidir (Massay vd 1993:445). Merkez ülkeler, gelişmelerini devam ettirebilmek adına çevre ülkelerden gelen ucuz hammadde ve işgücüne ihtiyaç duyarlar. Çevre ülkelerde gelişme gösterebilmek için merkez ülkelere bağımlılık duyarlar. Dolayısıyla karşılıklı bir bağlılıktan söz edilebilir. Bu doğrultuda genel bir değerlendirme yapıldığında çevre ülkelerden merkez ülkelere göçün varlığı açıkça gözlemlenmektedir. Çevre ülkelerdeki bireyler merkezin işgücü arzını oluşturur ve kapitalist ülkelerin ucuz işgücü talebi de bu arzı emmeye yönelik olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bu sistemde tamamen işgücü piyasası odaklı bir yapının olduğu gözlemlenmektedir.

Modern dünya sistemleri teorisi literatüre yeni bir bakış açısı getirmesine rağmen çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Karaömerlioğlu (2001,2002:92), klasik Marxist argümanlarıyla Robert Brenner ve Eric Wolff'tan gelen argümanlara değinir.

Brenner, teorinin nitelik değil nicelik üzerine inşa edildiğini iddia eder. Sınıf mücadelelerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir kapitalizm yerine, iş bölümü ve niceliksel gelişmenin – dolaşım ve mübadelenin- bir sonucu olarak sınıf mücadelelerine varılır. Wolff, kapitalizmin kapitalizm olabilmesi için üretim düzeyinde tanımlanması gerektiğini öne sürer. Dünya sistemi teorisine yöneltilen önemli eleştirilerden bir diğeri de "dışsal" faktörlerin ülkelerin gelişmesinde oynadığı rolün abartıldığına ilişkindir. Sistemik güç her gelişmeyi o denli belirlemektedir ki sistem karşıtı bir direnişin tahayyül edilebilmesi bile imkânsızlaşmaktadır (Karaömerlioğlu, 2001,2002:92).

Robinson (2011) ise teorinin ulus merkezli olması nedeniyle uluslararası sosyal güçleri ve küresel kurumlar arasında kurduğu ilişkileri açıklamayacağını ileri sürmektedir.

Göçe ilişkin yapılan çalışmalar literatürde oldukça geniş yer tutmaktadır. Teorilerin yanı sıra çalışmalar esnasında göz önünde bulundurulması gereken çeşitli hipotezler de mevcuttur. Bu hipotezlerden birisi olan Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi 1971 yılında yayınladığı makalesinde yer almaktadır. Çalışmasında göç kanunlarını Ravenstein tarafından

açıklanıp Stoufer, Thomas tarafından modifiye edilip ve Lee tarafından geliştirilen, varış yeri ve kaynak arasındaki ilişkiyi gösteren ampirik diziler olarak ifade etmektedir (1971:219-220). Zelinsky toplumları çeşitli gruplara ayırarak göç hareketlerine ilişkin olarak beş aşamalı bir değerlendirme yapmaktadır. Paul Chan (1981:307) onun Rostow'dan etkilendiğini belirtirler. Rostow (1960), kalkınma aşamalarını tanımlayarak bu aşamalarla toplumları sınıflandırmanın mümkün olduğu görüşünü öne sürmüştür. Zelinsky (1971: 230,231) beş aşamayı yaşamsal ve hareketlilik geçişi olarak iki kısımda incelemiştir.

1. Modernite öncesi geleneksel toplum: Bu dönemde arazi kullanımı, sosyal ziyaretler, ticaret, savaş veya dini alanda geleneksel uygulama tarafından onaylanan sınırlı dolaşım mevcuttur. Bu dönemde doğal nüfus artışı düşüktür, ortalama doğum ve ölüm oranı birbirine yakındır.
2. Erken geçiş toplumu: Kırsal alandan şehirlere yoğun bir göç hareketi mevcuttur. Kırsal alanlardan kolonizasyon bölgelerine, uygun dış bölgelere hareketlilik vardır. Ayrıca dünyanın daha gelişmiş yerlerinden işçiler, teknisyenler ve profesyonellerin az miktardaki göçü ve çeşitli dolaşımdaki belirgin büyüme bu dönemde göze çarpar. Yaşamsal geçiş sürecinde buna paralel olarak az miktarda doğum oranında artış, ölüm oranında hızlı bir düşüş ve görece olarak doğal nüfus artışı meydana gelir.
3. Geç geçiş toplumu: Yavaşlama olmasına rağmen kırsaldan kente önemli miktarda göç devam etmektedir. Dış göç ve kolonizasyon bölgelerine göç yavaşlamıştır ve yapısal karmaşanın artmasıyla birlikte dolaşımda artmıştır. Bununla birlikte doğal nüfus artışında bir önceki dönemden daha az oranda artış mevcuttur.
4. İleri toplum: Yerleşim amaçlı göç yüksek düzeyde dalgalanma gösterirken, kırsal alandan kentlere göç görece olarak azalarak devam eder. Kentten kente göç güçlenerek artar ve görece az gelişmiş ülkelerden vasıfsız ya da yarı vasıflı işçi göçü mevcuttur. Profesyonel ve vasıflı bireylerin uluslararası dolaşımı, göçü belirginleştirebilir. Özellikle ekonomik ve zevk odaklı dolaşım canlanır. Doğurganlığın azalması sona ermiş, ölüm oranı doğurganlığa yakın ya da biraz düşük düzeylerde sabitlenmiş olup, yıldan yıla değişkenlik göstermektedir. Hafif ya da orta derecede doğal nüfus artışı ya vardır ya da artış hiç yoktur.
5. Geleceğin süper ileri toplumu: Daha iyi ulaşım ve iletişim imkanlarının var olması nedeniyle yerleşim amaçlı göçte düşüş meydana gelebilir. Neredeyse yerleşim amaçlı göçün tümü kentler arasında ya da kent içinde gerçekleşebilir. Görece olarak vasıfsız emeğin daha az gelişmiş bölgelerden bir miktar daha göç etmesi beklenebilir. Uluslararası hareketlerde olduğu kadar iç dolaşımda da katı kontroller uygulanabilir. Bununla birlikte organik hastalıklar kontrol edilmediği sürece ve yaşam uzamadıkça, mevcut seviyelerin biraz altında sabit bir ölüm oranı görülür.

Gedik (2005:2) Zelinsky'nin çalışmasındaki üçüncü aşamanın yani kentten kente göçün kırdan kente göçü aştığı dönemin dönüm noktası olduğunu belirtmektedir. Tıpkı Rostow'un kalkınma aşamalarında olduğu gibi burada da üçüncü aşama önem taşımaktadır. Aradaki paralel işleyiş, kalkınmanın ivme kazanıp sanayileşmenin başladığı dönemde, kentten kente göçteki artış beklenen bir olgu olarak yorumlanabilir.

Teorilerle birlikte konuya ilişkin olarak yapılmış çeşitli çalışmalarını ele almak işgücü piyasası ve göç ilişkisini daha anlaşılır kılacaktır. Bir sonraki bölümde Türkiye ve dünyada yapılmış çeşitli çalışmalar ele alınacaktır.

1.2. Literatür Araştırması

İş gücü göçü, bireylerin buldukları yerlerde ekonomik olarak istedikleri koşullara ulaşamaması, istihdam olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle meydana gelmektedir. Göç kararı, önemli bir karar olması sebebiyle bireylerin tek bir nedene bağlı kalarak bu kararı almaları genel olarak düşünülemez. Fakat daha önce de bahsedildiği gibi ekonomik dinamikler bu süreçte en önemli etkidir. Bununla birlikte işgücü piyasası etkisi göç etme sürecinde hem sebep hem sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla piyasa, göçü etkileyen ve aynı zamanda göçten etkilenen faktör olarak ortaya çıkar. Bu nedenle sürece ilişkin olarak hem Türkiye’de hem de farklı ülkelerde yapılmış çeşitli çalışmaların incelenmesi önemlidir.

Literatürün kolay takip edilmesi amacıyla öncelikli olarak Türkiye’de iç göçün nedeni olarak işgücü piyasasını ele alan çalışmalar daha sonra Türkiye’de iç göçün işgücü piyasası üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar ve son olarak da dünya genelindeki literatür kısaca özetlenecektir.

Türkiye’nin stratejik konumu nedeniyle göç yollarının önemli merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Ancak ülkemiz sadece transit geçiş amaçlı kullanılmamakta ayrıca göçmenlerin kalmak için de tercih ettiği bir konumdadır. Türkiye’de bölgesel farklılıklar, eğitim, istihdam vb. nedenlerle yurtiçinde göçün de oldukça canlı bir yapısı olduğu bilinmektedir. Gür ve Ural’ın 2004 yılındaki çalışması göçün nedenlerini açıklamaya yönelik olarak yapılmış ampirik çalışmalardandır. 73 il bazında göç hacminin birbirine oranını (aldığı göç/verdiği göç) bağımlı değişken olarak belirlemişlerdir. Yatay kesit analizi kullanılarak yapılan çalışmada, dört farklı teorik modeli (işgücü akım modelleri, insan sermayesi modeli, hanehalkı üretim modeli, bölgesel donanım modeli) temsil edeceği düşünülen bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan göç verileri 1990 yılı ve 1985 yılı nüfus sayımı anketlerine dayanmaktadır. Bir kentin görece gelir düzeyi, kentlerin işsizlik oranı, nüfus başına iş yeri sayısı, kadın çalışanların ücretleri erkek çalışanlara oranı, uzman-pratisyen hekim oranı, nüfus yoğunluğu değişkeni, öğrenci-öğretmen oranı ve kişi başına düşen elektrik tüketimi araştırmanın bağımsız değişkenleridir. Gelir, işsizlik ve işveren katsayılarının yüksek açıklama gücüne sahip olması göç alan ve göç veren bölgeler arasındaki gelir farklılığının göç hareketlerini arttıracığı tezini destekler niteliktedir. Bir ildeki işsizlik

oranının artması o ilden göçlerin artmasıyla sonuçlanırken, kadın çalışan sayısının yüksek olması da illere göç çeken faktör olarak çalışmada öne çıkan sonuçlar arasındadır. Çalışmada beklentilerin aksine sonuç veren değişken öğretmen/öğrenci oranıdır. Eğitimin kalitesini açıklamaya yönelik olarak kullanılan değişken, öğrenci sayısı arttıkça, eğitimin kalitesi düşmesine rağmen, göçü çeken faktör olarak pozitif işaretli çıkmıştır. Sonuç itibarıyla göçün nedenleri sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle açıklanabilmektedir.

Yüceol (2011) çalışmasında bölgesel farklılıklarla birlikte iller arası işsizlik oranları farklarını da ele alarak göç ve işsizlik ilişkisini araştırmıştır. Düzey 2 ve Düzey 3⁵ verilerinin kullanıldığı çalışmada işsizlik oranları arttıkça bireylerin göç eğilimi düşmektedir. Çalışmada ulaşılan 2000 yılında yüksek işsizlik bölgelerinden düşük işsizlik bölgelerine göçün oldukça hızlı olduğu ancak 2008'de işsizlik oranlarındaki hızlı artış neticesinde göç hareketinin yavaşladığı sonucu dikkat çekicidir.

Türkiye'de iç göçün nedenleri olarak üretim artışı, eğitim düzeyi, istihdam oranı ve terör olaylarını değişken olarak belirleyen Dücan'ın (2016: 167) çalışması göç hareketliliğini yansıtan örneklerden bir diğeridir. Çalışmada TÜİK alt bölge sınıflandırmasından faydalanarak 21 bölge için regresyon analizi yapmıştır. Beck-Katz panel düzeltilmiş standart hataların kullanıldığı modelin tahmin sonuçlarına bakıldığında ortaokul düzeyinde okullaşma oranındaki 1 birimlik artış, şehirden verilen göçü 493 kişi arttırırken, istihdam oranındaki 1 birimlik artış şehirden göçü 531 kişi azaltmaktadır. Şehirlerde işgücüne olan talebin artmasının dışarı göçü engelleyeceği sonucuna ulaşılabilir. Terör olayları değişkenine bakıldığında ise 1 birimlik artışın şehirden 465 kişilik bir göçe sebep olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada üretim artışının göç ile ilişkilendirilmesi için sanayi üretiminin göstergesi olan kişi başına sanayi elektrik tüketimi değişken olarak alınmıştır. Ancak istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte Dücan (2016,181) sanayi üretiminin artmasının istihdam oranını arttıracakını dolayısıyla verilen göçü azaltacağını öne sürmektedir.

Yayar vd (2016) çalışmalarında, net göç hızını, hangi faktörlerin hangi yönde etkilediğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada doğrusal fonksiyon formu kullanarak net göç hızını açıkladığı düşünülen değişkenler analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, işsizlik oranının artmasının net göç hızını azaltıcı şekilde etkilediği ortaya konulmuştur. Yayar vd (2016: 428) bu durumu illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyiyle ilişkilendirmişlerdir.

---

⁵ Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafında üç ayrı düzeyde oluşturulmuştur. Düzey 1, 12 bölgeyi; Düzey 2, 26 bölgeyi ve Düzey 3 81 ili kapsamaktadır.

Onlar bir ilin gelişmişlik düzeyi arttıkça kalifiye işgücü barındırma potansiyelinin artacağını ve buna bağlı olarak da yeterli kalifiye işgücünün bulunması neticesinde iş bulma olanağının sınırlanacağını öne sürmektedirler. Bu nedenle de işsizlik oranının net göç hızını etkileyen temel bir faktör olmadığını iddia etmektedirler (2016: 428). Okuryazar oranı çalışmadaki diğer bir değişkendir. Okuryazar nüfus oranındaki %1'lik artışın net göç hızını %0,39 arttıracığı ve nüfus artış hızının da göçü hızlandıracağı sonucuna ulaşmışlardır. Kullandıkları on bir değişkenden sekizinde anlamlı sonuçlara ulaşılmış ve sadece işsizlik oranının net göç hızını negatif etkilediğini belirtmişlerdir. Göç onlara göre bölgesel dengesizliklerin bir sonucudur ve göçün nedeni içinde bulunulan sosyo-ekonomik koşullardır. Göç veren yerlere yönelik teşvik politikaları uygulanması ve gelir farklılıklarının ortadan kaldırılması çalışmanın politika önerileri arasındadır.

Manavgat ve Saygılı (2016), 2008-2011 yılları arası verileri kullanarak iç göçün nedenlerini araştırmaya yönelik olarak mekânsal panel veri analizi uygulamışlardır. Çalışmada İBBS Düzey 2 bölgeleri, 26 alt bölge, net göç alan ve net göç veren bölgeler olarak ayrılmıştır. Çalışmanın sonucunda göç alan ve göç veren bölgelerde bir yayılma etkisinin olduğuna ulaşılmıştır. Bunun anlamı ise göç alan bölgelerde komşu bölgenin aldığı göç, göç veren bölgelerde komşunun verdiği göçün bölgelerin göç hareketini etkilediğidir. Mekânsal analizin yanı sıra modellerde kullanılan değişkenler ayrı ayrı da incelenmiştir. Gelir farkının göç alan bölge üzerindeki etkisini pozitif bulmuşlardır. İşsizlik olgusuna ilişkin olarak varılan sonuç ise göç alan bölgede işsizlik oranı arttıkça bölgenin, göç oranında azalma meydana geleceği yönündedir. Göç veren bölgelerde işsizlik değişkeninin etkisi gelir farkı etkisinden daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca göç veren bölgelerde, kırsalda, tarım arazilerinin işlenebilir duruma getirilmesinin göçü önlemek açısından önemli bir politika olduğu çalışmanın önemli sonuçlarındandır.

Göç veren bölgelerin kırsal bölgeler olması ve tarımın bu bölge ekonomisi içinde önemli bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde, bu bölgelerdeki tarım arazilerinin işlenebilir duruma getirilmesi, göç veren bölgelerin göç oranını azaltmada önemli bir politika aracı olarak görülebilir (2016:24).

Akarca ve Tansel 2016 yılında Antalya ve Muğla iline olan göçlere ilişkin olarak yaptıkları çalışmada 1995-2000 yılları arası veriler doğrultusunda çekim modelini (gravity model) kullanmışlardır. Akarca ve Tansel (2016:2) çalışmanın amacını, Antalya ve Muğla'ya çeşitli illerden gelen göçmenlerin, sosyo-ekonomik, demografik özelliklerini ve işgücü piyasası durumlarını inceleyerek hareketlerinin nedenleri ortaya koymak olarak belirtmektedirler. Kullandıkları modelde bağımlı değişkenleri i şehrinde j şehrine göç eden

göçmen sayısı iken bağımsız değişkenleri 1995 yılında i şehrindeki yerleşikler, i ve j şehirlerinin arasındaki mesafe (km olarak), i şehrindeki işsizlik oranı, i şehirde doğup 1995 yılında j şehirde ikamet eden kişi sayısı, 1999 depreminde ağır hasar gören i şehrindeki konut ve iş yeri sayısıdır. EKKY kullanılarak yapılan ilk tahminde R^2 değerleri iki eşitlikte de oldukça yüksek (0,93 ve 0,87) bulunmuştur. Bu nedenle verilerin çekim modeline oldukça uyumlu olduğu belirtilmiştir. Modelin tahminlerine ilişkin olarak bir ildeki nüfusun yüzde 1 artışının Antalya'ya yüzde 0,52 Muğla'ya yüzde 0,60 göç ile sonuçlandığı, bir ilin işsizlik oranındaki yüzde artış sırasıyla yüzde 0,45 ve 0,33 göç akımına neden olduğu bulunmuştur (2016:8). Yazarlara göre bu illere göçün temel nedeni turizm hareketlerinin ortaya çıkardığı iş fırsatları olmasıyla birlikte tarım, ticaret ve diğer hizmetler de göç için sebep oluşturmaktadır. Ayrıca iklimin uygunluğu emekliler için bu illeri çekim merkezi haline getirirken, kurulan üniversitelerin de öğrencilerin göçmen olarak bu illere gelmesine neden olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada 1995-2000 yıllarında Antalya'ya gelen göçmenlerin yüzde 11'inin çalışmaya geldiği, yüzde 5'inin emekli, yüzde 18'inin ev hanımı ve yüzde 63'ünün işgücüne katılmaya geldiği belirtilmiştir (2016:8).

Albayrak ve Abdioğlu (2017) Türkiye'de 81 il için 2015 yılı verileri ile yaptıkları çalışmalarında göçün nedenlerini regresyon analizi ile araştırmışlardır. Türkiye'de göçün temel nedeninin ekonomik olduğu bununla birlikte yetersiz sağlık hizmetlerinin de göç nedeni olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmanın diğer bir sonucu ise eğitim olanaklarının varlığının göçü tetiklediğidir.

İşsizliğin göçe neden olarak ele alındığı çalışmalar incelendiğinde 81 ilin ele alınarak yapıldığı çalışmanın kısıtlı olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmaların bir kısmında da zaman aralığının kısalığı dikkat çekmektedir. Göçün işgücü piyasası üzerindeki etkisi konusuna göçün negatif sonuçlarını ele alan Öztürk (2007)'ün çalışması ile başlamak yerinde olacaktır. Öztürk (2007) İstanbul'da iç göçün, kent ve iş hayatına etkilerini araştırmıştır. Öztürk (2007:100) özellikle çok çocuklu ve az eğitilmiş göçmenlerin İstanbul'da kendilerine uygun iş bulamadıklarını bu durumun da İstanbul'un işsizlik problemini arttırdığını belirtmektedir. Öztürk (2007:119) göçmenlerin İstanbul'da gecekondularda yaşadığını ve buralarda kırsaldan kente göç etmenin sonucu olarak yeni bir alt kültür oluşturduklarını belirtir. Ayrıca kente yeni gelenler kentin olanaklarından faydalanamayınca kente yabancılaşmaktadırlar ve iş bulamayan bu bireylerde zamanla yabancılaşma öfkeye dönüşmektedir. Kente uyum sağlamayan göçmenlerin hırsızlık olaylarına karıştığı da bilinmektedir. Aynı zamanda 1990'lı yıllarda başlayan zorunlu göç sürecinin sonucu olarak yoksulluk ve sokakta çalışan çocuklar büyük kentlerin problemi haline gelmiştir. Öztürk'e (2007:120) göre Türkiye'de zorunlu göç

süreci diğer göçlerden farklı nitelik taşımaktadır. Zorunlu olması nedeniyle bu sürece hazırlıksız girilmiş ve bu bireyler ortalama gelirin altında bir gelirle göç ettikleri yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Zorunlu göç bu nedenle hem politik hem ekonomik sorunlara yol açmıştır. Sokakta çalışan çocuklar ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen göçler arasında lineer bir ilişki olduğu çalışmanın sonuçları arasındadır. Çalışma özetle göç sonrası gecekonduların ortaya çıkması, konut sorunu, tarihi dokuya zarar verilmesi işsizliğin artması gibi sorunların göç sürecinin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bahar ve Bingöl (2010) Türkiye'deki iç göç hareketlerinin işgücü piyasalarına etkisini araştırdıkları çalışmalarında 2000 yılı nüfus sayımlarından hareketle çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Göç edenlerin kentlerde istihdam üzerinde bir baskı yarattığı ve göç eden nüfusun işsizlik oranının Türkiye ortalamasının biraz üzerinde olduğu analizin en dikkat çeken sonuçlarındandır. Ayrıca kentin nitelikli işgücü talebinin kırsal kesimden gelen göçmenler tarafından karşılanamadığı ve göçmenlerin büyük bir kısmının enformel, kayıt dışı sektörlere yöneldiği belirtilen diğer bir sonuçtur. Sektörlere göre dağılım verilerinin incelendiği çalışmada göçün, sektörler arası geçişte önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Bahar ve Bingöl (2010) sektörler arası geçişin kalkınma sürecinde Türkiye için olumlu olmasına rağmen, ülkemizde bulunan emek arz fazlasının emek talebini bulamadığını ve bu nedenle de göç sürecinin süreklilik gösterdiğini öne sürmektedirler. Sorunların çözümüne ilişkin olarak sunulan öneriler göç veren bölgelerde mikro kredi çalışmalarının yaygınlaştırılması, işgücü arzının değerlendirilmesine yönelik olarak kırsal alanda tarım dışı istihdam olanakları yaratılması, kırsal alana yatırımların teşvik edilmesi şeklindedir.

Berker (2011) çalışmasında Türkiye'de iç göçün kentlerde yaşayan erkeklerin, işgücü piyasası sonuçları üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Yapılan analizde 1990 ve 2000 yılları nüfus sayımlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Temel olarak odaklanılan nokta istihdam-nüfus ve işgücüne katılım-nüfus oranlarıdır. Ayrıca veriler bireylerin demografik özellikleri, eğitimsel kazanımlar ve işgücü piyasası sonuçları hakkında bilgileri içermektedir. Berker yaptığı ekonometrik çalışma sonucunda genel olarak, yurtiçi göçmen akışı ve yerli erkeklerin işgücü piyasası çıktıları arasında negatif bir ilişki olduğuna ulaşmıştır. Ekonometrik analiz kısmında ilk olarak iki aşamalı bir tahmin yöntemi kullanılmaktadır. Birinci aşamada bireysel düzeydeki gözlemlere dayalı bir tahmin yapılmaktadır. Daha sonra birinci aşamada bağımsız değişken olarak kullanılan il bazında kalıntılar (residual province-level deviations) ikinci aşamada bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır.

Göçmen girişlerinde önemli bir artış gösteren illerde ikamet eden yerli erkeklerin işgücü piyasası çıktılarında bozulmalar gözlemlenmiştir. Özellikle, son dönemlerdeki

göçmenlerin daha yüksek sayılarla ülkeye girişinin, yerli erkeklerin istihdam oranını önemli ölçüde azalttığı bulunmuştur. Berker (2011: 236) çalışmanın sonunda nüfus sayımı verilerinin bireylerin işgücü piyasası başarısı hakkında sınırlı bilgi sağladığını ve bu nedenle çalışmanın iç göçün yerel işgücü piyasaları üzerindeki etkilerini tüm boyutlarıyla ele alamadığını belirtmiştir. Yurtiçi göçmenlerin daha yüksek girişine yanıt olarak, mevcut istihdam durumlarını korumak için, bireylerin, mevcut işlerinde bir ücret kesintisini kabul edebileceğini veya düşük ücretli mesleklerde çalışmayı seçebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, göçmen girişleri bireylerin formal sektörden kayıt dışı işgücü piyasasına geçişinde artışa neden olabileceğini savunmuştur. Ancak, sayım verileri kullanılarak, bu düzenleme mekanizmalarının varlığını yerel işgücü piyasasında değerlendirmenin imkânsız olduğunu da vurgulamıştır (Berker, 2011:236).

Son olarak göçün işgücü piyasasına etkisini inceleyen Çelikay (2017)'ın çalışması il düzeyinde olması ve geniş zaman aralığı kapsamı yönüyle ilgi çekicidir. Çalışmada işsizlik, kamu harcamaları ve iç göçler arasındaki ilişkiyi 2008-2015 yılları aralığında il düzeyinde panel vektör hata düzeltme modeli ile analiz etmektedir. Analiz sonucunda bahsedilen üç değişkenin birbirleriyle ilişkili olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca işsizlik ve göç bölgesel dengesizliklerin hem nedeni hem sonucu olarak belirtilirken bu ikiliye eklenen kamu harcamaları çok yönlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Çalışmada uzun dönemde kamu harcamaları ile işsizlik ve verilen göç ile işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı ve çift yönlü ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Uzun dönemde işsizlik illerin verdiği göçü etkilemektedir. Diğer yandan verilen göç de illere göre işsizlik oranını etkilemektedir.

Türkiye'deki işgücü piyasası ve göç ilişkisini ele alan çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Ancak konuya daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşabilmek için dünya literatüründen de örneklere yer vermek gerekmektedir. Card (1990) 1979-1985 yılları verilerini kullanarak 1980 yılında meydana gelen "Mariel Boatlift" olayının Miami işgücü piyasasına olan etkilerini incelemiştir. Fidel Castro'nun 1980 yılındaki açıklaması sonucunda birçok Küba vatandaşı Amerika'ya göç etmek istemiştir ve Mariel limanından göç eden Kübalıların yaklaşık yüzde 50'si kalıcı olarak Miami'ye yerleşmiştir. Bu olay Miami'de işgücünde yüzde 7'lik bir artışa neden olurken aynı zamanda Kübalı işçi sayısını yüzde 20 arttırmıştır.

Card, çalışmasında Mariel olayı sonucunda Miami'deki işgücü piyasasındaki vasıfsız işçilerin işsizlik oranı ve ücretlerinin ne olduğunun araştırmıştır. Card, analizleri sonucunda Mariel göçünün ücretlere ve Kübalı olmayanların istihdam piyasasına etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca diğer piyasada olan diğer Kübalıların ücretlerine de güçlü bir etki gözlememiştir. Card (255,256) işgücündeki yüzde 7'lik artışın nasıl absorbe edildiğini iki

olası cevapla açıklamaktadır. Birincisi 1980 yılından önce Miami'den göç eden yerli ve göçmenlerin yerini "Mariel Boatlift" olayıyla gelenlerin doldurduğu, ikincisi ise nispeten vasıfsız emeği kullanan endüstrinin büyümesinin gelen göçmenleri absorbe etmesidir. Card ilk tezini Miami'deki ve diğer Florida şehirlerindeki nüfusun yıllık artış oranlarını gözlemleyerek açıklamaktadır. İkinci tezini ise yoğun olarak göçmenlerin çalıştığı küçük çaplı endüstrilerin 1970-1980 yılları arasında genişleyip göçmenleri absorbe etmesiyle açıklamıştır.

Yankow (1999) çalışmasında ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'de eyaletler arası göçle ilgili uzun vadeli ücret etkilerini belirlemek amacıyla 1979 (The National Longitudinal Survey of Youth - NLSY79) verilerini kullanmıştır. 1979-1993 yılları aralığı 4305 tane genç erkeğe ait gözlem kullanılarak ve 33550 ücret gözleminin katkısıyla ampirik çalışma yapılmıştır.

Öncelikli olarak göçmenlerin ve göçmen olmayanların kişisel ve işle ilgili özellikleri tespit edilerek bunların ücret belirlemeye etkileri incelenmiştir. Bu değerlendirme, göçmenlerin daha fazla deneyime sahip olmalarına rağmen daha az işte kalabilme eğiliminde olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Göçmen olmayanların devlet çalışanı olması, serbest meslek sahibi olması ve yarı zamanlı çalışabilmesi olasılıkları göçmenlere göre daha yüksektir. Bağımlı değişkenin günlük ortalama saatlik kazanç olduğu eşitliğe yapılan EKKY analizinde EKK tahmini 0.011 standart hata ile 0.015 olarak hesaplanmıştır ve bu da ortalama göçmen ücretlerinin göçmen olmayanlardan yüzde 5,1 daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır. Göçü takip eden 5 yıl boyunca maddi kazançların biriktiği bu sonuç modelin ulaştığı diğer bir neticedir.

Borjas (2004) çalışmasında 1960 ile 2000 yılları arasındaki 10 yılda bir yapılan nüfus sayımı verileri ile göçmen işçi sayısındaki artışın ekonomik olarak nasıl bir etki yarattığını incelemektedir. Göç, belirli bir işgücü piyasasındaki işçi arzını arttırdığında ne olur sorusu çalışmanın temelini oluşturmaktadır (2004: 2). Araştırmada 18-64 yaş arası erkek işçileri kalifiye olup olmamalarına göre sıralamak için eğitimsel kazanım ve iş tecrübesi kullanılmıştır. İş tecrübesi, kişi okulu bitirdikten sonra geçen yıl sayısı olarak tanımlanarak ücretler ile göç arasındaki ilişki istatistiksel bir model kullanılarak açıklanmıştır. Çalışmada göçün, belirli bir yeterliliğe sahip işçi sayısının yüzde 10 arttırması durumunda çeşitli işgücü piyasaları üzerinde çok güçlü bir etki yarattığı sonucunu ortaya koymaktadır. Kalifiyeliğin büyüklüğündeki yüzde 10'luk bir artış, maaşlı çalışanların yıllık kazançlarını yüzde 7,1 oranında azaltmaktadır. Göç hem haftalık kazancı hem de çalışma saatlerini azaltmaktadır ve bu nedenle yıllık kazançtaki değişiklik ortaya çıkmaktadır. Haftalık kazanç maaşlı çalışanlar arasında yüzde 3,7, serbest meslek sahiplerinde ise yüzde 4,5 oranında düşmektedir. Ayrıca,

yıllık çalışma saatleri yüzde 3,5 oranında düşmektedir. Özetle, göç, rekabetçi yerli işçilerin ücretleri ve istihdamı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir (2004:4). Bununla birlikte, ücretler üzerindeki etki eğitim grupları ve ırk grupları arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, 1980 ile 2000 yılları arasında ülkeye giren göçmen akını, liseyi terk edenler için yüzde 7,4, üniversite mezunları için yüzde 3,6 ve hem lise mezunları hem de bazı üniversitelerdeki çalışanlar için yüzde 2 oranında ücret düşüşüne neden olmuştur. Tabii ki, etki, her eğitim kategorisi içerisindeki bazı özel deneyim grupları için daha fazladır. Benzer şekilde, bu göçmen akını beyaz yerel işçilerin ücretlerini yüzde 3,5 oranında düşürmesine karşın, yerli kökenli siyahların ücretlerini yüzde 4,5, yerel doğumlu Hispanik'lerin ücretini yüzde 5 oranında düşürmüştür (2004:7).

Devillanova (2004) makalesinde gelişmiş ülkelerde iç göçün, ücret eşitsizliği ve yüksek işsizlik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ayrıca bu sorunların coğrafi boyutlarına da değinmiştir. Oluşturulan iki bölgeli dinamik modelde tam sermaye hareketliliği mevcuttur. Çeşitli savların öne sürülmesiyle modelleme tamamlanmaktadır. Bu savlar sonucunda göze çarpan en önemli sonuçlar şu şekildedir:

- İnsanlar her zaman en verimli bölgeye göç ederler ve ekonomide ortalama ücretler artar. Ancak uzun dönemde ortalama ücret primi göçten bağımsızdır. Göçün kısa dönemdeki etkileri büyük ölçüde şokun niteliğine ve işgücü piyasasındaki katılıklara bağlıdır (Devillanova, 2004: 239,240).
- Uzun dönemde toplam istihdam durağan duruma ulaşır. Modelde göç, istihdamın düzeyini değil, sadece durağan durum dağılımını etkiler.

Üretim fonksiyonundan yola çıkılarak yapılan modelleme sonucunda genel olarak ulaşılan yargı, göçün aslında işgücü piyasası dengesizliklerini şiddetlendirdiği yönündedir. Emek hareketliliği işçiler arasında ortalama üretkenlik farkını da arttırmaktadır. Rekabet ortamında, göç, vasıfsız işçi ücretlerinin coğrafi dağılımını geçici olarak arttırmaktadır fakat model ücret katılıkları ile sunulduğunda göç, çıkış bölgesinde istihdamı azaltırken varış bölgesinde arttıracaktır. Bununla birlikte çalışma, göçün kısa vadede ekonominin toplam istihdamını bile azaltabileceğini ve göç akışının boyutu kadar göçmenlerin niteliklerinin de işgücü piyasasını etkilemek açısından önemli olduğunu işaret etmektedir.

Dustman (2005) İngiliz işgücü anketlerinden faydalanarak göçmenlerin, işgücü piyasasındaki yerli işçiler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Dustman (2005: 324) Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinde göçün işgücü piyasasına olan etkilerine ilişkin olarak birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen İngiltere'ye ilişkin çalışma yapılmadığını belirtmektedir. Ayrıca teorik alt yapı oluşturduğu kısımda temel olarak Borjas'ın mekansal korelasyonundan faydalanacağını belirtmektedir. Fakat bu noktada farklı düzeylerde kalifiyeliğe sahip

göçmenler göç edilen yerdeki yerli işgücü kompozisyonunu etkilemiyorsa ve sermaye arzı tam elastikse işgücü piyasasına göçmenlerin etki etmesi beklenmez. Amerika'ya son yıllarda yaşanan göç çoğunlukla vasıfsız işgücünden oluşmaktadır. İngiltere'de durum farklıdır. İngiltere'de göçmenlerin eğitim ve vasıflılık düzeyi yerli halkla benzerdir (2005: 330). Bu durum çalışmada yerli işgücü, göçmenler ve son yıllarda göç edenleri eğitim gruplarına ayırarak gösterilmiştir. Üst düzey (üniversite) eğitim alan yerli halk oransal olarak yüksek çıkmasına rağmen diğer iki grup, orta ve düşük seviyeli eğitim alanlarda, göçmenlerin oranı yerli halkın üzerindedir. Daha sonra yapılan EKKY regresyon sonuçlarına göre istihdam ve göçmen- yerli nüfus oranı arasında çok az oranda pozitif ilişki tespit edilmiştir. Nüfusun yüzde 1'i oranında göçmen miktarındaki artışın yerli nüfusunun istihdam oranında 0,07 oranında azalmaya neden olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışma sonucunda Dustman, göçün yerli çıktılar üzerinde olumsuz etkilerine dair çok az kanıt bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca eğer herhangi bir grupta göçün, olumsuz etkilere sahip olduğuna dair bir kanıt varsa bu durumun orta eğitim seviyesi için geçerli olduğu, daha nitelikli kişiler arasında istihdamdaki olumlu etkilerin toplamda telafi edileceği çalışmanın diğer bir sonucudur (2005:337).

Borjas (2005a) Amerika'da yabancılara verilen doktora derecelerini kullanarak bir araştırma yapmıştır. Çalışma yabancı öğrencilerin yerli işgücüne etkisini açıklama amacı taşımaktadır. Kullanılan veriler SED'den (Ulusal Bilim Vakfı Doktora Anketi) elde edilmiştir ve bu veriler 1968-2000 yılları arasında 22 fen ve mühendislik alanını içermektedir. Sonradan doktora derecesi verildiğinde vatandaş olmuş ve olmamış kişiler göçmen, diğerleri ise yerli halk olarak nitelendirilmiştir. SED verilerinden elde edilen sonuçlar göçmenlerin yüzde 70,9'unun doktora derecesini aldıktan sonra Amerika'da kalmayı hedeflediğini göstermiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda artan göçmen doktoralı sayısının, yerli ve yabancı doğumlu vatandaşların ücretlerini olumsuz etkilediği bulunmuştur. Belirli bir zaman ve belirli bir alanda doktora derecesi alan göçmenlerin oranındaki yüzde 10'luk artışın, doktora derecesi alan kalifiye grubun kazancını yüzde 3 düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır (2005a: 59).

Borjas (2005b) göçün, ücret yapısı üzerindeki etkilerini ve yerel piyasalarda o bölgede doğan işçilerin iç göç davranışlarını açıklamak üzere bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında 1960-2000 yıllarına ait onar yıllık nüfus sayımı verilerinden faydalanmıştır. Borjas (2005b:252,253) çalışmasında diğer çalışmalardan farklı olarak üç nokta bulunduğuna dikkat çekmektedir. Birincisi, çalışmasının çok sağlam bir teorik çerçevesi olduğunu belirtmektedir. İkinci olarak gelir maksimizasyonu yapan yerlilerin, yalnızca ekonomik fırsatları etkilendiyse göçmenliğe cevap vereceğine işaret etmektedir. Belirli bir vasıftaki grubunun göçü, o grubunun kazancını diğer grupların kazançlarından daha fazla etkileyecektir. Son olarak

Borjas (2005b:253) analizinin, ücret yapısı, doğal göç kararları ve göç arasında sistematik bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin doğasının işgücü piyasasına coğrafi erişimle yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Borjas'ın ulaştığı en temel sonuç iç göç kararlarının yerli işçiler tarafından verilmesidir. Göçün, ulusal düzeyde rekabet eden işçilerin ücretleri üzerinde büyük ölçüde negatif bir etkiye sahip olmasına rağmen, bölgesel işgücü piyasalarındaki ücret farklılıkları analizinin bu etkinin çoğunu gizlediğini göstermektedir (2005b:242). Ayrıca göç akımlarının tüm ekonomiyi etkilediği ve yerel işgücü piyasalarında gerçek ücret etkisini ölçmeyi zorlaştırdığı çalışmanın teorik modelinin sonucudur.

Nakamura'nın (2010: 68) çalışmasının temel amacı, yabancı işçilerin işgücü piyasasına girmesiyle Japon işçilerinin ücretlerinin düşüp düşmeyeceği, yabancı işçilerin girişinin bir bölgedeki Japon işçilerin arz davranışını etkileyip etkilemeyeceği ve yabancı çalışanların piyasaya girişinin şirketlerin teknoloji tercihlerini etkileyip etkilemeyeceğini araştırmaktır. Çalışmada oluşturulan hipotezler de bu üç ana noktada yoğunlaşmaktadır.

Bölgelere dayalı ücret üzerine yapılan analiz sonucunda, yabancı işçilerin piyasaya girişlerinin, erkeklerin ücretlerinin az çok arttırmasına hizmet edebileceği ve kadınlar için hiçbir etkisinin olmayacağı ya da düşük ücrete yol açacağı belirtilmiştir (Nakamura, 2010:73). Yabancı işçilerin işe başlama maaşları üzerindeki eğitim düzeyine ve cinsiyete göre etkileri incelendiğinde ise tahmini katsayılar, pozitif ve anlamlı olup, lise mezunlarına yönelik başlangıç maaşlarının, yabancı işçileri istihdam eden işyerleri için daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kısaca yabancı işçilerin istihdamının, ücretler üzerinde olumlu etkiler yaratacağı belirtilmiştir (Nakamura, 2010:74). Tahmin sonuçları yabancı işçilerin bir bölgeye girişinin, bölgedeki işgücü piyasasındaki yerli işgücü arzında düşüşe yol açtığını göstermektedir. Bu, işgücü arzı davranışları üzerindeki etkinin, işgücü arz eğrisini sola kaydırmış anlamına gelmektedir (Nakamura, 2010:77).

Çalışmada işletmelerin bir bölgeye giriş çıkışı ve yabancı işçilerin giriş- çıkışı arasında da bağ kurulmuştur. Nakamura (2010:84) yabancı işçilerin bölgeye girişinin endüstriyel yapının gelişmesini engellemeye yönelik bir korkuyu desteklediğinin belirtmektedir. Ayrıca Japon işçilerin endüstriyel yapının gelişim sürecinde daha üretken işletme ve endüstrilere yöneldiğini ve endüstriyel yapıdaki düzenlemeleri kolaylaştırmak için yabancı işçiler kullanılabileceğini desteklemektedir.

Olimova (2010), çalışmasını Tacikistan'daki işgücü göçünün beşeri sermaye üzerindeki etkisini açıklamak üzerine kurmuştur. Olimova (2010:181), işgücü göçü ve ekonomik kalkınma arasındaki bağlantıyı anlamak için, işgücü göçünün farklı ülkelerde

ekonomik kalkınmanın çeşitli yönleri üzerindeki etkisine bakmak gerektiğini belirtir. Ayrıca Tacikistan'ın çalışma için seçilmesinin birkaç nedeni olduğuna da değinir. Bunlardan ilki Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Tacikistan'ın, Sovyet ekonomisinden ayrılış sürecinde yapısal değişiklikler yaşamış olmasıdır. Bu durum göç ve ekonomik kalkınmanın değişkenlerinin etkileşimini açıklamak için önemlidir. İkinci olarak ise Tacikistan'ın son on yılda yüksek işçi göçü yaşayan ülkelerden birisi olması Olimova'yı Tacikistan üzerine çalışma yapmaya yöneltmiştir.

Çalışmada göçmenler ve işverenlerle yapılan yüz yüze görüşmeler, resmi istatistikler, 2007 Yaşam Standartları Ölçüm Anketi'nden elde edilen veriler (TLSS, 2007), işgücü anketi (Labor Force Survey- SCSRT, 2006), ETF (Avrupa Eğitim Vakfı) İşgücü Piyasası Analizinden elde edilen veriler dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan veriler kullanılmıştır. Öncelikli olarak göçmenlerin eğitim düzeyi ve yurtdışındaki gelirlerine bakılarak daha yüksek bir eğitim seviyesinin, işgücü göçmenlerine dış emek piyasalarında herhangi bir rekabet avantajı sağlayıp sağlamadığı araştırılmaktadır.

Çalışmada işçi dövizlerinin dağılımı ile ilgili toplanan veriler, göçmen işçiler için eğitime ilişkin geri dönüşlerin bir göstergesi olarak açıklanmaktadır ancak yüksek ücret kazanmanın yüksek öğretimin yanı sıra daha birçok faktörden etkilendiği belirtilir. Olimova (2010:190), göçmenlerin eğitim durumu bazında yıllık işçi dövizlerinin dağılımındaki değişimin, yurtdışında istihdam ile ilgili eğitimin getirileri hakkında bir miktar bilgi sunabileceğini öne sürer. İşgücü göçmenlerinden temel, ikincil ve mesleki eğitimi tamamlayanların getirdiği işçi dövizlerinin ortalama tutarı 501-1500 ABD doları civarındayken, ancak temel eğitimi tamamlayamamış olan bireylerin 500 ABD dolarından daha düşük bir işçi dövizini getirdikleri belirtilmiştir (Olimova, 2010:191). Tacikistan'a geri dönen göçmenler Tacikistan'daki iş gelişimine aktif olarak katılmaktadırlar. Olimova (2010:195), geri dönenlerin, teknolojik gelişime katkısının önemsiz olduğunu belirtmesine rağmen, bazı işletmelerin modernleşmesinde, yeni teknolojilerin tanıtılmasında, yeni araç ve becerilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadıklarını da eklemektedir.

Çalışmanın sonucunda işgücü göçünün, Tacikistan'daki beşeri sermayenin gelişimi üzerinde güçlü bir etkisi olduğu öne sürülmektedir. Bu durumun avantajları olduğu kadar dezavantajlarının da olduğu belirtilmiştir. Yüksek eğitim düzeyine sahip göçmenler, daha düşük eğitim düzeyine sahip göçmenlere kıyasla daha sık işçi dövizini göndermektedirler. Göçün en büyük olumlu etkisi, işçi döviz alımında bulunan ailelerin parayı eğitime harcayacak ek kaynakların bulunmasına neden olmasıdır. Göçmen ailelerin çocukları yabancı dil eğitimi almak için daha güçlü teşviklere sahiplerdir ve teknik donanımlara daha kolay

erişirler. Ayrıca ülkesine geri dönenler, yeni teknolojilerin yayılmasına hizmet ederek beşerî sermayenin seviyesini yükseltmektedirler. Bununla birlikte göçmenler uzmanlık alanlarında nadiren çalıştıklarından, ülkelerinde edindikleri becerileri geri döndüklerinde çağdışı olabilmektedir.

Bauer vd (2011) Almanya’da düşük ve yüksek yeteneğe sahip göçmenlerin, yerlilerin ücretleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma 2000 yılının başlarına kadar Almanya’ya göç edenlerin işgücü piyasasında yerliler için olumsuz bir etki yaratmadığını ortaya koymuştur. Özellikle düşük beceri gerektiren işlerde göçün, Almanlar üzerinde bir etkisi bulunmamıştır. Asgari ücret ve sosyal güvenlik seviyelerinin yerlilerin ücretlerini korumasına rağmen, göçün istihdam üzerinde herhangi bir etkisi gözlemlenmemiş ve bu durumun göçmenlerin, yerli işçinin (düşük veya kalifiye) ikamesi olamayacağına işaret edilmiştir (2011:2).

2. Dünya savaşı esnasında endüstriyel bölgelerdeki zarar gören binalarda oturan misafir işçiler analize konu edilmiştir. Kullanılan veriler resmi istihdam ve işsizlik kayıtlarından elde edilen bireylerin yaş, cinsiyet, iş durumu, milliyet ve eğitim seviyesi bilgileridir. Veriler posta kodu düzeyindedir. Bununla birlikte yabancıların posta kodu düzeyinde işgücündeki payı hesaplanarak (2000-2005 yılları) ana açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Ayrıca açıklayıcı kontrol değişkenleri olarak, işsizlik oranı, eğitimsiz işçilerin payı, üniversite mezunu işçilerin payı, 20-30 ve 50-65 yaşlarındaki işçilerin payı ve işgücü nüfus yoğunluğuna yer verilmiştir (2015:3). Ücret ve işsizlik çalışmada bağımlı değişkendir. Sosyoekonomik ve demografik değişkenler de çalışmanın bir parçasıdır. Araştırma, Batı Almanya’daki yerli erkek nüfusun 16-65 yaş arası kayıtlı düzenli veya yarı zamanlı çalışanları ile kayıtlı işsizlere odaklanmaktadır. Doğrusal regresyon modelinin kullanıldığı çalışma sonucunda göçün, yerli halkın işsizlik olasılığı üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı fakat yabancıların, kalifiye yerli halkın ücretleri üzerinde pozitif bir etki yarattığı bulunmuştur. Bununla birlikte, yabancıların işgücü piyasalarına kontrolsüz giriş çıkışları denetlenince de bu önemli etki ortadan kalkmaktadır. Sonuçlar, göçün, Alman yerlilerin işgücü piyasası üzerine etkisinin çok az veya hiç olmadığı şeklindeki önceki çalışmalarla uyumludur (Bauer, 2011:11).

Biavaschi (2012), Amerika’da iç ve dış göçün 1929-1957 yılları arasında eyalet düzeyinde işgücü piyasasına etkilerini incelemiştir. Çalışmada net göçün, gelen ve giden yabancı bireylerin eyalet düzeyindeki kazancı nasıl etkilediği ayrı ayrı değerlendirilerek incelenmiştir. Ayrıca Büyük Bunalımdan 2. Dünya Savaşına kadar uzanan nispeten az incelenmiş uluslararası hareketlilik çalışmanın konusudur. Çalışmada kullanılan veriler

INS'den elde edilmiştir. Analiz, iç ve dış göçmen oranlarını, yani mevcut nüfusun payı olarak göçmenlerin sayısını, Ekonomik Analiz Kurumu'ndan (Bureau of Economic Analysis) elde edilen kişi başına devlet düzeyinde özel kazançlar ile ilişkilendirmektedir. Ek kontroller arasında işgücü piyasası özellikleri (tarımda işçilerin payları, madencilik, imalat, ticaret ve kişisel hizmetler) ve demografik özellikler (siyahilerin payı, 14 yaşından küçüklerin payı 15-45 ve 45 yaş üstü bireylerin payı) yer almaktadır (2012:1).

Çalışma sonucunda araştırılan dönemde göç dalgalanmaları nispeten düşük seviyededir ve devlet gelirlerindeki artışı az da olsa etkilediği bulunmuştur. Ayrıca dış göçün, işgücü piyasası üzerinde etki yarattığı ortaya koyulmuştur. Göçmenlerin kısa vadede mevcut işçileri ikame ettiği ve bu nedenle göçün, konjonktür dalgalanmalarının düzleştirme mekanizması olabileceğini öne sürmüştür. Ayrıca göçmenlerin, özel kazançları azaltan olumlu bir arz şokuna neden olduğu ve dış göçün özel kazancı arttıran negatif arz şokunu temsil ettiği belirtilmiştir. Göçmenlerin ülke dışına çıkışı, işgücü piyasasındaki rekabeti zayıflatarak, kalanlar tarafından karşı karşıya kalınan baskıyı azaltmaktadır. Bu şoklar simetriktir ve göçmenler ile yetenekleri arasında yakın bir ikame olabileceğini öne sürer. Son olarak, uluslararası akışların (göçmenlerin ülkeye ulaşması veya ülkeyi terk etmesi gibi) ücret artışlarını azaltarak veya arttırarak iş döngüsünü yumuşattığı ortaya koyulmuştur (2012:3).

Dinkelman ve Mariotti (2014), çalışmalarında, 1967'deki işçi göç kotalarının kaldırılması ve 1974'te madenlerde çalışmanın yasaklanmasıyla ortaya çıkan göç şoklarını ele alarak, Malavi'deki işgücü göçünün uzun vadeli beşeri sermaye birikimi üzerindeki net etkilerini araştırmaktadırlar. 1977 yılındaki nüfus sayımı verileri 1998 yılı verileri ile birleştirilerek eğitim çıktıları ölçülmek istenmiştir. Ayrıca idari veriler toplanıp sayısallaştırılarak yabancı istihdamı ve kazançları belirlemek amaçlanmıştır.

Analizde mekânsal değişkenlik kullanılmaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, işe alınan ya da işe alınmayan alanlarda eğitim için eş zamanlı şoklar olmaması ve farklı göç hareketlerinin olmaması durumunda, eğitim düzeyindeki toplulukların eğilimlerinin ilçeler arasında aynı olacağıdır. 1977'den 1998 yılına kadar olan nüfus sayımı verilerinden faydalanılarak yapılan çalışma sonucunda, 24 ilçe ele alınarak Güney Afrika madenlerindeki istihdamın büyük ve beklenmedik bir şekilde genişlemesinin ve daraltılmasının kırsal yerleşim bölgelerinin beşerî sermaye birikimi üzerinde kalıcı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dinkelman ve Mariotti (2014:28) bu durumun işgücü göçünün eğitim talebi üzerindeki olumlu gelir etkilerinin, bu göçün işgücü piyasasında çocuklara yönelik talep üzerindeki olası olumsuz ikame etkilerinden daha ağır bastığını işaret etmektedir. Yapılan

analiz sonucunda göçün, çocuk işçiliğinin yaygın olduğu ortamlarda bile geride kalanların yaşamlarını olumlu etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada döngüsel işgücü göçü neticesinde kırsal kesimdeki toplulukların madencilik işlerine daha iyi erişim olanağı sağladığı ve bu durumun eğitime yatırım yaparak, erişimi az olan toplulukların beşerî sermaye birikimi açısından önüne geçebildikleri belirtilmektedir. Bu durum ekonomik büyümeye de katkı sağlamaktadır. Maden işlerine kolay erişimi olan ilçeler, göçün sona ermesinden sonra bile, daha yüksek eğitim seviyesine sahip topluluklara sahip olmaya devam etmektedirler. Dinkelman ve Mariotti'ye (2014:28) göre döngüsel göç (circular migration), göçmen gönderen aileler için yoksulluktan kurtulmanın en önemli yollarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Giziene ve Simanaviciene (2014) beşerî sermayenin işgücü piyasası üzerindeki etkisini analiz etmeyi ve işgücü piyasasına etki eden temel göstergeleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Analizde Litvanya işgücü piyasası ele alınmıştır. Ayrıca 1998- 2012 dönemi için yapılan analiz, finansal krizin Litvanya'daki etkilerini göstermektedir. İşsizlik oranı, 2007 yılında en düşük seviyede iken, 2010 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2012 yılında ülkede durum iyileşerek, işsizlik oranı düşmüştür. İş gücü piyasası ve eğitim sistemi arasında ilişkiyi açıklamak için Spearman sıra korelasyon katsayısı seçilmiştir. İlişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Korelasyon analizi, GSYH'nın işgücü piyasasında istihdam edilen bireylerle doğrudan ilişkili olduğunu doğrulamıştır. Sonuçlara göre ücretler doğrudan edinilmiş eğitime bağımlıdır, yüksek öğrenime sahip bireyler yüksek eğitime sahip olmayanlardan daha fazla para kazanabilmektedir. Ayrıca yerini değiştireceğini açıklayan göçmenlerin sayısı ile kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (0,483) ve yüksek üniversite eğitime sahip mezun sayısı (0,385) arasında zayıf bir ilişki bulunmuşken, aylık ortalama ücret (0,566) ile istatistiksel olarak anlamlı bir monotonluk ilişkisine sahip olduğu ortaya koyulmuştur (Giziene ve Simanaviciene, 2014: 2441).

Peri (2014) çalışmasına göçmenlerin kısa dönemde ücretler üzerine etkisinin sıfıra yakın olduğu ve uzun dönemde göçmenlerin üretimi ve yerlilerin ücretlerini yukarı itebileceğini belirterek başlamaktadır (2014:1). Çalışma 1982-2013 yılları arasında yayınlanmış 27 tane özgün çalışmadan yola çıkılarak hazırlanmıştır. İncelenen çalışmalar işgücü piyasasında göçmenlerin, yerlilerin ücretlerine etkisini araştırmaktadır. Peri (2014: 8) göçmen işçilerin, yerli işçilerin ücretini oldukça az etkilemesinin çeşitli sebepleri olduğuna değinmektedir. Örneğin, göçmen işgücü ve yerli işgücü farklı yeteneklere sahip olabilir ve göçmenler yerlilerin çalışmak istemediği işlerde istihdam edilebilirler. Dolayısıyla aslında aynı iş için rekabet etmedikleri anlamı ortaya çıkar. Bununla birlikte inovasyon becerileri ile

gelen göçmenler yerli işgücünün de verimini arttırabilir. Göçmenler düşük maliyetle manuel işlerde çalışırken, yerlilerin doğuştan gelen avantajları nedeniyle iletişim yoğun sektörlerde uzmanlaşması ve kendi ücretlerini rekabetten koruması da Peri için ücret korumasına yönelik açıklamalardan birisidir. Peri'ye (2014) göre göçmenlerin yerlilerin ücretleri üzerine etkisi oldukça azdır. Dolayısıyla işgücü piyasası göçmen işçileri de absorbe etmektedir ve yerli işgücünü korumak adına devlet müdahalesine ihtiyaç bulunmamaktadır. Ayrıca ücret etkisi düşük olmasına rağmen uzun vadede üretkenlik, tamamlayıcılık ve dinamik cevap etkileri pozitif olacaktır. Bu durum, göçmenlerin dengeli bir beceri karışımına sahip olmalarına ya da eğitilen, üniversite imkanlarından biraz daha fazla yararlanmalarına odaklanan daha açık göç politikalarının, muhtemelen kısa vadede ücretleri değiştirmeyeceğini, ancak muhtemelen uzun vadede üretkenliği (ve ücretleri) artıracaklarını ima etmektedir (2014:9).

Nguyen vd. (2015) çalışmalarında Vietnam'daki vasıflı ve vasıfsız işgücünün göç kararlarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Ekonomik kalkınmanın ilk dönemlerinde, vasıfsız işçilerin göç hareketinin emek yoğun imalat üretimine katkıda bulunduğunu, bununla birlikte orta gelirli ülkelerde vasıflı işçilerin göç etmesinin, ekonomik ilerlemede daha önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuşlardır (2015:457). Kalkınmanın ilk aşamalarında kırsal kesimden yapılan göç, emek yoğun sektörün harekete geçmesini sağlayarak çıktı miktarını yükseltmesine rağmen orta gelir düzeyine ulaşıldığında emek yoğun çıktı genişlemesi ekonomik kalkınma için yetersiz kalmaktadır. Emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçemeyen ülkeler orta gelir tuzağıyla karşı karşıya kalmaktadır (2015:457). Bu nedenle de yazarlar göç kararlarının belirleyicilerini ekonomik bir kilit olarak görmektedirler.

Çalışmada, kırsal göçmenlerin varış yerlerinde girdikleri işlerin yetenek düzeylerinin belirlenmesine yönelik veriler toplanmış ve bu veriler doğrultusunda politikaların ve kırsal koşulların vasıflıya karşı vasıfsız göçmenin göç kararını nasıl etkilediği açıklanmıştır. Göçü modellemede temel olarak McKenzie and Rapoport (2007) ile Zhu ve Luo'nun (2010) kırsal toplum koşullarından ve hanehalkı ortak kararlarından etkilenen göç modellemesi kullanılmıştır. Çalışmada öncelikli olarak karşılaştırma yapmak amacıyla tipik probit göç modeli kullanılmaktadır. Daha sonra geleneksel model genişletilerek ve yeteneklere göre farklılaştırılmış modellerle çeşitli tahminler yapılmıştır. Göçmenlerin göç etmesi sonucu gelir beklentisi ile çıkış noktasındaki gelirini mukayese ettiğini varsayan Harris ve Todaro (1970) modeli vasıflı ve vasıfsız kentsel işler arasında ayırım yaparak genişletilmiştir. Hanehalkı ve topluluk koşullarının vasıflı ve vasıfsız göçmen kararlarına etkilerini incelemek için hanehalkı anketlerinden elde edilen Vietnam panel veri seti kullanılmıştır. Yetenekli- yetenekli olmayan göçmenlerin eğitim durumu, kişi başına düşen gelir kullanılan ana değişkenlerdendir.

Vietnam’da kentsel işgücü piyasasında vasıflı işgücüne ilişkin olarak hem arz hem de talep kıtlığı olduğu belirtilmiştir. Bu durum ekonomik kalkınmanın önünü tıkadığı iddia edilmiştir (2015:458). Vasıflı ve vasıfsız işgücünün ayırt edilmesinin bölgesel kalkınma ve göç politikaları arayışında büyük önem taşıdığı, ayrıca tarımın Vietnam gibi gelişmekte olan ülkelerde göç kararında önemli bir etken olduğu çalışmanın sonuçlarındandır. Bununla birlikte tarımsal teknolojideki gelişmelerin vasıfsız işgücünü kırsalda tutmaya yardımcı olduğu çalışmanın diğer bir sonucudur (2015:465).

Bu bölümde ele alınan çalışmalar işgücü piyasasında göçün önemini ortaya koymaktadır. Çalışmalar kısa bir özet halinde Türkiye ve dünya genelinde ele alınmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmaların büyük bir kısmı göçü etkileyen faktör olarak işgücü piyasasını ele almaktadır. Göçün piyasaya olan etkisini analiz eden çalışmalar kısıtlıdır. Bu nedenle dünya genelinde yapılan çalışmaların yol gösterici olması amacıyla iç göçün işgücü piyasasına etkisini ele alan çalışmalar incelenmiştir. Takip eden alt-bölümde Türkiye’de iç göç ve ücretler arasındaki ilişkiye odaklanacak olan analiz sektörel bazda yapıldığından politika yapıcılar için yönlendirici olması beklenmektedir. Ekonometrik uygulamada göçle gelen ve kentlerde yaşayan potansiyel işgücü, cinsiyet ve eğitim durumuna göre sınıflandırılmakta ve sektörel ücretler üzerindeki etkisi panel ekonometrik yöntemlerle araştırılmaktadır.

1.3. Ekonometrik Uygulama

Teorik olarak işgücü piyasasında arz ve talep koşulları ücretin belirleyicisidir ve işgücü, piyasanın arz tarafı iken iş verenler talep tarafıdır. Bu nedenle illerde mevcut olan işgücünün özelliklerinin piyasanın arz yönünü etkilemesi beklenir. Heterojen yapıdaki işgücünün, piyasada yer alabilmesini bireylerin yetenekleri, tecrübesi, eğitim düzeyi ve cinsiyeti belirlemektedir. Bu durumda göçmenlerin de gittikleri illerde piyasaya etki etmeleri söz konusudur. Piyasanın talep tarafı olan iş verenler için ise esas olan karlarını arttırmak için daha düşük ücret teklifiyle işgücü çalıştırabilmektir. Bu bölümde işgücünün ücretler üzerindeki etkisi incelenecektir. Tablo 1.3.1’de bu bölümde kullanılacak olan değişkenlere ve kısaltmalarına yer verilmiştir. Bu değişken ve verilerin nasıl elde edildiği ise EK 2’de belirtilmiştir. Veriler için temel kaynak Türkiye İstatistik Kurumu’dur ve veriler il düzeyindedir.

Tablo 1.3.1 Bağımlı -Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler
İmalat sanayiinde ücretler	Göçle gelen ilkokul mezunu erkek sayısı (X1E)
	Göçle gelen ilkokul mezunu kadın sayısı (X1K)
Hammadde sanayiinde ücretler	Göçle gelen lisansüstü mezun erkek sayısı (X2E)
	Göçle gelen lisansüstü mezun kadın sayısı (X2K)
İnşaat sanayiinde ücretler	Göçle gelen ortaokul ve lise mezun erkek sayısı (X3E)
Hizmet sanayiinde ücretler	Göçle gelen ortaokul ve lise mezun kadın sayısı (X3K)
	Kentte ilkokullarda okullaşma oranı-erkek (X4E)
	Kentte ilkokullarda okullaşma oranı-kadın (X4K)
	Kentte ortaokullarda okullaşma oranı-erkek (X5E)
	Kentte ortaokullarda okullaşma oranı-kadın (X5K)
	Reel kişi başına GSYH (X6)

Göç edenlerin eğitim durumu TÜİK'in iç göç verilerinden elde edilmiştir. Veriler il düzeyinde kadın erkek ayrımı ve eğitim aşamalarıyla mevcuttur. Diğer bir bağımsız değişken olan okullaşma oranı, kadın ve erkek ayrımı yapılarak ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde çalışmaya dahil edilmiştir. Veriler Milli eğitim bakanlığının her yıl yayınladığı milli eğitim istatistikleri yayınlarından derlenmiştir. Eğitim sisteminin değişmesi nedeniyle 2011 yılından sonra ilkokul ve ortaokul birlikte ortaöğretim olarak değerlendirilmiştir. Son olarak iktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla GSYH ve kişi başına GSYH 2009 bazlı olarak TÜİK bölgesel istatistiklerinden faydalanılarak 2008-2016 yılları aralığında çalışmaya dahil edilmiştir. Tablo 1.3.2'de verilere ilişkin özet tablo yer almaktadır.

Tablo 1.3.2 Veri Kaynakları ve Elde Edildiği Yıllar

Veri	Kaynak	Yıllar	Yapılan işlemler	Kadın-Erkek ayrımı yapılanlar	Ayrıldığı alt gruplar
Çalışma kollarına göre ortalama gelir düzeyi ve çalışan sayısı	T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi	2008-2016	Ortalama gelir hesaplanmıştır.	X	Hammadde, imalat, inşaat, hizmet
Göç edenlerin eğitim durumu	TÜİK	2009-2017	Kadın-erkek payları hesaplanmıştır.	✓	Lisansüstü, ortaokul, lise ve dengi, ilköğretim ve altı
Okullaşma oranı	Milli Eğitim İstatistikleri Yayınları	2008-2017	Elde edildiği gibi kullanılmıştır.	✓	İlköğretim, ortaöğretim
İktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla GSYH (2009 baz yıl)	TÜİK Bölgesel İstatistikleri	2008-2014	Elde edildiği gibi kullanılmıştır.	X	X
Kişi başına GSYH (2009 baz yıl)	TÜİK Bölgesel İstatistikleri	2008-2014	Elde edildiği gibi kullanılmıştır.	X	X

Bu bölümde panel ekonometrik modeller üç aşamada tahmin edilmiştir. Birinci aşamada en küçük kareler yöntemi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığının varlığı için test edilmiştir. Değişen varyans için “likelihood ratio”, yatay kesit bağımlılığı için Breusch-Pagan LM testleri kullanılmıştır. Veri setinin zaman boyutu kısa olduğu için otokorelasyon probleminin önemsiz olacağı varsayılmıştır (Baltagi, 2008). Tüm modellerde yatay kesitler arası bağımsızlığın ve sabit varyans boş hipotezlerinin reddedilmesi üzerine modeller ikinci aşamada geliştirilmiş en küçük kareler (EGLS) yöntemi ile tekrar tahmin edilmiştir. EGLS yönteminde yatay kesitlere ağırlık verilerek, White’ın değişen varyansla tutarlı tahmincilerini kullanılmakta ve her iki problem de ortadan kaldırılmaktadır (Baltagi, 2008). Daha sonra EGLS tahmininde istatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler elenmiş ve üçüncü aşamada panel verinin sabit panele uygunluğunu test etmek için model bir daha tahmin edilmiş Hausman testi ile sınanmıştır. Tüm testlerin sonuçları Ekler’de verilmektedir. Analiz panel-sabit etki modelinin tahmini ile sürdürülmüştür. Sektörlerde ortalama ücretler için oluşturulan modelin tahmin sonuçları Tablo 1.3.3.’de verilmektedir.

Tablo 1.3.3 Sektörlere Göre Analiz Sonuçları

	Hizmetle			İnşaat			Hammadde			İmalat		
	t-istatistiği	Std. Hata	Sabit Katsayı	t-istatistiği	Std. Hata	Sabit Katsayı	t-istatistiği	Std. Hata	Sabit Katsayı	t-istatistiği	Std. Hata	Sabit Katsayı
Sabit	15.65*	0.68	10.75	7.61*	1.13	8.62	14.52*	0.34	5.05	9.66*	1.34	12.99
X6	8.61*	3.72E-06	0.00	5.84*	3.57E-06	0.00	8.99*	7.79E-06	0.00	7.54*	5.85E-06	0.00
X1E	5.56*	6.34E-05	0.00	5.45*	5.69E-05	0.00	5.83*	0.00	0.00	4.74*	8.46E-05	0.00
X1K	-7.96*	5.33E-05	-0.00	-7.21*	4.69E-05	-0.00	-7.37*	0.00	-0.00	-6.73*	7.29E-05	-0.00
X2E	4.00*	7.85E-05	0.00	4.52*	2.11E-05	0.00						
X2K	-3.60*	6.87E-05	-0.00				6.32*	4.83E-05	0.00			
X3E				-2.04**	3.54E-05	-0.00	-3.26*	6.36E-05	-0.00			
X3K	4.36*	2.39E-05	0.00	2.75*	3.32E-05	0.00	4.75*	5.58E-05	0.00	7.31*	2.50E-05	0.00
X4E	-3.75*	0.04	-0.18	-5.57*	0.05	-0.30				-4.54*	0.08	-0.36
X4K	2.00**	0.05	0.10	4.48*	0.05	0.25				3.29*	0.08	0.27
X5E	2.84*	0.00	0.02									
X5K	6.47*	0.00	0.03	10.79*	0.00	0.03	7.67*	0.00	0.04	18.65*	0.00	0.07
	Yöntem: Panel EGLS Gözlem: 648	Panel	Periyot: 8	Yöntem: Panel EGLS	Panel Gözlem: 648	Periyot: 8	Yöntem: Panel EGLS	Panel Gözlem: 640	Periyot: 8	Yöntem: Panel EGLS	Panel Gözlem: 648	Periyot: 8
	Yatay Kesit: 81	F-istatistiği: 70.09		Yatay Kesit: 81	F-istatistiği: 38.49		Yatay Kesit: 80	F-istatistiği: 57.53		Yatay Kesit: 81	F-istatistiği: 128.31	
	R ² : 0.91	Olas. (F-istatistiği): 0.000		R ² : 0.85	Olas. (F-istatistiği): 0.000		R ² : 0.89	Olas. (F-istatistiği): 0.000		R ² : 0.95	Olas. (F-istatistiği): 0.000	

NOT: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tahmin edilen modeller, ana sektörler bazında ücretlerde meydana gelen değişimi imalat sektöründe %94, hammadde sektöründe %88, inşaat sektöründe %83 ve hizmetler sektöründe %90 açıklamaktadır. En yüksek açıklayıcılık düzeyi imalat sektöründe, en düşük düzey inşaat sektöründe ortaya çıkmaktadır. Denklemlere ilişkin F istatistikleri, modellerde kullanılan bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak açıklayıcılık gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında ele alınan eğitim düzeylerinde göç ile gelen kadın ve erkek sayısı tüm sektörlerde ücretler üzerinde istatistiksel olarak görece anlamsız bir etkiye sahip olarak tespit edilmiştir. Tahmin edilen denklemlerde istatistiksel olarak anlamlı olan değişkenlerin katsayı büyüklüğüne bakıldığında değişkenlerin etkilerini görece olarak düşük olduğu görülmektedir. Bunun için iki sebep öngörülmektedir. Birincisi yüksek işsizlik olan ve son dönemlerde eğitilmiş işsizliğin yükseldiği Türkiye’de eğitim seviyesinin genel ücretler seviyesi üzerinde çok da etkili olmayacağı beklenmektedir. Diğer yandan birçok endüstride ücretlerin sabit süreli sözleşmelerle belirlenmesi zaten ücretlere bir katılık getirmektedir. Dolayısıyla böyle bir panel modelde dinamik etkilerin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli seri uzunluğunun yakalanması önemlidir, fakat veri tabanı bunu imkânsız kılmaktadır. Ancak şehirlerdeki okullaşma oranlarına ilişkin değişkenlerinin ise görece olarak diğerlerine göre ücretler üzerinde daha yüksek etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Panel EGLS analizi neticesinde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, reel kişi başına GSYH ile imalat sanayi, hammadde, inşaat sektörü ve hizmetler sektörü ile ortalama ücret düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Reel kişi başına GSYH’deki 1 birimlik artış hammadde sektöründeki ücret düzeyinde 0.00007, imalat sanayindeki ortalama ücret düzeyinde 0.00004, hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde 0.00003 ve inşaat sektöründe 0.00002 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Göç ile gelen ilköğretim mezunu erkek sayısı ve kadın sayısı tüm sektörlerde ortalama ücret düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ancak tüm sektörlerde ve cinsiyet karşılaştırmalarında ilişki pozitif yönlü değildir. Göç ile gelen ilköğretim mezunu erkek sayısındaki 1 kişilik artış imalat sanayindeki ortalama ücret düzeyinde 0.0004, hammadde sektöründeki ücret düzeyinde 0.0007, inşaat ve hizmetler sektörü ücret düzeyinde 0.0003 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Göç ile gelen ilköğretim mezunu kadın sayısındaki 1 kişilik artış imalat sanayindeki ve hizmetler sektöründe ortalama ücret düzeyinde 0.0004, hammadde sektöründeki ücret

düzeyinde 0.0007 birim, inşaat sektörü ücret düzeyinde 0.0003 birim azalışa neden olmaktadır.

Göç ile gelen ortaokul ve lise mezun kadın sayısı ile imalat sanayi, hammadde, inşaat ve hizmetler sektörü ücret düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki vardır. Göç ile gelen ortaokul ve lise mezun kadın sayısındaki 1 kişilik artış imalat sanayi ücret düzeyinde 0.0001, hammadde sektörü ücret düzeyinde 0.0002, inşaat sektörü ücret düzeyi 0.00009'luk ve hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde 0.0001 birimlik artışa yol açmaktadır.

Göç ile gelen ortaokul ve lise mezunu erkek sayısındaki 1 kişilik artış hammadde sektöründeki ücret düzeyinde 0.0002 birim, inşaat sektörü ücret düzeyinde 0.0007'lik bir azalışa yol açmaktadır.

Göçmen ve lisansüstü mezun kadın sayısı ile hammadde sektöründeki ücret düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Bu ilişki hizmetler sektöründe negatiftir. Göçmen lisansüstü kadın sayısındaki 1 kişilik artış hammadde sektörü ücret düzeyinde 0.0003 birim bir artışa sebep olurken hizmetler sektöründe 0.0002 birim bir azalışa neden olmaktadır. Göçmen ve lisansüstü mezunu erkeklerde ise inşaat sektörü ve hizmetler sektörü ücret düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. İnşaat sektöründe 0.00009, hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde 0.0003'tür.

Şehirlerde ilkokullarda erkek öğrenci okullaşma oranı ile imalat sanayi, inşaat ve hizmetler sektörü ücret düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Şehirlerde ilkokullarda erkek okullaşma oranındaki 1 birimlik artış, imalat sanayindeki ortalama ücret düzeyinde 0.36, inşaat sektörü ücret düzeyinde 0.30, hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde ise 0.18 birim azalışa yol açmaktadır.

Şehirlerde ortaokullarda erkek okullaşma oranı ile hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun sonucu olarak ortaokullarda erkek okullaşma oranındaki birim artış hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde 0.02'lik bir artışa neden olmaktadır.

Şehirlerde ilkokullarda ve ortaokullarda kız öğrenci okullaşma oranı ile sektörel ücret düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. İlkokul okullaşma oranındaki 1 birimlik artışın sonucu imalat sanayindeki ortalama ücret düzeyinde 0.27, inşaat sektörü ücret düzeyinde 0.25 birim ve hizmetler sektöründeki ortalama ücret düzeyinde 0.10 birim artıştır. Ortaokullarda kadın okullaşma oranındaki artış imalat sektöründeki ücret düzeyinde 0.07 birim, hammadde sektöründeki ücret düzeyinde 0.04, hizmetler ve inşaat sektöründeki ücret düzeyinde ise 0.03'tür.

1.4. Analiz Sonuçları

Çalışmada ele alınan sektörler Türkiye’de işgücü piyasasının yapısı açısından önem taşımaktadır. Sektörel farklılıkların sonuçlara yansımaları değerlendirilmeleri ilginç kılmaktadır. Göçmenler ve yerleşikler mukayese edildiğinde göç ile gelenlerin kentte bulunanlara göre neredeyse hiç etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu durum çalışmadaki dört sektör içinde benzerdir. Göçmenlerin görece etkisinin oldukça düşük olması nüfusun içinde oransal olarak göçmenlerin az olması ile ilişkilendirilebilir.

Kişi başına düşen GSYH artınca bireylerin hammadde, sanayi, inşaat ve hizmetler sektöründeki çıktılara olan ihtiyacının artması dolayısıyla bu sektörlerde iş gücüne talep artmaktadır. Bunun neticesinde ise ortalama ücretlerde artış meydana gelmektedir.

Göç ile gelen erkek ve kadınların eğitim düzeyinin sektörlerdeki ücretler üzerinde belirgin bir artış ve azalışa yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şehirlerdeki okullaşma oranları değerlendirildiğinde ise erkek okullaşma oranındaki artışın imalat, inşaat ve hammadde sektörü ücret düzeyi üzerinde negatif etki yarattığı, bu durumun kadınlarda ise pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Hizmetler sektöründe erkek ilköğretim okullaşma oranı katsayı sabiti negatifken ortaöğretimde pozitif olarak belirlenmiştir.

İnşaat sektöründe genel olarak dikkat çeken göç ile gelen işgücünde eğitim seviyesi artış gösterdikçe ücretlerin de artmasıdır. Kentte yaşayanlar bu sektörün ikincil segmentindeki işgücü ihtiyacını yerleşik olmanın getirdiği avantajla karşılamaktadırlar. Ancak sektörün birincil segmentinde işgücüne ihtiyacının fazla olması nitelikli göçmenlerin piyasada yer bulmasına neden olmaktadır.

Hizmetler sektörü ortalama ücret düzeyi, göç ile gelen işgücünde erkeklerin eğitim seviyesi artış gösterdikçe artmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe hizmet sektöründe ücretlere etkisinin azaldığı görülmektedir. Hizmet sektöründeki zorlayıcı çalışma koşulları, ücret seviyelerinin düşüklüğü ve bununla birlikte kadınların karşı karşıya kaldıkları cinsiyet ve negatif ücret ayrımcılığı sektörden uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Yapılan çalışmalar farklı açılardan incelemesine rağmen ücret eşitsizliğinin varlığı noktasında ortak sonuçlara ulaşmaktadırlar. Duruoğlu (2007)’nin çalışması bu durumu destekler nitelikte sonuçlar içermektedir. Kadınların yoğun olduğu tekstil sektörüne ilişkin istatistiksel analizlere dayanan çalışmanın sonuçları beklenildiği üzere kadınların erkeklerden daha düşük ücret aldığı hatta asgari ücretin bile altında olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yaş durumlarının da göz önünde tutulduğu analiz neticesinde genç kadınların yaşlı kadınlardan da daha az maaş aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Onuk’da (2015) Duruoğlu’nun çalışmasına benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Onuk 2015 yılında İstanbul için yapılan tüketici

anketinden faydalanarak temel insan sermayesi modeli çerçevesinde ücret farklılığına ilişkin analiz yapmıştır. Eğitim seviyesi, deneyim ve cinsiyetin ücret seviyesini etkilediğini belirlemiştir. Aynı eğitim seviyesindeki kadınların erkeklere göre daha düşük ücret alması çalışmanın en önemli sonuçlarından birisidir. Şen (2018) ise toplam verilerde kadınların yıllık ortalama kazancının erkeklerden fazla olduğunu vurgulamasına rağmen eğitim düzeyleriyle birlikte yaptığı değerlendirmesinde durumun erkeklerin lehine döndüğünü belirtmektedir.

Kentte bulunan işgücü değerlendirildiğinde ise hem cinsiyete göre hem de eğitim seviyesine göre ücretlerde azalış ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak hizmet sektöründeki çalışma koşulları, sosyal şartların ve çoğu zaman ücretin yetersizliği yerel halkın bu sektörde yer almak istemesinin önüne geçebilmektedir. Kaya vd. (2009) hizmet ve üretim sektörünü karşılaştırdıkları çalışmalarında üretim sektöründe çalışanların iş ve yaşamsal doyum anlamında hizmet sektöründe çalışanlardan daha mutlu olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun nedeni ise üretim sektöründe çalışanların bir artı değer yaratmaları sonucu kendilerini daha mutlu hissetmelerine rağmen hizmet sektöründe herhangi bir değer üretilmediğinden bireylerin iş tatmini sağlayamaması olarak belirtmektedirler. Bununla birlikte maddi anlamda da hizmet sektörünün yetersiz olması çalışmanın sonuçları arasındadır.⁶ Hizmet sektörü ve sanayi sektörünü karşılaştıran Onuk (2017)'da çalışmasında hizmet sektöründe ücret eşitsizliğinin görece daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar da yerli halkın bu sektörü geri plana itmesini açıklar niteliktedir.

Ayrıca Ek-4'teki tabloda sektörlerle ilişkin işgücünün cinsiyet ve eğitim düzeyinin pozitif etki yarattığı iller pozitif katsayılarla gösterilmektedir. Pozitif ve negatif olarak dikkat çeken iller farklı renklerle gösterilmektedir.

Hizmetler sektöründe il bazında sabit etkilerin iller arasında gösterdiği varyasyonun imalat sanayi ve hammadde sektörüne göre oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir.

İl bazındaki etkileri inceleyecek olursak, cinsiyet ve eğitim seviyelerine göre İstanbul ilinin hizmet ve inşaat sektöründe ücretlere etkisinin olumlu yönde olduğu görülmektedir. Hizmet sektörü; ulaştırma, finans, medya, eğitim, kamu hizmetleri, turizm hizmetleri, kişisel hizmetler, sağlık hizmetleri gibi bileşenlerden oluşmaktadır. İstanbul'un Türkiye'nin en kalabalık ili olmasına paralel olarak hizmetlere ve inşaat sektörüne olan ihtiyacın ücretlere etkisinin yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Hammadde ve imalat sanayinde ise Zonguldak ön plandadır. Zonguldak'ın taş kömürü madenleri nedeniyle hammadde ve imalat sanayinde ücretlere katkısı yüksektir.

⁶ <http://www.aktuelpsikoloji.com/calisanlarin-ruh-sagligi-profil-4457h.htm> (erişim tarihi: 02.05.2020).

Özetle eğitim seviyesinin ücretler üzerinde etkisinin oldukça düşük olduğu ancak okullaşma oranlarına bakıldığında sonuçların daha anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'deki ücret katılığı ve artan işsizlik seviyesi ulaşılan sonuçları desteklemektedir. Eğitim ve işsizlik arasındaki bağın zayıflığı ön plana çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN YAŞAM STANDARTLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Bireylerin genel olarak ekonomik nedenlerle göç etme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte salt maddi değerlerden bahsetmek yanıltıcı olabilir. Kişiler sosyo-kültürel, siyasi, can güvenliği gibi çeşitli nedenlerle de göç etme kararı alırlar. Bu karar göç ile gidilen yerde yeni bir hayat kurma anlamı taşır. Dolayısıyla hem giden bireylerin hem de gidilen yerdeki yerli halkın da hayatlarının etkileneceği sonucu ortaya çıkar. Göç eden kişilerin amacı daha iyi bir duruma ulaşmak iken zaman zaman olumsuz etkiler de ortaya çıkabilmektedir. Gidilen yerde nüfusun artmasıyla birlikte ulaşım, konut, eğitim, alt yapı yetersizliği, çevre kirliliği gibi yaşam kalitesini etkileyecek problemler meydana gelebilmektedir. Ancak göç etmenin yerel halk ve göçmenler için iki taraflı etkisi düşünüldüğünde pozitif etkiler de ortaya çıkabilir. Örneğin savaş veya terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanlar için göç edilen yerdeki koşullar pozitif ya da işgücü açığı olan bölgeye gelen göçmenlerin işgücü yaratması üretimi canlandırmak adına olumludur.

Olumlu ya da olumsuz hem yerel halkın hem de göçmenlerin yaşam standartlarının göç sürecinden etkilendiği oldukça açıktır. Bu konu ile ilgili ile ilişkili çeşitli teoriler ve çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu çalışmalar göçün yaşam standartları üzerine etkisinin hem göç nedeni hem de göç sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölümde öncelikle göç ve yaşam standardı arasındaki ilişkinin teorik altyapısı incelenmekte daha sonra konuyla ilgili ampirik literatür verilmektedir. Bölümün son kısmı ampirik analize ayrılmıştır.

2.1. Yaşam Standartları ve Göç Bağlantılı Teoriler

Göç alanındaki teorilerin ilki sayılan Ravenstein kanunları ekonomi dışında çeşitli faktörlerin de göçü etkilediğini açıklamaktadır. Ravenstein (1889:241), insan unsuruyla ilişkili olduğundan nüfus ve ekonomi yasalarının fizik kanunları kadar kesin olmadığını belirtir. Ravenstein, ilk makalesine ek olarak yayınladığı ikinci makalesinde göçü uluslararası düzeyde ele almış ve Avrupa ülkelerindeki gözlemlerine yer vermiştir. Ayrıca bu makalesine göçün sürekliliği üzerine ve nedenlerine ilişkin olarak bazı eklemeler yapmıştır. Örneğin ilk makalesine ek olarak ağır vergilerin, olumsuz hava koşullarının da göç üzerinde etkisi olduğuna fakat ekonomik etken kadar büyük bir önem taşımadığına değinmiş ve sanayinin gelişmesine bağlı olarak göçün süreklilik arz edeceğini belirtmiştir. Ravenstein'ın ikinci çalışmasında bulunulan yerdeki koşullarının olumsuzluğunun göçe neden olabileceği ön

plandadır. Bu nedenler insanların yaşam standartlarıyla ilgilidir. Göç etmenin temel nedenlerinden olan daha iyi hayat standartlarına ulaşma çabası bu teoride yer bulmuştur.

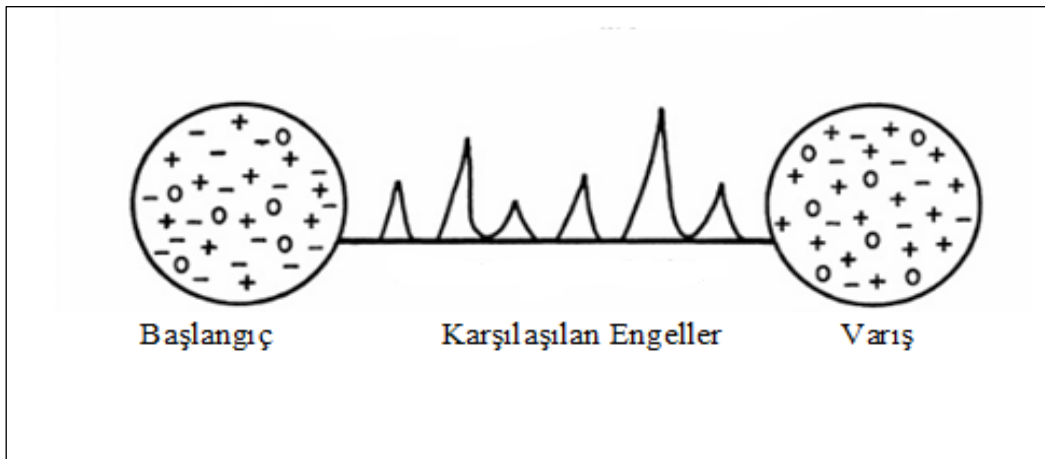
Bu bölümle ilişkilendirilecek diğer bir teori olan itici ve çekici faktörlere ilk olarak Lee (1966) 'Bir Göç Teorisi' (A Theory of Migration) başlıklı çalışmasında yer vermiştir. Lee (1966:48) Ravenstein'in çalışmasının üzerinden neredeyse üç çeyrek yüzyıl geçmiş olduğunu ve Ravenstein'a sürekli atıfta bulunulduğuna değinir. Ayrıca binlerce göç ile ilgili çalışma yapılmış olmasına rağmen göç kavramına ilişkin genelleştirmelerde çok az gelişme yaşanmıştır. Lee (1966:48), yaş ve göç, cinsiyet ve göç, ırk ve göç gibi göçmenlerin demografik yapısına odaklanan birçok çalışma yapıldığına ve çok az çalışmanın göç nedenlerini ve göçmenlerin gittikleri yerde asimile olmasını konu edindiğine çalışmasında yer verir.

Portes ve Borocz (1989: 607), itici ve çekici faktörler teorisinin uluslararası göç alanında geniş bir yer bulduğunu belirtirler ve bu teorinin itici faktörlerini dünyanın en yoksul bölgelerindeki ekonomik, sosyal ve politik zorluklar; çekici faktörlerini ise daha gelişmiş ülkelerdeki karşılaştırmalı üstünlükler olarak tanımlarlar.

Lee çalışmasında göçün hem arz hem talep yönüne yer vermiş ve göçmen niteliklerinden ziyade göçe odaklanmayı hedef edinmiştir. Lee'ye göre göçe ait dört temel faktör vardır (1966: 50):

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler
2. Gidilen yerle ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Kişisel faktörler

İlk üç faktör şekil 4'te yer almaktadır.

Şekil 4 Göçte Başlangıç ve Varış Yeri Faktörleri ve Araya Giren Engeller (Lee, 1966:50)

Göçe etki eden sayısız faktör vardır. Lee bu faktörleri (+), (-) ve (0) şeklinde ifade etmektedir. Başlangıç noktasında + insanları bulunduğu yerde kalmaya iten olumlu faktörleri, (-) insanları bulunduğu yerden göç etmeye neden olan olumsuz faktörleri, (0) ise bireylerin farksız kaldığı yani göç kararına olumlu ya da olumsuz etkisi olmayan faktörleri gösterir. Varış noktasında ise (+) bireyi o bölgeye çekmeye neden olan pozitif özellikler, (-) ise bireyin bölgeye göç etmemesine neden olan faktörler olarak değerlendirilebilir. Lee (1966:50) faktörleri örnek vererek açıklamıştır: İyi iklim şartları neredeyse herkes için çekici faktörken, kötü hava şartları da itici faktördür. Lee bazı koşulların kişiden kişiye değişiklik göstereceğini de belirtir. Örneğin eğitim olanaklarının iyi olduğu bir yer çocuklu aileler için tercih nedeni olabilirken çocuksuz aileler için tercih nedeni olmayabilir. Kısaca her göçmen için (+) ve (-) faktörler farklıdır. Bireyler (+) yani çekici ve (-) yani itici faktörleri hesaplayarak göç etme kararı verirler. Ancak bu itici ve çekici faktörlere karşılaşılan engeller de dâhil edilmelidir. Lee (1966:50), göçün sadece bu hesaplama dayanarak yapılamayacağını ayrıca başlangıç noktası ve gidilecek yerdeki fiziksel koşullar ve göç kanunları gibi faktörlerinde göz önünde bulundurulması gerektiğine değinir. Ona göre kişisel faktörler de (yaş, eğitim, cinsiyet vb) göç kararı üzerinde etkilidir.

Lee'nin (+) ve (-) olarak nitelediği faktörlerin tamamen bireylerin yaşam standartlarına etki eden faktörler olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kişiden kişiye bu faktörler değişse dahi teoride önemli olan göçmenlerin artı özellikleri baskın olduğu durumda göç etmesidir.

Lee (1966) çalışmasında göçün hacmi, göç sonucu oluşan akım-karşı akım ve göçmen özelliklerine de yer vermiştir. Lee (1966:52,53) göç hacmini şu şekilde özetlemiştir:

- Bölgesel farklılıklar ile göç hacmi arasında paralel ilişki vardır.
- Bireylerin farklılığı göç hacmini pozitif etkiler.
- Göç hacmini karşılaşılan engeller negatif etkiler.
- Ekonomik dalgalanmalar göç hacmini etkiler.
- Zaman ile göç hacmi arasında pozitif yönlü ilişki vardır.
- Ülkedeki ve çevredeki gelişme göç hacmini etkiler.

Lee (1966:54,55) akım ve karşı akım sürecini ise şu şekilde özetler:

- Göç bir akım yaratır.
- Her göç akımını bir karşı akım meydana getirir.
- Eğer göç akışının gelişmesinde temel çıkış noktasındaki faktörler negatifse akış verimliliği yüksek olur.
- Eğer çıkış ve varış noktası benzerlik taşıyorsa göç azalma eğilimine girer.

- Eğer karşılaşılan engeller büyükse, göç akımının etkisi yüksek olacaktır.
- Göç akımları, ekonomik koşulların uygun olduğu zamanlarda yüksek, depresyon zamanlarında ise düşük olacaktır.

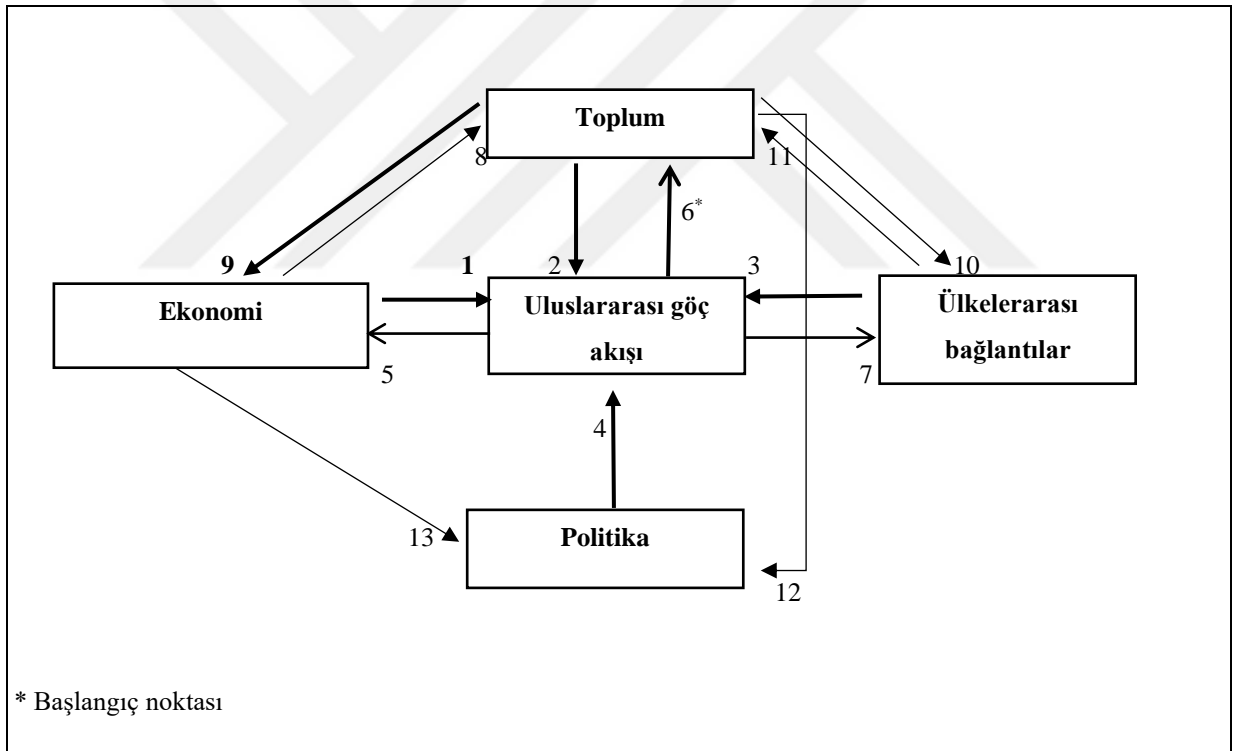
Sarjahpeyma (1984:23) Lee'nin genel teorisinin, hipotezleri mevcut verilerle test edebilme olanağı sunduğu için Ravenstein'in teorisinden daha avantajlı olduğunu ve Lee'nin göç araştırmacılarının dikkatini tanımlayıcı yaklaşımdan analitik yaklaşıma çektiğini belirtir.

Castles ve Miller'a (2008: 34) göre ise sadece refahın maksimize edilmesine değil piyasada denge oluşmasına da yol açan özgür tercihler yapan bireysel göçmenler düşüncesi (Borjas 1989:482) tarihsel gerçeklikten oldukça uzaktır ve çok az açıklayıcı değeri vardır. Stouffer (1940) ise çalışmasında itme ve çekme kavramlarının daha önce sıkça kullanıldığını fakat mesafe etkisine yeterince önem verilmediğini belirtir. Stouffer (1940: 847-848) ortaya koyduğu hipotezinde göç ve fırsatlar arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Fakat mesafenin, hareketlilik ve göç arasındaki ilişkiye yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Ona göre yakın mesafe bireylere fırsatlarla ilgili daha iyi bilgi sunar. Sarjahpeyma (1984:23) tezinde iç göçü itici ve çekici faktörlerle açıklayan makro bir yaklaşım olduğunu belirtir. Bu yaklaşımda ilk durumda göçmenlerin kırsal alandaki olumsuz koşullar nedeniyle göçe itildiği ve ardından daha iyi bir hayat sağladığı için göçmenlerin kentsel alanlara çekildiği varsayılır (1984:23).

Çalışmaların çoğu az gelişmiş ülkelerdeki kırsal ekonominin yapısının dışarı göçün başlıca nedeni olduğunu öne sürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal ekonomi, ekonomik fırsatların olmaması ile nitelendirilir. Tarım sektöründeki düşük üretkenlik, işgücü arz fazlası, gizli işsizlik ve tasarruf eksikliği, çiftçileri mevcut konumlarından dışarı iten faktörlerden bazılarıdır. Diğer bir deyişle, "itme" teorisi, tarımsal faaliyetle uğraşan çoğu kişinin gelirinin, oldukça fazla çaba harcansa dahi kentsel alanlardaki eşitlik seviyesine asla yaklaşamayacağını ifade eder. Ayrıca düzensiz ve uzun çalışma saatleri, çiftçiler için görece olarak daha düşük sosyal statüler, tarımsal üretimdeki ve fiyatlarındaki belirsizlikler, kötü yaşam ve çalışma koşulları, her türlü hava koşulundaki kötü işler ve nihayetinde istihdam beklentilerini belirsiz duruma getiren tarımsal teknolojideki gelişmeler de itici faktörler olarak eklenir (Sarjahpeyma, 1984:24).

Sarjahpeyma (1984:25) iç göç kavramına makro çerçevede bir yaklaşım daha olduğunu ve bunun Harvard Okulu ve özellikle temsilcilerinden Simon Kuznetle ilişkili olduğunu belirtir. Buna göre, iç göç ve dolayısıyla bölgesel nüfusun yeniden dağılımı, kişilerin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde ortaya çıkan değişen ekonomik fırsatlara yanıt vermelerinin bir yoludur. Bununla birlikte iç göç, coğrafi ücret farklılıklarını azaltması yönüyle bir faktör-piyasa düzeltme mekanizması olarak değerlendirilir. Sonuç olarak, endüstriyel şehirlerdeki yüksek ücret seviyesi ne kadar yüksek olursa, bu bölgelere net göç daha çok olacaktır (Sarjahpeyma, 1984:25-26).

Göçmen ağı teorisinde kişiler arası ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Teori sosyal ağ teorisini temel alarak göç kararında doğrudan ve dolaylı ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır (Boyd, 1989). Massay vd (1993:448) bireyler arası bağların; göçmenler, eski göçmenler ve göçmen olmayanlar arasındaki akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplum kökeni vasıtasıyla ortaya çıktığını belirtirler. Ayrıca bu bağlar, göç hareketine bağlı maliyet ve riski düşürerek hem hareketin meydana gelme olasılığını arttırmaları hem de beklenen net getirinin artmasına neden olmaktadır. Granovotter (1973:1360), çalışmasında kişilerarası sosyal ağların mikro-makro bir köprü görevi üstlendiğini ve bu ağların vasıtasıyla küçük ölçekli etkileşimlerin büyük ölçekli modellere dönüşeceğine değinir. Ayrıca sosyometriyi ağ teorisinin öncüsü olarak kabul eder. Jennissen (2007:54) da ağların göç maliyetini düşüreceğini, işgücünün gittiği yerde iş bulma olasılığını arttıracığını ve sınır dışı edilme olasılığını azaltacağını belirtir. Jennissen teoriyi Şekil 5 yardımıyla değerlendirmektedir:

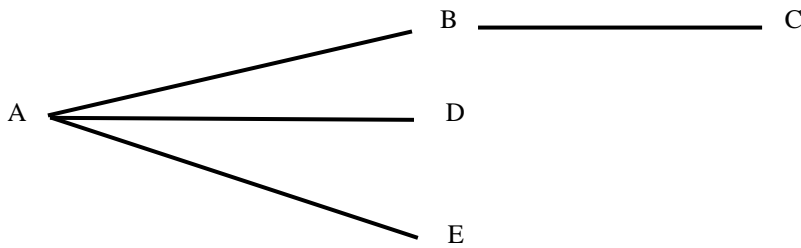
Şekil 5 Göçmen Ağı Teorisi (Jennissen, 2007)

Jennissen'a (2007:54) göre ağ teorisi göçün neden süreklilik gösteren bir olgu olduğunu açıklamaya yöneliktir. 6 numaralı ok uluslararası göçün, göç edilen ülkedeki etnik kompozisyonu değiştirdiğini göstermektedir. Fazla miktarda uluslararası göçmenin ülkeye girişi sonucunda göçmen ağları oluşabilmektedir. Bu ağlar istihdam olasılığını ve makul gelir seviyesini artırır (9 numaralı ok). Daha düşük maliyetli göç ile istihdam olasılığının artması

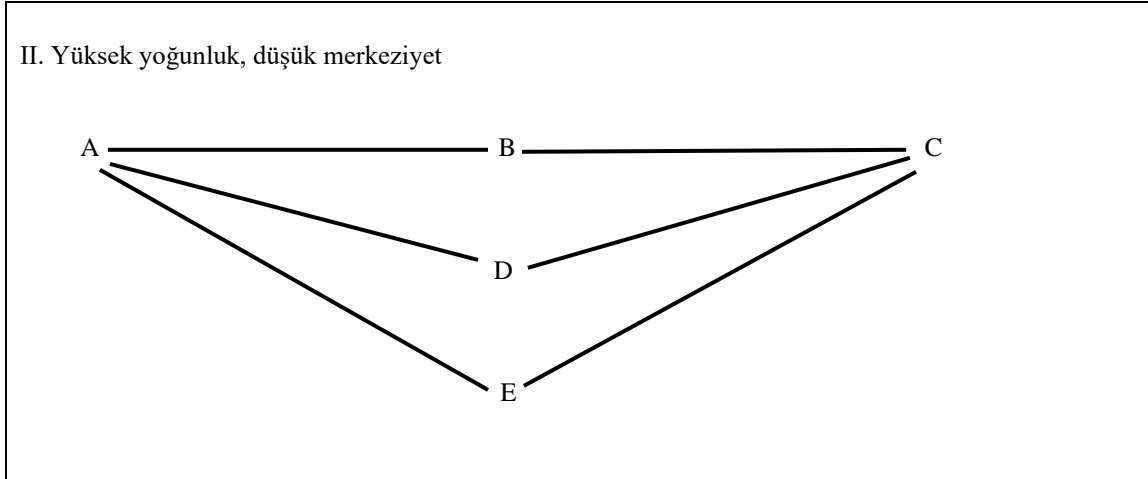
ve gelir seviyesinin artması (1 numaralı ok), göçün beklenen net getirisini yükseltecektir. Göçün artan beklenen net getirisi, uluslararası göç hacmini arttıracaktır (6 numaralı ok).

Portes'e (1998:9) göre sosyal ağlar, ekonomik davranışları direkt etkileyen çeşitli açılardan farklılık gösterir. Boyut ve yoğunluk en önemlileridir. Boyut, sosyal ağa dâhil olan katılımcı sayısını, yoğunluk ise onlar arasındaki bağların niceliğini (number) ifade etmektedir. Sosyal ağın boyutu ne kadar büyükse, üyelerin birbiriyle ilişkilendirilmesi o kadar zor ve yoğunluk da o kadar düşük olmaktadır. Bununla birlikte görece olarak geniş ve yoğun ağlar normatif beklentilerin geliştirilmesi ve karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından en etkili yöntemlerdir. Bu durum değerlendirildiğinde, Şekil 6'da A'nın karşılıklı yükümlülüklerini ihlal ettiği durumda, B, diğer üyeler ağıyla yakından bağlantılı olduğunda B'den nispeten daha az maliyetle karşılaşacaktır. Ayrıca bu şekil sosyal ağlara yeni bir bakış açısı sunmaktadır: Üyelerin görece merkezîyet anlayışı (relative centrality of members). Üstteki diagramda A zayıf sosyal ağ denetimine tabidir ve diğer sosyal ağ üyeleri arasındaki bilgi akışını kontrol edebilmektedir. A avantaj elde etmek ve bu özel grupta sosyal etkileşim masraflarından kaçınmak için görece olarak daha güçlü bir konumdadır. Altta diyaframda ise merkezîyet daha düşük ve bununla birlikte bireysel uyumun takip edilmesi ve ağın ortak beklenti yaratmadaki etkinliği daha büyüktür.

I. Düşük yoğunluk, yüksek merkezîyet

Şekil 6 Sosyal Ağlarda Yoğunluk ve Merkezizyet

Sosyal ağlar sadece ekonomik yapının saklı olduğu yapılar değildir; aslında onlar çoğunlukla büyük toplulukların özelliklerini ortaya çıkarırlar. Ağların özelliklerine ve içindeki bireysel konumlara bağlı olarak bireyler önemli miktarda kaynak ayırabilir veya grup tarafından zorlanan beklentilerle sıkı sıkıya bağlı kalabilirler.

Portes (1995:22) mikro yapısal düzeyde, göç sosyolojisinin bireyler ve topluluklar arasındaki göç eğiliminde, uluslararası farklılıkları açıklayan bir kavramlar seti geliştirmediğini ifade etmektedir ve bunun yerine sosyal ağ kavramının kullanıldığını belirtmektedir. Ona göre göç, bir ağ oluşturma süreci olarak tanımlanır, çünkü göç, anavatan ve gidilen ülke arasında giderek daha yoğun bir iletişim ağı geliştirir. Bu tür ağlar bir kez kurulduktan sonra, göç sürecinin kendi kendini idame ettirmesine imkân verir.

Teori göç hareketliliğini, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilere dayandırmaktadır. Eski göçmenlerin hayat şartlarını olumlu yansıtması yeni göç hareketiyle sonuçlanacaktır. Sosyal bağlar hem gidilen yerdeki hem de terk edilen yerdeki bireylerin yaşamını etkileyecektir.

Sonraki bölümde yaşam standartları ve göç ilişkisini ele alan çalışmalara yer verilecektir.

2.2. Literatür Araştırması

Nüfusun yer değiştirme isteğinin sadece ekonomi temelli olmadığına çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedilmişti. Son yıllarda değişen küresel düzenle birlikte göçmenler göç etme sürecinde birçok değişkeni göz önünde bulundurmaya başlamışlardır. Südaş ve Mutluer (2010: 31) O'Reilly ve Benson'ın (2009) çalışmalarından yola çıkarak yaptıkları araştırmada yaşam biçimi göçünü tanımlamaktadırlar: Refah düzeyi yüksek bireylerin, daha iyi bir yaşam sürdüreceklerini düşündükleri yerlere, iradi bir biçimde gerçekleştirdikleri tüm

nüfus hareketleri olarak belirttikleri bu göç türü tamamen hayat standartlarını iyileştirme üzerine kuruludur. Bu göç türünde genel göç türlerinden farklı olarak refah düzeyi yüksek bireylerin göç etmesi göze çarpmaktadır. Bu tür göçün ekonomiyle bağlantısı diğer türlerden oldukça farklıdır. Burada göç etme nedeni ekonomik olarak iyiye ulaşma çabası değildir. Çünkü ekonomik olarak iyi durumda olan bireylerin göçü söz konusudur. Dolayısıyla yaşam kalitesini artırma amaçlı bir göçten söz edilebilir. Bununla birlikte herhangi bir nedenle yerinden ayrılmış kişilerin ve gittikleri yerdeki yerlilerin de hayat standartlarında değişiklik meydana getirme de söz konusu olabilir. Bu nedenle göçün yaşam koşullarıyla olan bağlantısına ilişkin olarak dünyada ve Türkiye’de yapılmış çeşitli çalışmaları incelemek gerekmektedir. Öncelikli olarak Türkiye’de hayat standartlarını göç nedeni olarak ele alan çalışmalar daha sonra Türkiye’de iç göçün hayat standartlarına etkisinin incelendiği çalışmalar ve son olarak da dünya genelindeki literatür kısaca özetlenecektir.

Sevim (2001)’in çalışması yaşamı oldukça zorlaştıran konuların başında gelen terör sorunu ele almaktadır. Terör nedeniyle Elazığ’a göç eden ailelerin çocuklarının eğitime odaklanan çalışmada Sevim (2001: 260) zorunlu göçe tabi tutulan ailelerin en büyük probleminin geçim sıkıntısı, iş bulamama olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de çocukların eğitim koşullarında da sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Yaptığı araştırmalar sonucunda, göç nedeniyle eğitimi aksamayan çocukların yaklaşık %25’lik bir dilime karşılık geldiğini belirtmektedir. Bu dilimin gelir seviyesi de diğer kalanlara oranla daha yüksektir. Çocukların göçten sonra eğitimlerinin aksadığını belirten aileler, düzenli bir gelire sahip olmayan ve eğitim giderlerini karşılayamayan aileler olarak çalışmada yer almaktadır. Bu soruna çözüm olarak ise terör nedeniyle göç eden ailelere devletin düzenli iş imkânı sağlaması ve göç eden ailelerin çocuklarının eğitim masraflarının da devlet tarafından karşılanması çalışmanın çözüm önerileri arasındadır.

Aksoy (2004) 1983-1997 yılları aralığını baz alarak yaptığı çalışmasında, vatandaşlarla, güvenlik mensupları ve idari yönetimlerle yaptığı mülakat ve soru formu uygulamasıyla Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki terör nedeniyle göçe ilişkin çeşitli bulgular elde etmiştir. Doğudan batıya olan göçün temel nedenini terör olarak değerlendirirken ayrıca terör nedeniyle kapalı kalan okullar, öğretmen yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle de eğitimin aksadığına vurgu yapmıştır (Aksoy, 2004: 8). Aksoy bu bölgedeki çalışmaları neticesinde güvenlik güçleri ve terör örgütü arasındaki mücadeleden etkilenerek göç edenlerin oranını yüzde 85,7 olarak belirtirken ekonomik şartların yüzde 7,5, işsizliğin yüzde 4,2 oranında etkilediğini ortaya koymuştur. Birçok çalışma işsizliğin, göç

sürecinde itici güç olduğuna işaret ederken bu çalışma terörün göç üzerindeki etkisinin zaman zaman daha yoğun olabileceğini ortaya koymaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (2006) da Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden terör nedeniyle göç etmek zorunda bırakılan bireylerin sayıları hakkında yapılan bir çalışmadır. Bununla birlikte göçün nedenleri, sonuçları ve bireylerin daha az etkilenmesi için uygulanması gereken politikalar çalışmada yer bulmuştur. 1986-2005 yılları aralığında bu bölgelerde bulunan sadece 14 ilden güvenlik nedeniyle yaklaşık 953,680-1,201,200 aralığında kişinin göç ettiği elde edilen veriler arasındadır. Ayrıca çalışmada göçün sosyal ve ekonomik sonuçlarına da değinmektedir. Göze çarpan diğer bir veri ise bu süreçte çocukların eğitiminin etkilenmesine ilişkindir. Göçlerin beşte birinde eğitime olumsuz etki ettiği, üçte birinde ise göçün eğitimi etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır (2006: 85).

Pazarlıoğlu (2007) ise İzmir'e yapılan iç göç nedenlerini araştırmak için yaptığı çalışmada bivariate probit model kullanmıştır. Pazarlıoğlu (2007:133) iç göçün şehirlerarası itici ve çekici faktör farklılığından kaynaklandığına değinmiştir. Ayrıca çalışmada uygulanan anket İzmir'e göç eden bireylerin önceliklerinin iş arama olduğunu göstermektedir. Ancak göç edenlerin büyük bir kısmının eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle beklemedikleri hayat standardına ulaşamadıkları çalışmanın göze çarpan diğer bir sonucudur. Pazarlıoğlu (2007: 135) iç göçün olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için beşerî sermayenin geliştirilmesi gerekliliğine ve buna paralel olarak beşerî sermayenin değerlendirileceği alt yapı yatırımlarına önem verilmesi gerektiğine değinmektedir.

Gürbüz ve Karabulut (2008) Türkiye'de iller arası göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkileri korelasyon, regresyon ve hiyerarşik küme analizi yöntemleriyle incelemiştir. Analizde toplamda 52 tane sosyo-ekonomik değişkene yer verilmiştir ve bu değişkenlerden 49'unun net göç hızını belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada Türkiye, Bartın-Adana hattının doğu ve batısı olmak üzere iki kümeye ayrılmıştır. Düzce, Kütahya, Afyon- Nevşehir, Kayseri, Adana, Gaziantep hariç, hattın batısının doğuya göre sosyo-ekonomik olarak daha çok geliştiği ve bu haritanın net göç alan-veren illerle örtüştüğü belirtilmektedir. Araştırma sonuçları sosyo-ekonomik yapı ve net göç hızının birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Filiztekin ve Gökhan (2008) ise bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıkların iç göçü şekillendirdiği ve cinsiyet farklılıklarının göçü etkilediğini belirtirler. Çalışmalarında 1990-2000 yılları nüfus sayımlarından elde ettikleri veriler doğrultusunda genişletilmiş göç modeli kullanarak gelir farklılıkları, işsizlik oranları gibi ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ağlar

gibi sosyal faktörlerinde göç üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Modellerinde belirsizliğin göç üzerindeki etkisini de araştırarak ve Türkiye'deki göçmenlerin yapısına ilişkin çeşitli veriler sunmuşlardır. Türkiye'deki göçmenlerin çoğunluğunu genç, iyi eğitilmiş ve gelir arayışında insanların oluşturduğunu ve kadın-erkek ayrımının göç üzerinde etkisi bulunduğunu belirtmişlerdir. Çekim (gravity) modeli sonuçlarına göre işsizlik oranları, mesafe, gelir farklılıkları, sosyal ağların varlığı, yaş gibi değişkenlerin göç sürecinde önemli bir yer tuttuğu bulunmuştur. Modellerin sonucunda erkeklerin iş aramak, gelir elde etmek için; kadınların ise ailesiyle birlikte taşındığı ya da evlilik sonucu göç ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Filiztekin ve Gökhan (2008) belirsizliğin göç üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları modelleme de ise 2000 yılı sonuçlarına göre gelirin göç üzerinde önemli bir etkisi olduğunu fakat toplulaştırılmış veriler kullanılması nedeniyle belirsizlik etkisine dikkatle yaklaşmak gerektiğini belirtmişlerdir.

Bülbül ve Köse (2010) çok boyutlu ölçekleme yönteminden faydalanarak TÜİK tarafından belirlenen 12 bölgeye ait 2008 yılı göç verileri doğrultusunda Türkiye'de iç göç hareketlerini incelemişlerdir. Çalışmada çok boyutlu ölçekleme analizi yapılırken bölgelerin net göç hızı, nüfus yoğunlukları, toplam nüfus gibi demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise Ege, Akdeniz, İstanbul, diğer Marmara bölgeleri ve Batı Anadolu göç alan bölgeler iken Doğu bölgeleri ve Karadeniz bölgesi göç veren bölgeler olarak belirlenmiştir.

Ercilasun vd. (2011) çalışmasında Türkiye'de iç göçü belirleyen faktörleri Harris-Todaro model çerçevesinde modellemeyi hedeflemişlerdir. İller bazında ortalama reel ücret ve ortalama reel gelir istatistikleri, Türkiye'de mevcut veri tabanında bulunmadığından model farklı değişkenlerle oluşturulmuştur. Harris Todaro modeli gereğince ücret ve işsizlik verilerinin gerekliliği çalışmada reel ücret serileri ve reel gayri safi katma değer serilerinin kullanılmasını gerektirmiştir. İl bazında güvenilir reel ücret ve reel gelir verilerinin olmaması Ercilasun vd.'ni farklı hesaplama yöntemlerine yöneltmiştir (2011: 321). Ancak yeterli düzeyde veri sağlayamadıklarından Türkiye'de iç göçü farklı değişkenlerle açıklamışlardır. İstatistikî bölge birimleri sınıflandırılması üçüncü düzey (81 il) verileri kullanılarak yapılan çalışmada bağımlı değişken birinci modelde net iç göç hızı serisi şeklindeyken ikinci modelde net iç göçler mutlak kişi sayısı serisi olarak ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de iç göçü etkileyen faktörler olarak daha önce göç edenlerin çekici gücü ve üniversite kapasitesinin yüksekliğinin belirgin etkisi ortaya çıkmıştır.

Uysal ve Aktaş (2011) çalışmasında 2009 yılına ait 81 il için net göç hızını bağımlı değişken, 10 farklı sosyo-ekonomik göstergiyi ise bağımsız değişken olarak kullanarak sıralı

regresyon model analizi ile iç göçe neden olan faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın ilk aşamasında net göç hızına göre 5 kategori yapılmış ve iller bu kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda okur yazar nüfus oranı, yıllık nüfus artış hızı ve on bin kişi başına düşen traktör sayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Okuryazar oranında meydana gelecek bir birimlik artış kategorilerde bir üst sınıfa geçme olasılığını 0,452 arttırırken, yıllık nüfus artış hızı 0,197 arttırmaktadır. On bin kişi başına düşen traktör sayısında bir birimlik artış ise üst kategoriye geçme olasılığını 0,067 düşürmektedir.

Aşkın vd de (2013:233) Yeşilyurt ilçesindeki göç sürecinde etkili olan faktörleri belirlemeye yönelik 376 aile reisi ile yaptıkları anket sonuçlarından elde edilen veriler ışığında bivariate probit model ile tahminler yapmışlardır. Bu çalışmada da kırsal göçün nedenlerine ilişkin olarak itici- çekici faktörler teorisinden faydalanılmıştır. Tokat'ın en çok göç veren ilçesi olarak öne çıkan Yeşilyurt'ta bireylerin yüzde 36,7'si gelir yetersizliği sebebiyle göç etmeyi düşünmektedir (Aşkın vd 2013:241). Çalışmada bağımlı değişken olan kente göç etme isteği ve bunu etkileyen on üç adet bağımsız değişkenle binomial probit modele yer verilmiştir. Elde edilen analiz sonuçları, kırsal göçün nedenlerini, kentin çekici faktörlerine (istihdam, ulaşım, sağlık) karşın, kırsalın itici faktörlerinin (sağlık hizmetlerinin yetersizliği, iş olanaklarının kısıtlı olması, yoksulluk, eğitim vb) üstün gelmesi olarak açıklanmaktadır. Ayrıca çalışmada, bölgede terör, kan davası gibi problemler olmadığı ve yaşanan bölgenin güvenli olmasının göç eğilimini azalttığı sonucuna yer verilmektedir. Kırsal alandaki göçü önlemeye yönelik politika önerilerini ise istihdamın ve tarım dışı iş olanaklarının arttırılması, gelir sağlayıcı faaliyetlere teşvik edilmesi, mikro kredi sisteminin oluşturulması kısacası bölgedeki işgücünün nitelikli bir şekilde değerlendirilmesi olarak sıralamaktadırlar (2013:248).

Gezici ve Keskin (2015) 73 ilde bölgeler arası eşitsizlikleri, göç hareketlerini ve sosyo-ekonomik gelişmelerin göç üzerindeki etkisini incelemek için çoklu regresyon analizinden faydalanarak bir çalışma yapmışlardır. Modellerinde 1985-1990 yılları aralığını kapsayan net göç oranı bağımlı değişken iken yüksel okul sayısı, 10000 kişi başına düşen hekim sayısı, kamu yatırımları, sanayi işçisi sayısı, endüstriyel elektrik tüketimi gibi değişkenler ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Gezici ve Keskin (2015:8) modelin sonuçlarının daha önceki çalışmaları destekler nitelikte olduğunu, gelir ve iş imkanlarının göçü belirleyen temel esas olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte araştırma, terörün göçe etkisini negatif olarak belirlerken, illerin bulunduğu coğrafi bölge ve net göç oranı da ilişkilendirilmektedir. Göç hızı üzerine 6 hipotezin test edildiği çalışmada, illerin bulunduğu coğrafi konumun (batı ve doğu illeri arasındaki farkın), endüstri, turizm sosyo-ekonomik

kaybetmemek olarak gördükleri çeşitli siyasi partileri desteklemeleri, kadınların destekledikleri siyasi parti için şehir içi ve şehir dışındaki faaliyetlere katılmalarıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca göç sonucunda kendi yeteneklerine uygun iş bulamayan evin erkekleri yerine çocuklar ve kadınlar iş yaşamına girmek zorunda kalmışlardır. Bu durum ise çocukların eğitim sürecini aksatmıştır. Göç sonrasında kendi bilgi ve becerilerine göre iş bulamayan kadınlar kendilerini değersiz hissetmiş ve destekledikleri siyasi partinin kendilerine değer verdiği düşüncesini benimsemişlerdir.

Kurt (2006) yaptığı çalışmasında Türkiye'deki göç eğilimlerini araştırıp bunun sonucunda kentlerde meydana gelecek değişimleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Ankara, Adana, Kastamonu, Şanlıurfa ve Bitlis; ilçe merkezi olarak Gazipaşa (Antalya), Ermenek (Karaman) ve Edremit (Balıkesir) temelli il, ilçe ve köylerde yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilen sonuçlar çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır.

Kurt (2006:156) araştırmanın temel hipotezlerini şu şekilde belirlemiştir:

1. Bugüne kadar sürdürülen köye yönelik politikaların sürmesi kırdan kente göç sorununu çözmeye yetmeyecek; göçün sürmesi ise kentsel sorunları daha da ağırlaştıracaktır.
2. Kırsal yerleşimlerde eğitim olanaklarının son derece sınırlı olmasına ek olarak, kırsal alanların sahip olduğu az sayıdaki eğitilmiş ve kalifiye insanın da kentler tarafından çekilmesi kırsal sorunları kalıcı hale getirmektedir.
3. Kent ve kır arasındaki çelişkilerin ve kırsal itim gücünün azaltılamaması, nüfusun ülke coğrafyası üzerinde dengeli dağılımını olumsuz etkilemekte, tarımın ülke ekonomisine yapabileceği katkıyı azaltmakta, ülke için stratejik öneme sahip tarımsal üretimin mevcut durumuyla bile gelecekte sürdürülebilmesini tehlikeye atmaktadır.

Çalışma sonucunda kırdan kente göç etmeyi düşünen hali hazırdaki oran yüzde 45,6, belki ileride göç edebileceğini belirten birey oranı ise yüzde 12,9'dur. Bu oranlar kırsal alanda yaşayan insanların kente olan göç eğilimin oldukça yüksek olduğunun göstergesidir. Kurt bu eğilim sonucunda en çok etkilenecek illeri belirlemeye yönelik yaptığı anket çalışmasıyla Ankara, Antalya, İstanbul, Adana ve İzmir deneklerin göç etmek için talep ettiği ilk iller olarak belirlemiştir. Kırdan kente göçün, kentin fiziksel koşullarına zarar verdiğini ve aslında kentin ihtiyaç duyduğu yeterli donanımına sahip olmayan göçmenlerin bekledikleri geliri elde edememe durumunda, psikolojik sorunlar yaşadıklarını, asayişte bozulmalara neden olduklarını belirten Kurt, iç göçün Türkiye'nin sanayileşme hızını da azalttığını eklemektedir. Ancak yine de kentleşmenin olumsuz bir gelişme olmadığını sadece uygulanacak politikalarla kırsal itici gücünü azaltıp, iç göç hızını kontrol altına almayı önermektedir.

Yıldırım (2007) çalışmasında göçün, aile üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Şehirlere göç eden kırsal nüfusun gecekonduların oluşmasına neden oldukları ve

şehir aile değerleriyle kırsal aile değerleri arasında kalmaları nedeniyle çeşitli problemler yaşadıkları çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Göç süreciyle birlikte göç eden kadının kırsaldaki üretici kimliğinden ayrılıp, şehirde karşılaştığı farklı ortam nedeniyle evde psikolojisinin bozulup aile hayatına da yansıttığı çalışmanın belirttiği diğer bir sonuçtur. Ayrıca yaşanan aile içi şiddet, iş bulamama ve bunun sonucunda kadınların, çocukların iş hayatına katılması isteği ve artan boşanmalar göçün neden olduğu faktörlerdir. Sosyal ve kültürel olarak farklı bir çevreye giren çocuklarda depresyon, davranış bozuklukları gözlemlenebilmektedir. Bu tür sorunların oluşmasını önlemeye yönelik olarak Yıldırım (2007) şehirlerde göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin belirlenerek çözüm bulunması gerektiğini belirtmektedir.

Berker (2009) iç göçün eğitim çıktıları üzerindeki etkisini incelemeye yönelik yaptığı çalışmasında 1990 ve 2000 yılları nüfus sayımından rastgele yüzde 5'lik örneklem çekerek iki aşamalı bir tahmin yöntemi kullanmıştır. Birinci aşamada il genelinde yerli halkın gözlemlenebilir özelliklerindeki farklılıkları kontrol etmek için bireysel düzeydeki gözlemlerden faydalanmıştır. İkinci aşamada ise il düzeyinde eğitim çıktılarını bağımlı değişken, il düzeyindeki son göçmen oranını, eğitim çıktılarının il düzeyindeki karakteristiğini yansıtan vektörü, belli bir il için gözlemlenemeyen zamanla değişmeyen il düzeyi özelliklerini ve hata terimini bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Berker (2009:744) göçmen oranının, 16-19 yaş aralığı çocukların ortaokul başarı oranlarına ve 18-20 yaş lise bitirme oranına etkilerinin analiz edildiği çalışmasında model sonucunda 1992 yılında göçmenlik statüsüne bakılmaksızın eğitim düzeyinin önemli ölçüde ilerlediği fakat göçmen oranlarının, ortaokul ve lise bitirme ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın sonucu göçmenlerin, yerleşiklerin başarı oranını düşürdüğü yönündedir. Ayrıca Berker (2009: 747) Türkiye'de eğitim sisteminde devletin her okula eşit imkanlar sağlamanın neticesinde bir ildeki eğitim gören göçmen çocukların ya da yoksul ailelerin çocuklarının belirlenmesinde yetersiz kalabileceğini ve okul çağındaki göçmenlerin olumsuz etkilerini, göç edilen yerdeki yoksul ailelerin daha fazla hissedeceğinin belirtmektedir.

Taş ve Özcan (2013) göçmenlerin şehirlerde yeni bir yoksul kesim yarattığını ve hatta bu yoksul kesimin şehirdeki yerleşik yoksullardan farklı bir yapı oluşturduğunu belirtmektedirler. Şehir merkezlerinde kendilerine yer edinemeyen yoksul göçmenler, şehirlerin az gelişmiş mahallelerinde şehrin ekonomik, sosyal, kültürel olanaklarının uzağında hayat kurabilmektedirler. Taş ve Özcan yoksulluk ve işsizliğin bu durumun bir sonucu olduğunu ve göçmenlerin gittikleri yerde işsizliği arttırdığı belirtmektedirler.

Berker (2015) sonraki yıllarda yaptığı çalışmasında ise zorunlu göçlerin yaşam memnuniyeti üzerine olan etkisine odaklanmaktadır. 2013 yılı yaşam memnuniyeti araştırmasının verilerini kullanarak oluşturduğu regresyonda yaşam memnuniyeti bağımlı değişken olarak ele alınırken aylık hanehalkı geliri bağımsız değişken ve zorunlu göçmen konumu, yaş cinsiyet gibi değişkenler de dummy ile regresyona dahil edilmektedir. Kullanılan basit regresyon modelinde cinsiyet, yaş ve il, kukla değişken, tam regresyon modelinde ise bu değişkenler ile birlikte hanehalkı geliri, işgücü piyasası, medeni durum, eğitim düzeyi, hanehalkı büyüklüğü değişkenleri yer almaktadır. Sonuç olarak zorunlu göçmen olan kişinin, göç sonucunda yaşam memnuniyetinde yaklaşık 0.11'lik bir azalma meydana geldiği ve tam modelde bu etkinin arttığı gözlemlenmiştir. Zorunlu göçün neden olduğu refah kaybı işsiz kalma sonucunda meydana gelen kaybın yaklaşık % 13'üne tekabül etmektedir (Berker, 2015:15). Zorunlu göçün bireyler üzerindeki etkisinin görece olarak değiştiği, örneğin erkeklerin zorunlu göç sonrası yaşam memnuniyetin daha olumsuz etkilendiği ya da 55 yaş üstü bireylerin 18-29 yaştan daha fazla etkilendiği çalışmanın göze çarpan sonuçları arasındadır. Berker yaptığı analizin sonunda yaşam memnuniyeti ve zorunlu göç arasında negatif bir ilişki bulunduğunu fakat çeşitli verilerin yetersizliği nedeniyle regresyon analizinde eksiklikler olabileceğini belirtmektedir.

Junge vd. (2013)'nin çalışmasının amacı multinominal regresyon modellerini kullanarak iç göçün dönüş belirleyicileri ile sonuçlarını kestirmek ve kendi köylerine geri dönen yerel göçmenler ile Tayland ve Vietnam'daki kendi eyaletleri içinde başka yerlere giden bölgesel geri dönüşlü göçmenler arasında bir ayrım yapmaktır. Kuzeydoğu Tayland (Buriram, Nakhon Phanom ve Ubon Ratchathani) ve Vietnam'da üç vilayet (Ha Tinh, Thua Thien Hue ve Dak Lak) ele alınarak veriler derlenmiştir. Geri dönüşün belirleyicileri olarak yaş, eğitim süresi, evlilik durumu gibi değişkenler kullanılmıştır. Yerel ve bölgesel geri dönüşlü göçmenler çalışmada şu şekilde tanımlanmaktadır (2013:2):

Yerel geri dönüşlü göçmenler, eski evlerine geri dönen topluluklar olarak tanımlanırken, bölgesel geri dönüşlü göçmenler, eski evlerine değil, illerine eyaletlerine geri dönenler olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada bu iki ayrımın yapılmasının nedeni yerel ve bölgesel iç göçmenler arasında eğitim düzeylerinin farklı olması ve dolayısıyla bölgesel kalkınmada etkilerinin farklılaşabileceğinin düşünülmesidir.

Geri dönüş göçünün belirleyicilerine ilişkin ve geri dönüşten sonraki potansiyel etkilerle ilgili olarak toplamda dört hipotez üretilmiştir.

Hipotez 1: Bölgesel geri dönüş göçü, devam eden ve bölgesel geri dönüşlü göçmen arasındaki olumsuz bir insan seçimiyle belirlenmemiştir.

Hipotez 2: Bölgesel geri dönüş, anavatanda olumlu ekonomik gelişmeler (çekici faktörler) tarafından belirlenir (2013:3).

Hipotez 3: Yerel ve bölgesel geri dönüşlü göçmenler (a) daha eğitilmiş ve (b) dönüşten sonra, göçmen olmayanlara kıyasla daha çok tarım dışı mesleklere girmektedir.

Hipotez 4: Bölgesel geri dönüşlü göçmenler, geri dönüşten sonra, yerel geri dönüşlü göçmenlere kıyasla, daha çok tarım dışı mesleklere girmektedir (2013:4).

Hipotez 1 (2013:8) bölgesel geri dönüş göçünün, devam eden ve bölgesel geri dönüşlü göçmenler arasında negatif bir beşeri sermaye seçimi ile belirlenmediğinin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yerel geri dönüşlü göçmenler devam eden göçmenlere kıyasla daha düşük bir eğitim seviyesindeyken, bölgesel geri dönüşlü göçmenler, devam eden göçmenlerden daha az eğitilmiş değildir. Tayland'da, bölgesel geri dönüşlü göçmenler tüm örneklemede en eğitilmiş bireylerdir. Buna ek olarak, bölgesel geri dönüşlü göçmenler ve devam eden göçmenler, göç sırasında hizmet sektöründe yerel geri dönüşlü göçmenlere göre daha sık yer almaktadır. Ayrıca Tayland ve Vietnam'daki yerel geri dönüş göçünde, eğitim düşük seviyede olduğunda, aile bağlarının güçlü ve kişinin her iki ülkede de hizmetten ziyade endüstride yer alması olasıdır.

Bölgesel geri dönüş için bölgesel tarım dışı işgücü piyasasının önemine ilişkin hipotez 2 Tayland için kabul edilebilir olarak belirlenmiştir (Junge, 2013:8).

Hipotez 3 (2013:10) her iki ülkede de yüksek eğitim düzeyleri ve tarım dışı meslekler sergileyen bölgesel geri dönüş göçmenleri için tam olarak kabul edilebilirken, yerel geri dönüşlü göçmenler için sadece Vietnam'da kabul edilebilirdir.

Hipotez 4 (2013:11) ile ilgili olarak, yerel ve bölgesel geri dönüşlü göçmenler arasında, tarım dışı faaliyetlere ilişkin beklenen farklılıklar tamamen kabul edilebilirdir. Analizler, bölgesel geri dönüşlü göçmenlerin tarımla daha az uğraşan ve yerel geri dönüşlü göçmenlerden daha fazla hizmet sektörüyle uğraşan iki grup arasındaki farklı meslek yapısını göstermektedir.

Çalışma, bölgesel geri dönüş göçmenlerinin yüksek öğrenim düzeyleri ve gayri-maddi emek deneyimi nedeniyle bölgesel kalkınmaya ve çeşitlendirilmiş bir ekonomik yapıya katkıda bulunmalarını sağlayan potansiyelin mevcut olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Geri dönen göçmenlerin çıkış noktalarını tekrar terk edebileceği bilirse bile kaldığı süre boyunca kazandığı bilgi ve tecrübelerini çıkış noktasında aktaracaktır. Bu şekilde bölgesel kalkınmaya fayda sağlayacaktır.

Bu bölümdeki çalışmalar incelendiğinde koşullarını değiştirmek için buldukları bölgeleri terk eden insanların gittikleri yerlerde sosyal, demografik, yaşam standartları vb. alanlarda değişime yol açtıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte göçmenlerin kendi yaşam standartlarında da gözle görülür farklılıklar meydana gelmiştir. Uygulama bölümünde yaşam standardını açıklamaya yönelik olarak hazırlanan endeks bağımlı değişken olarak ele alınarak ampirik literatüre katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Türkiye için yapılan çalışmalara bakıldığında terör etkisi ve eğitim etkisi ön plandadır. Bu çalışmada da eğitim verileri ele alınmaktadır. Ancak il düzeyinde yapılacak olan değerlendirmede eğitim cinsiyet ilişkisi ve kişi başına GSYH verilerinin kullanılmasıyla diğer çalışmalardan farklı yönde ilerlenmesi planlanmaktadır. Burada farklı bakış açısı sonucunda göç hareketinin etkilerini gözlemlemek ön plandadır.

2.3. Ekonometrik Uygulama

Literatürdeki birçok çalışma bireylerin hayat standartlarını olumlu yönde etkilemeye dönük olarak göç ettiklerini göstermektedir. İş sahibi olmak için yapılan göçler de dahil olmak üzere elde edilen gelir ile daha iyi bir yaşam elde etmek isteyen bireylerin göç etmesinin arkasında aslında yaşam kalitesini değiştirmenin yer aldığı öne sürülebilir. Bu durumun verilerle ortaya konulabilmesi için bu bölümde oluşturulan yaşam standardı endeksi bağımlı değişken olarak ele alınacaktır.

Yaşam standardı endeksi oluşturabilmek için TÜİK'in bölgesel istatistikleri yayınladığı resmî sitesinden 81 ili kapsayan, sosyal refahı yansıtabilecek göstergeler elde edilmiştir. Bu göstergeler ve göstergelerin endeks hazırlanırken tabii tutulduğu işlemler Tablo 2.3.1'de verilmektedir. Tablo 2.3.2 ise ekonometrik denklemlerdeki değişkenleri tanıtmaktadır.

Tablo 2.3.1 Verilerin Elde Edilme Şekilleri

Gösterge	Yapılan işlemler
Suçun işlendiği il ve eğitim durumuna göre cezaevine giren hükümlüler toplamı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Trafik kazaları: Bir milyon nüfusta trafik kaza sayısı	Elde edildiği gibi kullanılmıştır
Motorlu kara taşıtları sayısı: Bin kişi başına otomobil sayısı	Elde edildiği gibi kullanılmıştır
Kullanım yerlerine göre elektrik tüketimi: Kişi başına mesken elektrik tüketimi (KWh)	Elde edildiği gibi kullanılmıştır
Günlük ve aylık bebek ölümleri: Toplam	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Halk kütüphaneleri: Kütüphane sayısı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Tiyatro: Tiyatro salonu sayısı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Sinema: Sinema salonu sayısı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Halk kütüphaneleri: Bin kişi başına yararlanma sayısı	Elde edildiği gibi kullanılmıştır.
Sağlık personeli sayısı: Toplam Hekim	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Sinema: Seyirci sayısı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Tiyatro: Seyirci sayısı	Veri nüfusa bölünerek 1000 ile çarpılmıştır.
Yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı	Elde edildiği gibi kullanılmıştır
Eğitim durumuna göre nüfus (15 yaş ve üzeri) lise veya dengi mezunu oranı (%) / toplam	Elde edildiği gibi kullanılmıştır
Eğitim durumuna göre nüfus (15 yaş ve üzeri) yükseköğretim veya fakülte mezunu oranı (%) / toplam	Elde edildiği gibi kullanılmıştır

Bu bölümde kısım 1.3’de uygulanan ekonometrik prosedür tekrar edilmiş yani yine üç aşamalı bir tahmin süreci izlenmiştir. İlgili test sonuçları Ekler’de verilmekte ve sabit etkili panel model burada da kullanılmaktadır.

Tablo 2.3.2 Bağımlı- Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler
Yaşam Standardı Endeksi	Göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek sayısı (X1)
	Göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş kadın sayısı (X2)
	Göçle gelen ortaokul-lise dengi eğitilmiş erkek sayısı (X3)
	Göçle gelen ortaokul-lise dengi eğitilmiş kadın sayısı (X4)
	Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitilmiş erkek sayısı (X5)
	Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitilmiş kadın sayısı (X6)
	Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla (X7)

	Erkek ilköğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X8)
	Kadın ilköğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X9)
	Erkek ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X10)
	Kadın ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X11)

Tablo 2.3.3’de yaşam standardını etkileyen faktörleri gösteren ekonometrik tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Geliştirilen bu modelde 2009-2016 yıllarına ilişkin 81 ilin verilerinden yararlanılmıştır. Tablodaki sonuçlar, tahmin edilen denklemdaki istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenlerin yaşam standardında meydana gelen varyasyonun %92,7’lik kısmını açıkladığını göstermektedir.

Tablo 2.3.3 Analiz Sonuçları

	Sabit	X1	X2	X3	X4	X5	X7	X11
Katsayı	132.21	0.02	-0.02	0.00	0.01	-0.01	0.48	1.07
Standart Hata	11.18	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.09	0.16
T-istatistiği	11.82*	3.80*	-4.25*	2.51*	4.18*	-4.67*	4.86*	6.45*
Ağırlıklandırılmış İstatistikler								
Hata Karelerinin Ortalaması (MSE)	57.06		R²				0.93	
Bağımlı Değişken Ortalama Değeri	675.04		Düzeltilmiş R²				0.92	
Bağımlı Değişken Standart Sapma	351.59		Regresyon Standart Hatası				61.39	
Artıkların Kareler Toplamı	2110514.		F istatistiği				95.68	
Durbin-Watson İstatistikleri	1.13		Olasılık Değeri (F istatistiği)				0.00	
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler								
R²	0.86		Bağımlı Değişken Ortalama Değeri				321.38	
Artıkların Kareler Toplamı	4493259.		Durbin-Watson İstatistiği				0.82	
Yöntem	Panel EGLS (yatay kesit ağırlıklandırma ile)			Yatay Kesit		81		
Toplam Dengeli Panel Gözlem	648			Örneklem		2009-2016		

NOT: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Yaşam standardı ile göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek, göçle gelen ortaokul, lise ve dengi erkek sayısı, göçle gelen ortaokul, lise ve dengi kadın sayısı, göçle gelen ilköğretim ve altı kadın sayısı, ortaöğretimde kadın okullaşma oranı, kişi başına GSYH

arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek sayısı, göçle gelen ortaokul, lise ve dengi erkek sayısı, göçle gelen ortaokul, lise ve dengi kadın sayısı, göçle gelen ilköğretim ve altı kadın sayısı, ortaöğretimde kadın okullaşma oranı, kişi başına GSYH arttıkça yaşam standardı da artmaktadır. Buna karşın göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş kadın, göçle gelen ilköğretim ve altı erkek sayısı, ile yaşam standardı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Göç verileri incelendiğinde genelde büyük şehirlerin özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir'in yüksek miktarlarda göç aldığı ve çalışma sonucu elde edilen yaşam standardı endeksinin de en yüksek bu şehirlerde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte en az göç alan şehirlerde de yaşam standardı endeksi düşük seviyelerde olmakla birlikte yıllara göre artış göstermektedir. Örneğin kişi başına düşen hekim sayısı yıllara göre artış gösterirken bebek ölüm sayısı azalış göstermektedir. Bu durumun kesintisiz bir artış azalış göstermesi beklenemez. Fakat etkiler göç alan büyük illerde daha fazla göze çarpar niteliktedir. Göç alan şehirlerin başında gelen Ankara'da kişi başına düşen hekim sayısı 2016 yılı için 1037.313 iken çok düşük sayıda göçmene ev sahipliği yapan Ardahan'da aynı yılda bu oran 8.68'dir. Başka bir değişken olan bin kişi başına halk kütüphanelerinden yararlanma sayısı İstanbul'da 2016 yılında 3.6 iken Hakkari'de bu oran 30.66 olarak belirlenmiştir. Göçmenlerin yoğun olduğu şehirlerde endeks değerinin yüksek olması göçmenlerin kentlerin yaşam kalitesine pozitif katkı sağladığına işaret etmektedir.

Çalışmada elde edilen endeks illerin sosyal, kültürel ve sağlık açısından sahip olduğu özellikleri içermektedir. Endeksin bağımlı değişken olduğu ekonometrik modelde neredeyse göçmenlerin her eğitim düzeyinde pozitif sonuç elde edilmiştir. Eğitim düzeylerinde gelen göçmen sayısı ve kişi başına düşen GSYH arttıkça şehirlerde yaşam standartlarında artış gözlemlenmiştir. Sabit katsayılar göçmenlerin eğitim düzeylerine göre GSYH ve kadın ortaöğretim okullaşma oranında görece yüksek çıkmıştır. Ancak sonuçların genel olarak pozitif olması şehirlerin artan nüfusa yeterli hizmet sağlayarak nüfusun yaşam standartlarını olumlu yönde etkileyebildiğini göstermektedir. Kentlere gelen göçmen nüfus, kentin sağladığı olanakları geliştirmektedir. Şehirlere gelen nüfusa hizmet sunmak, gerekli ihtiyaçları sağlamak için yapılanlar şehirde var olan olanakların daha yeni teknolojiyle ve daha iyisiyle değişmesi anlamı taşımaktadır. Bununla birlikte Peri (2012)'nin çalışması da sonuçları açıklar niteliktedir. Peri (2012) uzun vadede yaşam standartlarını yükseltmenin ve verimliliği arttırmanın yolunun bilimsel ve teknolojik inovasyonlarla olabileceğini ve yüksek vasıflı göçmenlerin bu alanlarda istihdam edilerek ABD'nin bilim ve teknoloji alanında öncü

olmasına destek olacağını belirtmektedir. Ona göre göçmenler talebi ve üretkenliği arttırarak, yeniliklere katkı sağlayarak hem kendi hem de Amerikalı işçilerin yaşam standartlarını iyileştirebileceklerdir.

Ek-5'te yaşam standartları il bazında sabit etki büyüklüklerine yer verilmiştir. Burada yukarıda incelen bağımsız değişkenlere bağlı olmaksızın otonom yaşam standardı ele alınmıştır. Sonuçlar incelendiğinde otonom yaşam standardının Sivas, Hakkâri ve Tunceli illerinde Türkiye ortalamasının en alt seviyesinde; İstanbul, İzmir ve Ankara illerinde ise en yüksek değerde olduğu gözlenmektedir. Sonuçlar artı ve eksi değerler olarak gruplandırıldığında 26 tane il artı değer alırken geriye kalan 55 ilin eksi değerler aldığı gözlemlenmektedir.

Bu durum yaşam standardının Türkiye genelinde düşük bir seviyede olduğunu göstermektedir. 26 ilin içerisinde doğu bölgesinde yer alan sadece Kilis, Gaziantep, Diyarbakır ve Şırnak illeridir. Türkiye'de illerin nüfuslarına göre sıralama yapıldığında artı değer alan 26 ilin neredeyse hepsi büyüklük olarak ilk sıralarda yer almaktadır. Büyük illerin sahip olduğu sosyal, ekonomik, çevresel avantajlar nedeniyle en çok göç alan yerler olduğu ve önceki bulgularla değerlendirme yapıldığında otonom yaşam standartları ve yaşam standartlarının paralel sonuçlar içermesi çalışmanın tutarlı olduğunu desteklemektedir.

2.4. Analiz Sonuçları

Türkiye'de iç göçün temel nedeni ekonomik görünmekle birlikte zamanla hayat standartları da yer değiştirme sürecinin bir parçası olmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından tarımda makineleşmenin hızlanma sürecine kadar yani 1950'lili yıllara kadar iç göç düşük seviyede yaşanırken bu yıllardan sonra ivme kazanmıştır. Makineleşme süreci köylerde insana duyulan ihtiyacı azaltmış ve kırdan kente göçü tetiklemiştir. Bu dönemde insanlar ekonomik kaygılarla hareket ederken günümüze yaklaşırken durum biraz daha değişmiştir. Ekonomi temelli olmasına rağmen göçlerin bir kısmı yaşam standartlarını değiştirme amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Önceden sadece maddi gelir elde etmek amaç iken şu an Lee (1966)'nin de bahsettiği gibi artı ve eksiler değerlendirilmekte ve bu artı, eksiler ekonomik bileşenler içerdiği gibi kişiden kişiye değişen sosyal bileşenlerde içermektedir. Kişiler artık göç kararı verirken çocuklarının eğitimini, iklim ve ulaşım koşullarını vb. değişkenleri de göz önünde bulundurmaktadırlar. Özetle yaşam standartlarını değiştirmek de artık göçün vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir ve aslında dolaylı olarak ekonomik iyileşme hali de bir süre sonra yaşam standartlarını pozitif yönde etkilemektedir.

Bu çalışmada genel olarak vasıflı ve düşük vasıflı göçmenlerin yaşam standartlarına pozitif yönlü etki ederek gittikleri yerlerde faydalı olabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Jaumotte vd. (2016: 30)'de vasıflı ve vasıfsız göçmenlerin kişi başına daha yüksek gelir ve dolayısıyla daha yüksek yaşam standartları aracılığıyla ev sahibi ülkelere uzun vadeli faydalar sağlayabileceğini belirtmektedirler. Bu nedenle de göçmenlerin işgücü piyasasına ve topluma entegre olmasına yardımcı olmanın kısa vadeli maliyeti üstlenmeye değer olduğuna değinmektedirler. Onlara göre yüksek vasıflı göçmenler inovasyon ve üretkenliği arttırmakla birlikte daha düşük vasıflı göçmenler, ekonominin genel verimliliğini arttırmaktadırlar. Düşük vasıflı göçmenlerin yerlilerin arzının yetersiz olduğu işleri (yeteneklerin tamamlayıcılığı) üstlenebileceklerini bunun sonucu olarak da yerlilerin, kendi eğitimlerine katkıda bulunmasına ve daha karmaşık yetenekler gerektiren işlere girmesine teşvik edebileceklerini belirtirler. Jaumotte vd. (2016: 31) tamamlayıcılığa örnek "dadı" etkisini vermektedirler: düşük vasıflı göçmenler ev ve çocuk bakım hizmetlerinde çalışarak, yerli kadınların, özellikle daha yüksek yetenekli olanların işgücü piyasasına tam zamanlı katılımını sağlarlar.

Çalışmada yaşam standartlarının il bazında ele alındığı bölümde Türkiye'nin genel olarak negatif bir görünüm sergilediği ve neredeyse bütün büyük illerde yaşam standartlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu illerin büyük illerden olmasıyla birlikte büyük çoğunluğun batıda yer alması ve sosyal, kültürel olarak görece daha iyi durumda olmaları benzer nitelikleridir. Üçüncü bölümde incelenecek olan iç göç-enflasyon ilişkisi bu bölümün tamamlayıcısı özelliğini taşıyacaktır. Ulaşılan sonuçlar karşılaştırmalı olarak bir sonraki bölümde incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇ GÖÇÜN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ

Enflasyon, uzun yıllar birçok ülke için makroekonomik problemlerin başında yer almıştır. Enflasyon birçok nedenle ortaya çıkabilir. Ancak temel nedenin saptanması oldukça önemlidir. Enflasyon arz ya da talep kaynaklı oluşabilir. Bir talep faktörü olarak mevcut nüfus ve gelen göç ile artan nüfus genel fiyatlar seviyesi üzerinde bir talep unsuru olarak yukarı yönlü bir baskı oluşturabilecektir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle göç ve enflasyon arasındaki ilişkiye dair teori ve ardından ampirik literatür incelenecektir. Daha sonra düzey 2 bölgeleri arasında gerçekleşen göçün, talep yönlü baskı ile fiyatlar üzerinde etki yaratıp yaratmadığı incelenecektir. Bölgelere gelen göç, cinsiyet ve eğitim düzeyine göre ayrıştırılırken bölgelerin mevcut nüfusu da cinsiyet ve okullaşma oranına göre dahil edilmektedir. Temel amaç talep faktörlerinin fiyatlar üzerinde bir etkisi olup olmadığını görmek ve bu etkinin cinsiyet ve eğitim seviyesi bazında ne şekilde farklılaştığını ortaya çıkarmaktır. Bununla birlikte önceki bölümde ele alınan yaşam standartları analizinin sonuçlarıyla da kıyaslamalar yapılacaktır.

3.1. Enflasyon ve Göç İlişkili Teoriler

Bu bölümde ele alınacak teoriler önceki bölümlerde ele alınan işgücü piyasasına ilişkin teoriler ve yaşam standardına yönelik teorilerle bağlantılıdır. İlk olarak temel kanun olan Ravenstein Kanunları çerçevesinde incelendiğinde endüstrilerin işgücü talebini karşılayan göçmenlerin, işgücü arzını arttırmaları söz konusudur. Önceki bölümde, oluşan arz fazlası işgücünün ücretleri aşağıya doğru baskılayabileceği belirtilmişti. Ancak asgari ücret uygulamasının olduğu ülkemizde bu durum mümkün olmamakla birlikte asgari ücretlerdeki artış ise üretici fiyatlarını ve dolayısıyla enflasyonu etkileyecektir.

Neoklasik ekonominin makro göç kuramı, çift emek piyasası teorisi ve modern dünya sistemleri teorisinin temelinde etkilenen işgücü piyasasıdır. Dolayısıyla işgücü piyasasını etkileyen göçmenler elde ettikleri gelirle talep artışına neden olurlarken, uzun dönemde de üretici fiyatlarını baskılayarak enflasyonist sürece katkıda bulunacaklardır.

Diğer taraftan itici ve çekici faktörler teorisi, göçmen ağı teorisini temel alan, göçün yaşam standartları üzerine etkisine dahil edilen teoriler de bu bölümün bir parçasıdır. Bu teoriler de sonuç olarak kişiler daha iyi bir hayat standardını amaçlamaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda önceki durumlarına göre daha fazla gelir elde etmeleri neticesinde gittikleri yerlerde talep artışına neden olarak fiyatlar genel düzeyinin artmasına neden olacaklardır.

Göçmenlerin enflasyon üzerine etkisine dair özel olarak göçün yeni iktisadi teorisini ele almak yerinde olacaktır. Bu teori Neoklasik teorisinin öne sürdüğü bireysel tercih ve kararların göçe neden olduğu görüşüne karşı ortaya çıkmıştır. Yeni iktisadi teori Stark ve Bloom tarafından geliştirilmiştir. Teorinin temelleri uluslararası göç sürecini ortaya çıkaran sadece bireylerin tercih ve kararları olmadığı, göç etme kararında aile, hanehalkı ve grupların da etkili olduğuna dayanır. Bu grupların üyeleri ortak karar vererek sadece gelirlerini maksimize etmeye odaklı değil ayrıca riskleri de minimize etmeye yönelik kararlar almaktadırlar. Taylor (1999:72) göç eden hanehalkı bireylerinin geri yollayacağı işçi dövizini ile hanehalkının gelirinin artırılabilceğini hatta göç veren ülkenin makroekonomik kalkınmasına işçi dövizlerinin pozitif etki edeceğini ileri sürmüştür. Ayrıca bu işçi dövizlerinin gönderilmesini göç veren ülke bakımından kalkınmacı perspektif olarak adlandırmaktadır. Porumbescu (2015:61), literatürde işçi dövizini gönderen ülke bakımından pozitif ya da negatif etkisi olduğuna dair fikir birliği bulunmadığını belirtmektedir. Emek göçünün yeni kuramına göre hanehalkının geliri göç ile artmasa dahi, yeni gelir kaynakları yaratılabilmektedir. Ücret farklılıkları diğer ülkeye göç etmek için gerekli bir koşul değildir. Teoriye göre uluslararası göç, ücret farklılıkları ortadan kalktığında mutlaka sona erecek demek değildir. Ayrıca Stark'a (1991:25) göre hanehalkları, yurt dışına göçmen yollarken sadece gelirlerini mutlak biçimde arttırmayı değil bununla birlikte diğer hanehalklarına kıyasla hanehalkları görece yoksunluklarını (relative deprivation) düzeltmeyi amaçlamaktadırlar. Görece yoksunluk kavramına göre hanehalkı bireylerinin görece gelir pozisyonu uluslararası göçün önemli bir belirleyicisidir.

Gelişmiş ülkelerde özel sigorta piyasaları ve hükümet programlarıyla hanehalkı gelir riski minimize edilir fakat gelişmekte olan ülkelerde risk yönetmek için bulunan kurumsal mekanizmalar ya mükemmel değildir ya yoktur ya da fakir aileler için ulaşılmazdır. Dolayısıyla bu risklerin çeşitlendirilmesi için göç teşvik edilir. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde kredi piyasaları görece olarak daha gelişmiş olduğu için aileler yeni üretim teknolojilerinin elde edilmesi gibi projeleri finanse etme olanağı bulabilmektedir. Çoğu gelişmekte olan bölgelerde, kredi genellikle ulaşılabılır değildir ya da yüksek maliyetle elde edilebilir. Erişilebilir kamu ya da uygun fiyatlı özel sigorta ve kredi programlarının yokluğunda, piyasa başarısızlıkları uluslararası hareket için güçlü baskı oluşturur (Massay vd:436).

Neoklasik iktisatçılar göç ile, insanların ücretlerini arttırmak ve maksimize etmek için kalıcı olarak taşındıklarını, geri dönüşün ise başarısızlık olarak değerlendirildiğini iddia ederler. Göçün yeni ekonomisinde ise insanların amaçlarına ulaşmak için geçici olarak göç ettiği, geri dönüş ise mantıklı olmasa dahi bir başarı öyküsü olarak görülür. Yeni göç ekonomisi teorisyenleri, neoklasik ekonominin, geri dönüşünü başarısızlık olarak

resmetmesinden kopmak konusunda kararlıdır (Abreu, 2012:48). Yurtdışında kalış süresi, hanehalkının sigorta, satın alma gücü ve tasarruf ihtiyacı referans alınarak hesaplanır. Bu tür ihtiyaçlar giderildiğinde, geri dönüş göçü meydana gelir. Diğer bir deyişle, yeni göç ekonomisi yaklaşımının geri dönüş göçüne yaklaşımı negatif ücret farklılığına cevabın ötesindedir (Stark, 1991:11, Porumbescu:60).

Teori bir şekilde gelirin artacağı anlamı taşımaktadır. Bunun anlamı ise talep mekanizmasının pozitif etkilenmesidir. Çoğu zaman oldukça düşük gelirle çalışan ya da işsiz bireylerin göç ettiği bilindiğinden maddi durumlarının değişmesini takiben talep düzeyleri de değişecektir. Artan talebin büyüklük ve sürekliliğine bağlı olarak enflasyonist baskı oluşabilecektir.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde genellikle düşük ücret koşulları altında ve kötü şartlar altında çalıştığı bilinmektedir. Piore'nin (1979) çalışmaları çift emek piyasası teorisinin gözlemlenmesine yol açmıştır ve modern toplumlarda, göçmen işçi talebine yönelik yaptığı açıklamalar çift emek piyasası teorisinin temeli olarak literatürde yerini almıştır. Piore (1979) genel işgücü kıtlığı, iş yerindeki hiyerarşi basamaklarının en alt kısmını doldurma isteği ve ikili işgücü piyasasının ikincil segmentindeki işgücü kıtlığının işgücüne olan talebi etkilediği yönündeki görüşleriyle ön plana çıkmaktadır. Aslında ikili işgücü piyasasının ikincil segmentindeki işgücü kıtlığı kavramı ilk iki kavramın içinde yer almaktadır. Genel işgücü kıtlığı, iş hiyerarşisinin alt basamaklarında boşluklara yol açar. Genel işgücü kıtlığına ek olarak başka eksikliklerde hiyerarşi basamaklarının alt kısımlarında ortaya çıkabilmektedir (yapısal enflasyon, motivasyonel problemler, modern toplumlarda demografik, sosyal değişimler). Motivasyonel problemler ortaya çıkabilir; çünkü hiyerarşinin altındaki işler düşük statü ile ilişkilendirilir ve yukarı doğru hareketlilik genelde düşüktür. Modern toplumdaki demografik ve sosyal değişiklikler (doğum oranlarının düşmesi ve eğitimsel genişleme) biraz para ve tecrübe kazanmak için hiyerarşinin alt basamaklarındaki görevlerde çalışmaya gönüllü gençler ile görece olarak daha düşük akıma yol açabilirler. Kadınların özgürlüklerini kazanması ve boşanma oranlarının artması bu nokta da önem taşımaktadır. Modern toplumlarda çalışan kadınların amacı aile gelirinin tamamlayıcılığından ziyade birincil gelir elde etmeye yönelmiştir. Dolayısıyla iş hiyerarşisinin alt basamaklarındaki işgücü kıtlığının sonucunda işverenler yabancı işgücü almaya mecbur kalmaktadırlar (Jennissen 2006:2). Ayrıca ücretler sadece arz ve talep koşullarını yansıtmaz, statü ve prestij de göstergesidir. Genel olarak insanlar ücretlerin toplumsal statüyü yansıttığını düşünür ve dolayısıyla insanların umduğu statü ve hiyerarşiye uygun olarak belirlenir. Bunun sonucu olarak, işverenler, hiyerarşinin alt kısmında işgücü ihtiyacı duyduklarında ücretleri kolayca

arttıramazlar. Eğer en alt kısımda ücret artışı olursa bunun tüm basamakları etkilemesi söz konusudur. Dolayısıyla işverenlerin bu kadar yüksek bir maliyete katlanmak yerine düşük ücreti kabul edecek göçmen işçilerle alt basamaklardaki ihtiyacını karşılaması olasıdır (Massay vd. :441).

Massay vd (441) işverenlerin piyasadaki çeşitli katılıklardan dolayı (sözleşmeler, kamu hizmeti kuralları vb.) işçi arzındaki değişmelere cevap niteliğinde ücretleri belirlemede düşünüldüğü kadar serbest olmadıklarını belirtirler. Eğer ki işverenler düşük ücretli işçileri çekmek isterlerse yapacakları ücret artışının sosyal beklentilerle ilişkili olarak hiyerarşinin tüm basamaklarına yansımaları beklenir ve bu durum yapısal enflasyon sorununu ortaya çıkartacaktır. Dolayısıyla işverenler iş gücü arzı kıtlığı zamanlarında yerli işçi talep etmenin maliyetine katlanmak yerine düşük ücretleri kabul edecek göçmen işçi ithalatına yönelmeyi seçecektir. Teorideki bu görüş göçmenlerin ikincil piyasadaki boşluğu doldurarak enflasyon etkisini ortadan kaldıracaklarını göstermektedir.

Müller (1999:7) çift emek piyasası teorisinde göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılık konusuna değinmektedir ve göçmenlerin geri dönme olasılıkları nedeniyle, göçmenlerin kaçınılmaz kısıtlanmasının (no-shirking constraints) yerlilerden farklı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de birincil sektörler, göçmen işçi kiralama konusunda gönülsüzdürler ve göçmenlerin yerli halka göre birincil sektörde iş bulma olasılığı daha düşüktür. Firmaların bu şekildeki davranışları sonucunda sektörel bölünmeler meydana gelmektedir ve yerli halkla karşılaştırıldığında göçmenler birincil sektörde yeterli biçimde temsil edilememektedir. Bunun sonucunda göçmenlerin yerli halktan daha düşük ücret alması anlamında ayrımcılık yapılmaktadır. Müller (1999: 10) göçmenlerin geri dönme olasılığının yüksek olmasının ve onlara sağlanacak hakların yerli halkların haklarıyla eşit olmamasının, sektörel bölünmeyi ve ayrımcılığı daha da arttıracaklarını belirtmektedir. Daha iyiye ulaşma çabasıyla yer değişimi yapan göçmenlerin Müller'e göre birincil sektörlerde iş bulma olasılıkları düşüktür. Dolayısıyla istenilen standartların kimi zaman sağlanamadığı sonucuna ulaşılabilir.

Reich vd (1973:359) ise işgücü piyasasında cinsiyet ve ırka dayalı bölünmeden bahsederler ki bu durum göçmenlerin ikincil planda kalmasına neden olmaktadır. Görece kendi geldikleri yerden daha iyi ücret elde etmeleri nedeniyle çoğu zaman yaşam kalitelerinde iyileşme meydana gelirken alt basamaklardaki işleri doldurarak piyasa dengesinin sağlanmasına da katkı bulunurlar. Her ne kadar alt basamaklardaki işler özel yetenek gerektirmese de bu bölümlerin de doldurulması piyasanın sürekliliği için gereklidir. Dolayısıyla karşılıklı kazançtan bahsedilebilir.

Reich vd (1973:359) işgücü piyasasının bölümlenmesini tarihsel bir süreç olarak siyasi ve ekonomik güçlerin emek piyasasının farklı alt pazarlara ayrılması veya farklı emek piyasası özellikleri ve davranışsal kurallara göre bölümlenmesi şeklinde açıklarlar. Onlara göre bölümlenmiş emek piyasası aslında bölümlenmiş sürecin sonucudur. Bölünmüş piyasalar, mesleki hiyerarşi boyunca hem yatay hem dikey olarak kesilebilir. Onlar mevcut işgücü piyasasının dört bölümlü süreç sonuçlarının anlaşılmasında yeterince faydalı olacağını öne sürmektedirler. Dört bölümlü süreci birincil ve ikincil piyasalarda bölümlenme, birincil sektörde bölümlenme, ırka dayalı bölümlenme (segmentation by race), cinsiyete dayalı bölümlenme olarak incelemektedirler.

İlk olarak birincil ve ikincil piyasalardaki bölünme göz önünde bulundurulursa; Reich vd (1973:359)'e göre bu piyasalar temel olarak kararlılık özellikleriyle ayırt edilebilmektedirler. Birincil işler istikrarlı çalışma alışkanlıkları ister ve geliştirir. Ayrıca bireyler genellikle iş yerlerinde yetenek edinirler, ücretler görece olarak yüksektir ve iş basamakları mevcuttur. İkincil işlerde ise istikrarlı çalışma alışkanlıklarına gereksinim duyulmaz ve sıklıkla istikrarlı çalışma alışkanlıkları yönünde cesaretlendirilmez. Ayrıca ücretler düşüktür ve iş basamakları azdır. Ancak iş hacmi, ciro, yüksektir. Bu tip işler (ikincil işler) genellikle azınlık çalışanları, kadınlar ve gençler tarafından doldurulur.

Birincil sektördeki bölümlenme ast (subordinate) ve bağımsız birincil işler olarak adlandırılmaktadır. Ast işler rutinleştirilir ve disiplin, güvenilirlik, otoriteye ve kurallara bağlılık firmanın amaçlarını kabul etmeye teşvik eder. Bu segmentte hem ofis hem fabrika işleri mevcuttur. Buna karşın, bağımsız birincil işler yaratıcı, problem çözme, kendi kendine çalışma gibi özellikler gerektirse ve teşvik etse dahi onun profesyonel çalışma standartları vardır. Gönüllü iş hacmi yüksektir ve bireysel motivasyon, başarı büyük oranda ödüllendirilir.

ırka dayalı bölümlenmede azınlık çalışanları; ikincil, birincil ast ve bağımsız birincil bölümler de mevcut iken, onlar genellikle bu alt piyasalarda farklı bölümlerle karşılaşmaktadırlar. Bazı işler ön yargı ve işgücü piyasası kurumları tarafından ırka dayalı olarak ayrılmıştır. Coğrafi ayrılma, farklı etnisite arasında bölümlerin korunmasında önemli rol oynamaktadır.

Cinsiyete dayalı bölümlenmede bazı işler erkeklerle, bazıları ise kadınlarla kısıtlanmaktadır. Genellikle kadın segmentindeki ücretler erkeklere kıyasla daha düşük olmaktadır. Kadın işleri, genellikle 'hizmet eden zihniyet (serving mentality)' başkalarına özellikle erkeklere hizmet sunma yönünde bir yön vermeyi gerektirir. Bu özellikler okul kurumları ve aile tarafından teşvik edilmektedir.

3.2. Literatür Araştırması

Enflasyon, ekonomi üzerindeki etkisi nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde güncelliğini korumaktadır. Ekonominin verimsizleşmesi anlamı taşıyan enflasyon olgusu hem bireyleri hem firmaları etkiler. Dolayısıyla tüm ekonomik karar birimlerini etkilediği öne sürülebilir. Bir ekonomide fiyat istikrarının sağlanması makroekonomik gelişmenin temelini oluşturur. Bu nedenle de göç ve enflasyon ilişkisi oldukça önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiyi ele alan literatür çalışmalarına bu bölümde yer verilecektir.

Göçün enflasyonla bağlantısına ilişkin olarak literatür çalışmalarının başında Yamak ve Yamak (1999:23)'in çalışmalarında 1980-1990 yılları arasındaki Türkiye'de 67 ilin net göç oranları ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışma gelmektedir. Çalışmada yöresel gelir dengesizliğinin göç üzerindeki etkisini de regresyon denklemlerini kullanarak istatistiksel sonuçlarla açıklamışlardır. Ulaştıkları sonuçlar itibariyle kişi başına düşen ortalama gelirdeki yöresel farklılıklar, net iç göç oran değişiminin yaklaşık yüzde 63'ünü açıklamaktadır. Ayrıca net göç alan illerin gelir düzeylerini Türkiye'de iç göç nedeni olarak belirtmektedirler. Gelirin yüksek olduğu illere göç etmeyi tercih eden bireyler elde ettikleri gelirle talep yaratarak fiyatlar genel düzeyinin etkileyebilmektedirler.

Çalışmanın diğer bir sonucu ise net göç veren illerinin kişi başına düşen gelir ortalamasının Türkiye düzeyine yakınsaması sonucunda bu illerin net göç oranlarında yüzde 25'lik bir azalma meydana gelecek olmasıdır (1999:27). Bu duruma ilişkin olarak net göç veren illere yatırımların çekilmesi için teşvik edici devlet politikalarının arttırılması önerilmiştir.

Kırdar ve Saracoğlu (2012) 1975-2000 yılları arasında Türkiye'de iller arasında kişi başına düşen gelirden yakınsama olup olmadığını ve yakınsamanın olması durumunda iç göçten ne kadar etkilendiğini araştırmışlardır. Yakınsama analizinde, öncelikle en küçük kareler yöntemi ve daha sonra araç değişken yöntemi kullanılmıştır. Yakınsamanın olması belli koşullar altında mümkün olmuştur. Ayrıca yaptıkları analizde neoklasik teoremin aksi yönünde hiç göç olmadığı takdirde yakınsamanın daha hızlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Böyle beklenmeyen bir sonucun elde edilmesinin bir sebebi, Barro ve Sala-i-Martin (2004)'in de belirttiği gibi, net iç göç oranındaki içselliktir. Diğer bir deyişle, bir ilin aldığı net göç oranı o ilin büyüme hızını etkilediği gibi, büyüme hızının kendisi de o ilin aldığı göçmenlerin sayısını belirleyen faktörlerden biridir (Kırdar, Saracoğlu,2012: 11). Türkiye'de iç göçün yakınsama da etkili olmamasını iki ayrı nedene bağlanmıştır. Birincisi iç göç ve büyüme oranları arasındaki içsellik problemi, ikincisi ise net iç göç veren illerde ve bölgelerde emek yoğunluğundaki azalma nedeniyle sermayenin marjinal getirisinin düşmesidir. Sermayenin

marjinal getirisinin düşmesi sonucu net göç veren bölgelere yatırım olmayacak ve yakınsama gerçekleşmeyecektir.

Çatalbaş ve Yazar (2015)'ın çalışması bir sonraki dönemin göç hızını tahmin etmeye yöneliktir. Çalışmada göçü etkileyen faktörler ve faktörler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için panel veri analizinden faydalanılmıştır. Net göç hızının bağımlı değişken olarak ele alındığı araştırmada 2008-2012 yılları verileri Düzey 2 (26 bölge) bazında kullanılmıştır. Göç hızını belirleyen değişkenler ise enflasyon oranı, terör sorunu, beşerî sermaye (eğitim indeksi), işsizlik oranı, istihdam oranı ve kişi başına düşen elektrik tüketimi olarak belirlenmiştir. Bölgelerin zenginliği (elektrik tüketimiyle ilişkili) göçü, pozitif etkilerken; istihdam oranı, enflasyon ve terör sorunlarının ise negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Göçün yönünün her zaman istihdam oranının yüksek olduğu yerlere olmayacağı şeklinde ulaşılan sonuçtur dikkati çekicidir. İstihdamın yüksek olduğu yerlerde piyasa gerekli işgücüne doyduğundan, bireylerin iş bulma olanakları daha da zorlaşmakta, yeni gelecek göçmenlerin işsiz kalma riski artmaktadır (Çatalbaş, Yazar 2015:115). Ayrıca çalışmada enflasyon değişkeninin işareti negatif çıkmıştır. Enflasyon bireylerin göç kararı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü tesadüfi etki modelinden faydalanılarak sonraki dönem için enflasyonda yüzde 10'luk bir azalma, kişi başına elektrik tüketim değeri, istihdam oranında yüzde 10'luk bir artış öngörülerek ve terör sorunun çözülmesi neticesinde göç hızında meydana gelecek değişmeyi tahmin etmeye yöneliktir. Analiz sonucunda göç alan bölgelerin göç alma hızında, göç veren bölgelerin de göç verme hızlarında azalma olacağı ve terör sorununun ortadan kalkmasıyla birlikte göç veren bölgelerin göç verme hızında önemli boyutta azalma olacağı belirlenmiştir.

Doğan ve Kabadayı (2015), panel veri analizinden faydalanarak, 2008-2012 yılları il düzeyinde veriler yardımıyla Türkiye'de iç göçü belirleyen en önemli faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. 81 il için 5 yıllık veriden faydalanılan çalışmada, panel veri seti illerin sosyal, çevresel ve ekonomik özelliklerine ilişkin olarak hazırlanmıştır. Net göç verisi modelin bağımlı değişkeni olurken, bağımsız değişkenler ise sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerden göçü en çok etkileyenler arasından seçilmiştir. Model sonucunda kamu yatırımlarının, kişi başına düşen tarımsal değer, kurulan firma sayısının tasfiye edilen firma sayısına göre artmasının göçü pozitif etkilediği ortaya çıkmıştır. Doğan ve Kabadayı (2015:22) bu durumu kamu yatırımlarının artmasıyla birlikte yaşam koşullarının iyileşmesi, kültürel ve eğitimsel gelişme ve bunun yanı sıra iş olanaklarıyla yüksek gelir elde etme imkânı sağlanmasıyla ilişkilendirmektedirler. Yüksek üretkenlik sonucu artacak olan kişi

başına düşen tarımsal değer neticesinde ise bölgesel refah ve gelir düzeyi artacaktır. Modelde kullanılan elektrik tüketim artışı da göçü çeken faktörler arasında değerlendirilmiştir. Kişi başına düşen endüstriyel elektrik tüketimi, bölgelerin sanayileşme ve üretim seviyesiyle ilişkilendirildiğinden, endüstriyel elektrik tüketimindeki artışın göçü de beraberinde getireceği belirtilmiştir (2015:23). Doğan ve Kabadayı (2015:23) yüksek gelir, iş bulma olanakları vb. nedenlerle kentlerin çekici faktörleri taşıyan bölgeler olduğunu ve modellerinin sonuçlarına dayanarak istihdam ve gelir olanaklarının Türkiye’de yaşayan insanlar için göç etme kararında en önemli çekici faktörler olduğunu öne sürerler.

Akgündüz vd. (2015) Suriye’den Türkiye’ye gelen göçmenlerin göç ettikleri yerlerdeki gıda ve konut fiyatlarına, bölgesel ve il bazında istihdam oranına ve iç göçün şekillenmesine nasıl etki ettiklerini inceledikleri çalışmalarında farkların farkı yaklaşımını kullanmaktadırlar. Analiz sonuçları, gıda ve konut fiyatlarının az miktarda arttığı ve yetenekli yerlilerin istihdam konusunda etkilenmediği yönündedir. Ancak göçmenlerin fazla olduğu bölgelere yapılan iç göçte düşük gözlemlenmekle birlikte yerel emek piyasasında mültecilerin yerli işgücünü dışladığına dair çok az kanıt bulunmaktadır. Fakat zorunlu malların fiyatının artması nedeniyle düşük gelirli yerli halkın orantısız bir şekilde etkilenebileceği belirtilmektedir. Göçle ilgili analizler yapılırken giriş oranı, çıkış oranı ve net göç oranının kullanıldığı analizde çıkış oranları değişmediği halde giriş oranlarında gözle görülür bir değişimin mevcut olduğu belirtilir. Bu durumun Türkiye ve Suriyeli göçmenler arasındaki işgücü piyasasındaki rekabetten kaynaklanabileceğine işaret edilir.

Balkan Konuk ve Tümen (2016) de Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki tüketici fiyatları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Genel tüketici fiyatları seviyesinin göç nedeniyle yaklaşık yüzde 2,5 oranında düştüğü sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca fiyat düşüşlerinin gerçekleştiği kanalın kayıt dışı işgücü piyasası olduğunu belirtmektedirler. Düşük ücretler karşılığında kayıt dışı işgücü yoğunluğu yüksek sektörlerde kayıt dışı yerli işçilerin yerini alan Suriyeli göçmenler, ikame işgücü maliyeti avantajları yaratarak ürün pazarlarındaki rekabetle birlikte tüketici fiyatlarında düşüslere yol açmaktadırlar.

Wogugu (1979) çalışmasında farklı eğitim gruplarından Ganalı yetişkin erkekleri ele alarak, bu grupların göç ve uzak mesafe ile ilişkilendirildiğinde sosyo ekonomik kayıp ve kazançlara verdikleri tepkileri araştırmaktadır. Bu araştırmayı yaparken de göçü, bir yatırım kararı olarak ele almaktadır. Çalışma için temel veri kaynağı 1971'de yayımlanan 1960 PES anketidir. Wogugu (1979:92), emeğin coğrafi hareketliliğini açıklamak için kaynak dağılımı çerçevesinde teorik çerçeveyi oluşturmuş ve bireylerin kendilerine sunulan fırsatları fayda maliyet düzeyinde değerlendirerek göç etme kararı verdiklerini belirtmiştir. Çalışmanın en

önemli açıklayıcı değişkenleri gelir, mesafe ve çıkış- varış bölgelerindeki kentleşme düzeyleridir.

Wogugu (1979: 95) her şey sabitken, eğitilmiş kişilerin eğitimsiz kişilere göre göç etme şansının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu durum, eğitilmiş bireylerin daha uyumlu, gittikleri yerde işsiz kalma olasılıklarının daha az, gideceği yer hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilmesi gibi çeşitli nedenlerle açıklanmıştır. Wogugu (1979:99) çalışmanın ekonometrik analiz sonuçlarının bazı küçük istisnalar dışında, alt grup göç oranları ve gelir ölçüleri, kentleşme ve mesafe arasındaki varsayılan ilişkilerin, çoğunun iki değişkenli analizler ile desteklendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte ulaştığı sonuçlar şu şekildedir:

Ortalamada, dışarı göç oranları çıkış bölgesi gelir seviyesi ile negatif ilişkililikten, göç oranı gidilen yerin gelir seviyesi ile pozitif ilişkilidir. Göç edilecek yerdeki şehirleşme, alt grup göç oranlarıyla da pozitif ilişkilidir. Çıkış noktasındaki kentleşme katsayıları negatiftir ancak genellikle istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu çalışma ayrıca, mesafenin hareketliliğe karşı caydırıcı olduğu genel ampirik gözlemini doğrulamıştır. Katsayılar iki değişkenli analizde 0,01 seviyesinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca eğitilmiş ve eğitimsiz alt grup göçmenlerin sosyo-ekonomik faktörlere verdikleri cevapların farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki grubunda ekonomik kazanca duyarlılığının yüksek olduğu ve eğitilmişlerin daha duyarlı olduğunu gösteren herhangi bir bulguya rastlanmadığı belirtilmektedir. Uzun mesafeli göçlerde eğitilmiş olmanın, eğitimsizden daha çok kentleşme faktörüne duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (1979:99)

Razin ve Sadka (2016) çalışmalarında İsrail'deki nitelikli göçün arz yönlü şoku ile eş zamanlı meydana gelen harcanabilir gelir eşitsizliğindeki artışı ele alarak nitelikli göçün arz yanlı şokunun politik ekonomi dengesini ve yeniden dağıtım politikalarını yeniden şekillendirebileceği mekanizmayı açıklayabilecek bir model geliştirmişlerdir (2016:2). Eski Sovyet sosyalist cumhuriyetler birliğinden İsrail'e 1989-2001 yıllarında olan göç dalgası temel alınmıştır. Oluşturdukları model basit bir yeniden dağılım sistemi, beşerî sermaye birikimi ve üretim yapısını içermektedir. 1990'lı yılların başında meydana gelen göç dalgasında büyük oranda yetenekli göçmen bulunmaktaydı. Çalışma sonucuna göre işgücündeki yetenekli çalışan sayısındaki artış, mali yükün ağırlığını azaltıcı etki göstermiştir. Yani, nitelikli işgücünün akışı, işgücünün genel verimliliğini arttırmış, böylece gelir dağılımı rejimini desteklemek için gerekli olan vergi gelirlerini yükseltmiştir. Oy kullananların içinde kalifiye işgücü sayısının artmasının siyasi yeniden dengelemeyi tetiklediği bulunmuştur. Ortaya çıkan belirleyici seçmenin, mali yükteki düşüşe rağmen, daha önceden var olan yeniden dağıtım rejimini tersine çevirdiği belirtilmiştir (2016:16). Bununla birlikte çalışmada

vasıfsız göçmenlerin kalifiye kişiler için üretkenlik faydası sağlayacağı ve aynı zamanda mali yük oluşturacağı ortaya koyulmuştur (2016:15).

Çalışmaların genelinde daha fazla gelir elde etmeye yönelik bir hareketten yola çıkılmaktadır. Özel olarak Türkiye için enflasyon etkisi ve göçü ele alan çalışma olarak Akgündüz vd. (2015) ile Balkan Konuk ve Tümen (2016)'in çalışması ön plana çıkmaktadır. Her iki çalışmada Suriye'den gelen göçmenlerin Türkiye'deki fiyatlar üzerine olan etkisini incelemektedir. Yapılan bu çalışmada ise göçmenlerin fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkisinin olup olmadığı TR2 bölge düzeyinde ele alınacaktır.

3.3. Ekonometrik Uygulama

Bu bölümde Düzey 2 bölgeleri arasında gerçekleşen göçün, talep yönlü baskı ile fiyatlar üzerinde etki yaratıp yaratmadığı incelenecektir. Bölgelere gelen göç, cinsiyet ve eğitim düzeyine göre ayrıştırılırken bölgelerin mevcut nüfusu da cinsiyet ve okullaşma oranına göre dahil edilmektedir. Temel amaç talep faktörlerinin fiyatlar üzerinde bir etkisi olup olmadığını görmek ve bu etkinin cinsiyet ve eğitim seviyesi bazında ne şekilde farklılaştığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca aynı etkiler bölge bazında da tartışılmaktadır.

Tüketici fiyat endeksi değerleri TÜİK'in resmî sitesinden 26 bölge için aylık olarak elde edilmiştir. Veriler 2003 baz yıl olmak üzere 2005-2018 yıllarını kapsamaktadır. Her bölge için aylık olarak elde edilen verilerin yıllık olarak hesaplaması aritmetik ortalama alınarak yapılmış ve 26 bölge için 2005-2018 yıllarına ait yıllık TÜFE değerleri elde edilmiştir. Bağımsız değişkenler ise daha önceki bölümlerde il düzeyinde kullanılan veriler 26 bölgeye indirgenerek elde edilmiştir.

Bu kısımda da daha önce izlenen ekonometrik prosedür izlenmiş ve test sonuçları Ekler'de verilmiştir. Sabit-etkili panel model burada da tahmin edilmiştir. Yaşam standartları ve enflasyonun karşılaştırıldığı sabit etki tablosunda yaşam standartları için sabit etki hesaplamasında Bölüm 2'deki veriler kullanılmıştır. Tablo 3.3.1'de bağımlı ve bağımsız değişkenlerin açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 3.3.1 Bağımlı- Bağımsız Değişkenler ve Kısaltmaları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler
Tüketici fiyat endeksi	Göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek sayısı (X1)
	Göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş kadın sayısı (X2)
	Göçle gelen ortaokul-lise ve dengi eğitilmiş erkek sayısı (X3)
	Göçle gelen ortaokul-lise ve dengi eğitilmiş kadın sayısı (X4)
	Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitilmiş erkek sayısı (X5)
	Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitilmiş kadın sayısı (X6)
	Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıl (reel) (X7)
	Erkek ilköğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X8)
	Kız ilköğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X9)
	Erkek ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X10)
	Kız ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı (X11)

Tablo 3.3.2’de tüketici fiyatlarını etkileyen faktörleri gösteren ekonometrik tahminler gösterilmektedir. Bağımsız değişkenler tüketici fiyatlarındaki değişimin %86’lık kısmını açıklamaktadır. Modelin sonuçları incelendiğinde aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Tüketici fiyatları ile göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek sayısı ve göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş kadın sayısı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile göçle gelen lisans ve lisansüstü eğitilmiş erkek ve kadın sayısı arttıkça tüketici fiyatları da artmaktadır. Göçle gelen eğitilmiş bireyler, kalifiye işlerde çalışarak yüksek gelir elde edeceklerdir. Bunun sonucu olarak da gelir düzeyi artan bireylerin mallara olan talepleri de artacak ve tüketici fiyatlarında artış meydana gelecektir.

Tablo 3.3.2 Tüketici Fiyat Endeksini Etkileyen Faktörler

	Sabit	X7	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X8	X9	X10	X11
Katsayı	396.22	0.00	0.00	0.00	-0.00	-0.00	0.00	-0.00	-18.77	15.80	-1.09	1.43
Standart Hata	48.86	3.13 E-05	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.88	2.98	0.25	0.20
t İstatistiği	8.10*	10.15*	3.20*	2.45*	1.68*	4.42*	5.08*	5.42*	-6.50*	5.29*	-4.34*	7.03*
Ağırlıklandırılmış İstatistikler												
	R²	0.87		Bağımlı Değişken Ortalama Değeri						153.63		
	Düzeltilmiş R²	0.86		Bağımlı Değişken Standart Sapma						57.23		
	Regresyon Standart Hatası	10.45		Artıkların Kareler Toplamı						21415.66		
	F-İstatistiği	123.59		Durbin-Watson İstatistiği						1.01		
	Olasılık Değeri (F İstatistiği)	0.00										
Ağırlıklandırılmamış İstatistikler												
	R²	0.79		Bağımlı Değişken Ortalama Değeri						133.69		
	Artıkların Kareler Toplamı	23682.34		Durbin-Watson İstatistiği						0.81		
	Yöntem	Panel EGLS (yatay kesit ağırlıklandırma ile)		İçerilen Yatay Kesit						26		
	Toplam Dengeli Panel Gözlem Sayısı	208		Örneklem						2009-2016		

NOT: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tüketici fiyatları ile göçle gelen ortaokul-lise dengi eğitimli erkek sayısı (zayıf bir ilişki $p=0,0930$) göçle gelen ortaokul-lise dengi eğitimli kadın sayısı (güçlü bir ilişki $p=0,000$) arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Ortaokul-lise dengi eğitimli erkek ve kadın sayısı arttıkça tüketici fiyatları azalmaktadır. Kalifiye olmayan işgücünün yüksek gelir elde ederek talebe etki etmesi oldukça düşük bir ihtimaldir.

Tüketici fiyatları ile göçle gelen ilköğretim ve altı eğitimli erkek sayısı arasında pozitif fakat göçle gelen ilköğretim ve altı eğitimli kadın sayısı ile tüketici fiyatları arasında negatif bir ilişki vardır. Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitimli erkek sayısı arttıkça tüketici fiyatları da artmaktadır. Göçle gelen ilköğretim ve altı eğitimli kadın sayısı arttıkça tüketici fiyatları azalmaktadır. Analiz burada erkek kadın arasında farka dikkat çekmektedir. Genel olarak ilköğretim ve altı eğitim düzeyindeki erkekler inşaat vb. sektörlerde kadınlardan daha hızlı iş bulabilmekte ve kadınlara göre daha iyi gelir elde edebilmektedir. Geldikleri bölgelerde bu tür

sektörler olmadığından geçimlik gelir elde eden erkek bireylerin göçle birlikte daha fazla gelir elde etme olasılığı yükselmektedir. Dolayısıyla görel olarak bakıldığında talep etkisi anlamlandırılabilir.

Tüketici fiyatları ile kız ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı arasında pozitif bir ilişki olmasına rağmen erkek ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinde okullaşma oranı ile tüketici fiyatları arasında negatif bir ilişki vardır. Kızların eğitime öncelik vermek, erkek çocukları ise iş hayatına küçük yaşta dahil olmalarının olumlu olacağı yönündeki algı kızların eğitime maddi destek sağlarken erkekler için tam tersi olduğu söylenebilir.

Tüketici fiyatları ile kişi başına gayri safi yurt içi hasıla arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla arttıkça tüketici fiyatları da artmaktadır. Gelirin artması mallara olan talebin artması dolayısıyla genel fiyatlar düzeyinin artması olarak bu durum değerlendirilebilir.

Ek-6'daki sabit etki tablosunda, bağımsız değişkenlerin bölge bazında yol açtığı otonom enflasyon ve yaşam standartları sonuçlarına yer verilmektedir. Tabloda en yüksek değerler TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova'de görülürken, en düşük TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) olarak görülmektedir. Bölgesel değerlendirme yapıldığında doğu illerinin yer aldığı bölgelerde sabit etkilerin diğer bölgelere göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. İstisnai iller haricinde (İstanbul, Ankara ve İzmir), bölgelerin aldığı göç verisi ve yukarıdaki tablo karşılaştırıldığında yaklaşık olarak birbirine paralel sonuçlar gözlemlenmektedir. Eğitim verileri göz önünde bulundurulduğunda ise nüfusa oranla, görel olarak eğitim seviyelerini incelemek daha yerinde olacaktır. Bu durumda ulaşılan sonucun, tüketici fiyat endeksini açıklama gücünü destekler nitelikte olduğu ortaya çıkmaktadır. TR42 ve TRC2 bölgesini ele alınarak çalışma daha detaylı incelenebilir. TR42 bölgesinde enflasyon düzeyinin en yüksek olduğu yıl 2012 yılı, TRC2 de ise 2010 yılıdır. Enflasyon verilerine paralel olarak eğitim hareketleri incelendiğinde TR42 bölgesinde ortaokul düzeyi dışında bir önceki yıla göre eğitim alan kişi sayısında düşüş gözlemlenirken TRC2 bölgesinde sadece erkek-ilkokul düzeyinde azalma gözlemlenir. Genel olarak bu bölgeler arasında enflasyon ve eğitim düzeyine ilişkin karşılaştırma yapıldığında 8 yıllık süreçte ortalama olarak TRC2 bölgesindeki enflasyon (8,41), TR42 deki enflasyon oranından (7,48) daha yüksek bir düzeyde seyretmektedir. TRC2 bölgesindeki ortalama eğitim düzeyleri daha yüksektir. Bu durumda TRC2 bölgesinde bir talep enflasyonu olma olasılığında bahsedilebilir. TRC2 bölgesinde sunulan mal ve hizmetin talep artış hızına yetişememesi bölgeler arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Coğrafi konumlar göz önünde bulundurulduğunda TR42 nispeten sanayi

bölgelerini içerirken TRC2 bölgesinin ise daha küçük sanayi ve tarım yoğun bölgeler olması ulaşılan sonuçları destekler niteliktedir.

Sabit etki tablosundan hareketle incelenen yukarıdaki iki bölgenin dışındaki bölgelere bakıldığında enflasyonun en yüksek olduğu yıllar 2010, 2012 ve 2014 olarak gözlemlenmektedir. Bu yıllara paralel olarak eğitim verileri incelendiğinde sabit etki tablosundaki sıralama takip edilerek yapılan enflasyon eğitim ilişkisi TRC2 ve TR42 ye benzer sonuçlar içermektedir. Genel olarak tüm eğitim düzeylerine bakıldığında ilk sırada yer alan bölgelerde ufak düzeyde artışlar ya da azalmalar gözlemlenirken sıralama da aşağılara inildikçe ortalama eğitim düzeylerinde yükselmeler göze çarpmaktadır.

26 bölgenin ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller, bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak (Bakanlar Kurulu, 2002) hazırlanmış olması elde edilen sonuçların güvenilirliği üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Örneğin, Ankara'nın komşu ili Çankırı ya da Kırşehir ile ele alınması eğitim sonuçlarını oldukça fazla etkileyebilirdi. Ankara'da bulunan çok sayıdaki üniversitelerde eğitim alan bireyler, eğitimlerinin bitmesinin ardından Ankara'da iş aramaları ile Çankırı ve Kırşehir'deki eğitim durumu ve iş alanları birleştirilmiş olsaydı ortalama olarak bir düşüş gözlemlenecekti. Sıralamada üstlerde yer alan illere olan göç miktarının da yüksek olması beklenen bir durumdur. Dördüncü sırada yer alan TR61 bölgesi üzerinden örnekleme yapılırsa bu bölgede turizm ve tarım ağırlıklı bir ekonomi gözlemlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak da göçlerin yoğun olması normaldir. TR61 ve TR51 bölgelerinde olduğu gibi farklı nedenlerle bölgelerin eğitim, göç, nüfus vb. verilerinde farklılıklar gözlemlenir. Fakat bu 26 bölge oluşturulurken benzer illerin aynı grupta toplanması esas olması nedeniyle genel olarak nedenlerden önce sayısal verilerin yakınlığı üzerinde durularak analiz yapılmaktadır. Dolayısıyla TR42 ve TRC2 bölgelerinin analizinin genel bir çerçeve sunduğu öne sürülebilir.

İki tablo karşılaştırıldığında (birkaç istisnai bölge hariç) paralellik göstermemektedir. Tüketici fiyat endeksinin açıklama gücünün düşük olduğu bölgelerde yaşam standartlarının yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin tüketici fiyat endeksi tablosunda ilk sırada yer alan TR42 bölgesi yaşam standartları tablosunda 23. Sırada yer almaktadır. İlk tabloda TR42 ve TRC2 (11.sıra) bölgesi karşılaştırılarak TRC2 de talep enflasyonu olma olasılığı ele alınmıştı. Buradan hareketle enflasyonun olduğu bölgede görece olarak hayat standartlarının daha yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum bireylerin daha yüksek gelir elde etmesi sonucu talepteki artışla birlikte talep enflasyonuna yol açtığı anlamı taşır. Aynı zamanda elde edilen gelir yüksek olduğu için enflasyona rağmen tüketim devam etmektedir ve hayat standartları yüksek seviyede seyretmektedir.

Bireysel olarak bakıldığında kişi başına düşen gelir TRC2 de daha düşüktür. Fakat hayat standardı sadece kişi başı GSYH'ye bağlı olmayan eğitim, kültür, çevre vb. bileşenleri de içerir. Bu çalışmada da göç eden nüfusun; eğitim seviyeleri, okullaşma oranı ve gelir düzeyi ele alınmıştır ve sonuçlar göç eden nüfusun eğitim seviyesinin gelir düzeyinin önüne geçtiğini göstermektedir. Örneğin TRC2 de eğitim düzeyi TR42 ye göre daha yüksek, bir talep enflasyonu olma olasılığı var fakat aynı zamanda görece olarak hayat standartları daha yüksek sonucuna ulaşılmıştır. Gelir temelli düşünüldüğünde kişi başına düşen GSYH'nin yüksek olduğu TR42 bölgesinde hayat standartlarının da yüksek olması beklenirken eğitim ve okullaşma oranı dahil edildiğinde durum beklendiği gibi olmamaktadır. Bu durum insanların yaşam standartlarının enflasyonun gelirlerini azaltmasıyla bağlantısının sosyal faktörlere göre daha az olduğu göstermektedir.

Ek-7 sabit etkiler tablosunda enflasyon etkisinin- tüketici fiyat endeksinin- en düşük olduğu yıl olarak 2009 en yüksek olduğu yıl 2013'tür. 2009 yılında küresel krizin yol açtığı talep daralması nedeniyle yaşam maliyetinin en düşük seviyede olması beklenen bir sonuçtur. Temelde iki tablo ardışık sonuçlar içermektedir. Şöyle ki; 2009 yılı enflasyon düşük seviyede ardından dip noktayı gören ekonomi de canlanma başlamaktadır ve 2011 yılı yaşam standartları oldukça iyi bir seviyeye ulaşmaktadır takiben 2013 yılı artan talep baskısı nedeniyle yeniden bir enflasyon etkisi ortaya çıkmaktadır ve son olarak 2014 yılında yaşam standartları seviyesi en düşük seviyede gözlemlenmektedir. Sonuçlar ekonomik görünümle paralel şekilde ilerlemektedir.

2011 yılında genel ekonomik görünüme bakıldığında kriz sonrası dönemi takiben hızlı bir büyüme süreciyle birlikte eğitim alanında, sosyal ve kültürel alanlarda pozitif gelişmeler yaşanmıştır. 2011 yılı dünya ekonomisi için belirsizlikleri barındırırken Türkiye ekonomisi için yükseliş dönemi olmuştur. Yaşam standartlarının en yüksek olduğu 2011 yılı (büyüme oranı da en yüksek bu yıl) diğer yıllarla kıyaslandığında enflasyon oranının da en yüksek olduğu yıl olmuştur. Bu toparlanma sürecinde toplam talepteki canlanmanın karşısında mal ve hizmetlerin yetersiz kalmasıyla talep enflasyonunun varlığından söz edilebilir. Ancak 2011 yılından sonra tablodan da görüldüğü üzere ekonomi yavaş yavaş olumlu görünümünü geride bırakmaya başlamıştır. Büyüme hızında sıradan seviyelere gerilemeler olmuştur. 2011 yılındaki artı etki değeri sonraki yıllarda yerini eksi değerlere bırakmıştır.

3.4. Analiz Sonuçları

Göç süreci olumlu ve olumsuz birçok sonucu beraberinde getirmektedir. Enflasyon da bu sürecin bir parçasıdır. Enflasyonun makroekonomik açıdan yarattığı belirsizlik ve negatif

etki birçok alanda kendini göstermektedir. Enflasyonist süreç birçok maliyeti beraberinde getirir. Yeni istihdam alanlarının yaratılamaması, bireylerin yatırım planlarının olumsuz etkilenmesi, gelir dağılımını günden güne bozulması bu maliyetlerden sadece birkaçıdır. Bu nedenle göçmenlerin enflasyon artışına neden olması hem sosyal hem ekonomik açıdan birçok problemi beraberinde getirecektir.

Türkiye için yapılan çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte dünyada enflasyon göç ilişkisini ele alan çalışmalar iki yönde ilerlemektedir. Bir bölümü göçün enflasyona etkisi olmadığını ileri sürerken bir bölümü de tam tersinin savunmaktadır. İş gücü arzı ve talep kanalı arasında hangisinin baskın olduğuna bağlı olarak enflasyonist etki belirlenmektedir. Garcia ve Salas (2020: 1) bu durumu nüfusun birden artmasına bağlı olarak toplam tüketimin artmasıyla birlikte talep enflasyonu artışı ve göçmenler iş aradıkça, ücret artışını kontrol altına aldıkça işgücü piyasasında dengeleri değiştirerek işgücü arzı kanalının etkilenmesiyle enflasyonu düşürücü etkilerle açıklamaktadırlar. Onlar kullandıkları modelde Yeni Keynesyen bakış açısıyla yaklaşarak Merkez bankası Taylor kuralını izleyen küçük ve açık bir ekonomiyi temsilen Şili'yi ele almışlardır. Çalışmalarında talep kanalının iş gücü arz kanalından baskın olduğu ve buna bağlı olarak göçmenlerin enflasyonu ve faizleri arttırıcı bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde Düzey 2 bölgeleri arasında gerçekleşen göçün tüketici fiyatlarında artışa neden olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla talep kanalının yurtiçi göç için arz kanalını baskıladığını öne sürülebilir. Burada enflasyon etkisinde gecikmeli bir durumun söz konusu olduğu fakat bunu ölçmenin mümkün olmadığı unutulmamalıdır. Göçmenin göç ettikten hemen sonra işe girip talep yaratması ve bu talebin süreklilik arz ederek enflasyonist sürece baskı yapması gecikmeli etki olarak nitelendirilmektedir.

Eğitim seviyesi ve cinsiyet ele alındığında farklılaşmalar olabilmektedir. Eğitimli göçmenler kalifiye işlerde çalışmaları nedeniyle mallara olan talebi arttırırken eğitim seviyesi görece düşük olan kişiler tüketici fiyatları üzerinde negatif etkide bulunmaktadır. Bu noktada ulaşılan sonuç Cortes (2008)'in çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Cortes ABD'ye düşük vasıflı göçmenlerin, göçmen emeğinde yoğun olan ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin fiyatlarında, ücretler ve fiyatları içeren bir işgücü arzı etkisiyle tutarlı bir düşüş yarattığını bulmuştur. Elde ettiği sonuçlar, düşük vasıflı göçmenlerin işgücü içindeki payındaki %1'lik bir artışın, kat hizmetleri, bebek bakıcılığı, kuru temizleme ve bahçecilik gibi göçmen yoğun hizmetlerin fiyatlarını %0.2 oranında düşürdüğünü göstermektedir. Ancak bu etki daha az yoğun biçimde düşük vasıflı göçmen işgücü kullanan sektörlerde ortadan kalkmaktadır. Frantini (2014) Birleşik Krallık için göçün enflasyon üzerine olan etkisini kriz öncesi ve

sonrası olmak üzere 2 periyoda (1997-2007; 2008-2012) ayrıştırarak incelemiştir. Çalışma sonucunda göçün düşük ücretli emek yoğun bir teknoloji ile üretilen mal ve hizmetlerin fiyat artışını azaltmaya katkıda bulunduğu ulaşılmıştır. Bununla birlikte, göç, düşük ücretli işgücü kullanmayan sektörlerde fiyat artışını etkilememiştir.

Tüketici fiyatları ve okullaşma ilişkisinde kadın okullaşma oranlarının tüketici fiyatlarına baskı yapabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Ek- 6'da bulunan sabit etki tablosu sonuçları göç verileri ve eğitim verileriyle karşılaştırıldığında, istisnai büyük iller haricinde, eş anlı sonuçlara ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Açıklama gücü en yüksek olan bölge TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) iken en düşük TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) olarak görülmektedir.

Enflasyon açıklama gücünün düşük olduğu bölgelerde yaşam standartlarının yüksekliği göze çarpmaktadır. Buradan hareketle enflasyon ve hayat standartlarının yüksekliğinin paralel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kişi başına düşen gelir ele alınarak karşılaştırma yapıldığında ise kişilerin yaşam standartlarının enflasyonun gelirlerini azaltmasıyla bağlantısının sosyal faktörlere göre daha az olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Son olarak incelenen sabit etkiler tablosunda hayat standartları ve bir önceki bölümde bulunan yaşam maliyeti sonuçları karşılaştırması çalışmanın gerçek hayatla örtüştüğünü göstermektedir. Kriz zamanlarında tablolardan da anlaşılacağı üzere talepteki daralmanın sonucu olarak yaşam maliyetleri düşerken kriz sonrası canlanmayla birlikte hayat standartları tablosunda pozitif görünüm gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Son yıllarda sınırların yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlaması, savaşlar, ekonomik ve siyasal nedenler vb. gelişmeler göç sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Bu nedenle göç olgusu birçok disiplinin araştırma konusu haline gelmiştir. Sosyoloji, psikoloji, ekonomi bu disiplinlerden yalnızca bir kaçıdır. Küresel çaplı göçle birlikte ülkeler içinde bölgesel göçler de oldukça artmıştır. İç göç hareketlerini de tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Son zamanlarda yaşam kalitesini arttırmak adına gerçekleştirilen göçlerde de gözle görülür bir artış söz konusudur.

Türkiye'nin hem uluslararası hem de şehirlerarası göçten, konumu ve yapısal özellikleri nedeniyle oldukça fazla etkilenmesi doğal bir sonuçtur. Uluslararası anlamda Asya ve Avrupa arasındaki köprü özelliği nedeniyle transit geçiş noktası olurken zaman zaman da daha iyi koşullarda yaşama maksadıyla yerleşim için de tercih edilebilmektedir. Yurtiçi göçte özellikle bölgesel ve şehirlerarası farklılıklar nedeniyle göçmen akışının yoğun olması dikkat çekmektedir. İç göç sürecinin ülkemizdeki tarihsel gelişimine bakıldığında ilk büyük göç akışı 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin sonucu olarak köyden kente doğru başlamıştır. Sonraki yıllarda özellikle 1980'li yıllara doğru şehirden şehire göçte de artış önemli seviyeye gelmiş ve şehirler, gelen göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu sürece 90'lı yıllardaki terör nedeniyle boşaltılan iller, zaman zaman ailelerin güvenlik nedeniyle kendi tercihiyle buldukları bölgeleri terk etmeleri eklenmiştir. Gelişen olayların bütünü ele alındığında iç göç olgusunun Türkiye için oldukça önemli bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla göçün nedenleri, sonuçları ve bu sürecin olumlu sonuçlanması için gerekli olan politikalar ön plana çıkmaktadır.

Türkiye için yapılan çalışmalar göstermiştir ki eğitim, iş bulma, güvenlik, sağlık ve terör göç nedenlerinin başında gelmektedir. Kentlerde gecekondulaşma, sağlık, eğitim vb. alanlarda ortaya çıkan yetersizlikler göçle gelen nüfusu şehirlerin absorbe edemediğinin göstergesidir. Bu nedenle de alınacak önlemler hem şehirlerdeki kapasiteye yönelik olmalı hem de hali hazırda göç etmemiş nüfusun göç etmesini engellemeye yönelik olmalıdır. Bu çalışma, ele aldığı hipotezlerle göçün yol açabileceği bazı sorunlara odaklanarak, bu sorunlara çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada “göç nedir”, “ekonomik teoriler ve literatür hangi yönde ilerlemektedir” soruları araştırılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de iç göçün, işgücü piyasasında ücretler, hayat standartları ve enflasyonla olan ilişkisi ampirik olarak analiz edilmiştir. Göç cinsiyet, eğitim seviyesi ve okullaşma oranı ayrımında ele

alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Üç farklı bölümden oluşan çalışmada dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir.

İlk bölümde ücret-göç ilişkisini açıklamak amacıyla imalat, inşaat, hizmetler ve hammadde sektörü ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda modellerin açıklama gücü oldukça yüksek çıkmıştır. Göç ile gelen bireylerin cinsiyet ayrımı yapılarak ele alındığı bölümde göçmen kadın ve erkek eğitim düzeyinin ücretler üzerinde oldukça düşük bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de bu durum temel iki sebeple açıklanabilmektedir. İlk olarak sözleşmeler gereği genelde sektörlerde ücret katılığının olması, ikinci olarak da yüksek işsizlik düzeyinin eğitilmiş bireyleri de dışarıda bırakmasıdır. Bu iki durumun telafi edilebilmesinin ilk koşulu bireylerin göç etmesini engelleyecek politikalarlardır. Fakat şu anda göçün engellenmesi hedeflenmiş olsa da göçün hali hazırdaki negatif etkilerini giderebilmesi oldukça maliyetli ve zor bir süreçtir. Üstelik göç durağan olmayan bir olgudur. Göçü tamamen durdurmak mümkün olmamakla beraber hızı düşürmek mümkün olabilir. Kırsal alanlarda öncelik tarıma teşvihtir. Bununla birlikte devlet yatırımlarını kırsal bölgelere kaydırarak bu bölgelerde tarım-dışı istihdam olanakları yaratabilir. Buna ek olarak özel kesimin bu bölgelere yatırım yapmasını teşvik edecek mali destekler sağlayabilir. Yatırım için çekim alanı haline getirilecek bölgelerde yatırımların ortaya çıkaracağı farklı pozitif etkilerle birlikte (sevkiyat için ulaşımın gelişmesi, nüfus artışıyla sağlık, eğitim hizmetlerinin olumlu yönde etkilenmesi vb.) göçün önüne geçilebilir. Sözleşmeler nedeniyle ortaya çıkan ücret katılığının giderilmesi işsizlik problemini ortadan kısmen kaldıracaktır. Ancak Türkiye’de ücret katılığıyla beraber kayıt dışı istihdam, ücretlerin düşük olması, kadınların iş gücü piyasasında çoğu zaman negatif ayrımcılığa maruz kalması gibi piyasada birçok sorun vardır. Çalışmada ele alınan hammadde sektörü iş gücü piyasasında sorunlara yönelik iyi bir örnektir. Eğitim seviyesinin önemini kaybettiği sektörde, hammaddeler genel olarak kırsal bölgelerden temin edilmektedir ve bu bölgelerde kayıt dışı işgücü oldukça yaygındır. Eğitim ihtiyacının olmaması bireylerin bu bölgelerde gelir sağlamak için erken yaşlarda illegal bir şekilde çalışmasına ve eğitimlerini sürdürmemesine neden olmaktadır. Zorunlu eğitim süresinin uzatılması bu aşamada oldukça önemli bir adımdır. Ancak yeterli değildir. Bu bölgelerde kayıt dışı çalışmayı önlemek ve bireylerin kalifiye hale getirilmesi gereklidir. Gerekli eğitim devlet tarafından verildikten sonra sektörün ihtiyacına yönelik özel eğitimler işe başlama sürecinde işyeri tarafından verilmeli ve uzmanlaşma sağlanmalıdır. Bireyler yaptıkları işlerde uzmanlaşabilirse emek yoğun olan hammadde sektöründe verim artacaktır. Dolayısıyla hem bireylerin iş tatmini sağlanacak, psikolojik olarak desteklenmiş olacak hem de verim artışı üretim sürecini olumlu etkileyecektir.

Yaşam standartlarının il bazında ele alındığı bölümde Türkiye’de sadece 26 ilin sahip olduğu yaşam standardının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 81 il içerisinde sadece 26 ilin ortalamasının üzerinde görünüm sergilemesi göçün nedenini açıklamaktadır. İllerin genel özellikleri incelendiğinde ise birçoğunun batı bölgelerde yer alan büyük şehirler oldukları dolayısıyla sosyal, kültürel vb. alanlarda daha fazla olanağa sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Bireylerin daha iyi koşullarda yaşama isteği göçle sonuçlanmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması ancak illerin her yönden birbirine yakınsamasıyla mümkün olacaktır. Bireylerin sadece iş bulma amacıyla göç etmediğini, kişilerin farklı alanlardaki ihtiyaçlarının da karşılanması gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Bu ihtiyaçlar kimi zaman tiyatro izlemek kimi zaman eğitim almak gibi hizmetler olacaktır. Sosyal devletin sağlaması gereken bu temel ihtiyaçlar karşılandığında göç sürecinin yavaşlaması sağlanabilecektir.

Son olarak düzey 2 bölgeleri arasında gerçekleşen göçün tüketici fiyatlarına etkisi araştırılmıştır. Göçün tüketici fiyatlarında artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifade ile göç talep baskısı yaratarak genel fiyatlar seviyesinin artmasına yol açmaktadır. Farklı değişkenlerin tüketici fiyatlarına yansımaları da farklı olmuştur. Örneğin eğitim düzeyi yüksek göçmenler tüketici fiyatlarında artışa neden olurken eğitim seviyesi daha düşük olan göçmenler negatif etki yaratabilmektedir. Bu durum cinsiyet ayrımında da ortaya çıkmaktadır. Enflasyonist süreçte erkekler kadınlarla mukayese edildiğinde daha etkili durumdadır. Bu durum iş alanlarında kadın erkek ayrımı nedeniyle erkeklerin daha kolay işe girebilme ve gelir elde etmesiyle açıklanabilir. Kadınların işe girerken cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıkları, daha düşük ücretler karşılığında çalıştırıldıkları yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Bu durum ancak devlet ve özel sektör birliğiyle çözülebilir. Kadınların çalışma hayatında ön planda olması için özel sektöre çeşitli şartlar konulabilir. İşletmelere belirli oranda kadın personel çalıştırma zorunluluğu getirilebilir.

Bu bölümde incelenen enflasyon ve hayat standartları ilişkisi de dikkat çekicidir. Hayat standartlarının ortalamadan yüksek olduğu illerin olduğu bölgelerde enflasyonun da yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bireyler, yaşam standartlarının yüksek olduğu bölgelerde, istedikleri mal ve hizmetlere kolayca ulaşabilmektedirler. Bu mal ve hizmetleri satın almaları sonucu ortaya çıkan talep artışı ise enflasyonist baskıya yol açmaktadır.

Son olarak çalışmada yer verilen enflasyon ve hayat standartları etkisi karşılaştırmasında ekonomik kriz dönemlerinde talepteki daralmayla enflasyon düşerken canlanma dönemlerinde de hayat standartlarındaki artışla enflasyon pozitif görünüm

sergilemektedir. Türkiye’de krizden çıkmak için kullanılan talebi canlandırma politikasının sonucu enflasyon olmaktadır.

Bu çalışma gerçekleştirilirken ampirik analizlerde kullanılan verilere ilişkin saptanan bazı sorunlar çalışma için bazı kısıtlar yaratmıştır. Bunlardan bir tanesi iç göç verisine ilişkindir. Şehir içinde son 1 yıl içerisinde adres değiştiren hanelerin göç kapsamında kabul edilmesi iç göç istatistiklerinin dikkatle kullanılması ve yorumlanması gerekliliğini doğurmaktadır. İç göç verilerinin ancak 2000’li yılların ortasından itibaren yıllık bazda yayınlanması dinamik model kurulmasını güçleştirmektedir. Bir başka ifade ile bu durum bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin modele alınmasına engel teşkil etmektedir. Bu durum iç göçle gelen bireylerin iş bulma süreleri (ücretler üzerinde yaratacağı gecikmeli baskı), sözleşmelere bağlı ücretlerdeki katılık gibi faktörlerin modele dahil edilmesini engellemektedir. İç göçle gelen nüfusun cinsiyete göre eğitim seviyeleri arasında yüksek korelasyon görülmesi de bu değişkenlere ilişkin soru işaretleri doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abreu, A., (2012). ‘The New Economics of Labor Migration: Beware of Neoclassicals Bearing Gifts’. *Forum for Social Economics*, 41(1): 46-67.
- Akarca A. T. ve Tansel A. (2014). ‘‘Impact of Internal Migration on Political Participation in Turkey’’. *ERC Working Papers in Economics*, 1402.
- Akarca A. T. ve Tansel A. (2016). ‘‘Southwest as the New Internal Migration Destination in Turkey’’. *Economic Research Forum Working Paper Series*, 997:1-18.
- Akgündüz, Y. E. ve Van Den Berg M., Hassink W. (2015). ‘‘The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey’’. *IZA Discussion Paper*, 88412.
- Aksoy, M. (2004). ‘‘Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde Terörün Neden ve Sonuçları’’. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 1(1):1-9.
- Albayrak, N. ve Abdioğlu, Z. (2017). ‘‘Türkiye’de İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Analizi’’. *Researcher Social Science Studies*, 5(10): 293-309.
- Aşkın, E. Ö., Yayar, R. ve Oktay, Z. (2013). ‘‘Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği’’ *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2): 231.
- Azam, J.P. ve F. Gubert (2006). ‘‘Migrants’ Remittances and the Household in Africa: A Review of the Evidence’’. *Journal of African Economies*, 15(2): 426-462.
- Bahar, O. ve Korkmaz Bingöl F., (2010). ‘‘Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri’’, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2): 43-61.
- Balkan Konuk, B. ve Tümen, S. (2016). ‘‘Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey’’. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Working Paper*, 16/01.
- Baltagi, B. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley and Sons Ltd, England.
- Bauer, T. K., Flake, R. ve Sinning, M. G. (2011). ‘‘Labor Market Effects of Immigration: Evidence from Neighborhood Data’’. *IZA*, 5707: 1-19.
- Berker A. (2009). ‘‘The impact of internal migration on educational outcomes: Evidence from Turkey’’, *Economics of Education Review*, 28: 739–749.
- Berker A. (2011). ‘‘Labor-Market Consequences of Internal Migration in Turkey’’. *Economic Development and Cultural Change*, 60(1): 197-239.

- Biavaschi, C. (2012). ‘‘The Labor Demand Was Downward Sloping: Disentangling Migrants’ Inflows and Outflows’’. 1929-1957, *IZA*, 7049: 1-8.
- Borjas, G. J. (1989). ‘‘Economic Theory and International Migration’’, *International Migration Review*, 23(3): 457-485.
- Borjas, G. (1990). *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy* New York: Basic Books.
- Borjas, G. (2004). ‘‘Increasing the Supply of Labor Through Immigration Measuring the Impact on Native-born Workers’’, *Center for Immigration Studies*.
- Borjas, G. (2005a). ‘‘The Labor-Market Impact of High-Skill Immigration’’, *JSTOR*, 95(2): 56-60.
- Borjas, G. (2005b). ‘‘Native Internal Migration and the Labor Market Impact of Immigration’’, *The Journal of Human Resources*, 41: 221-258.
- Bostan, H. (2017). ‘‘Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri’’. *Coğrafya Dergisi*, 35: 1-16.
- Boyd, M. (1989). ‘‘Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas’’. *International Migration Review*, 23(3): 638–670.
- Bryan G., Chowdhury S. ve Mobarak A. M. (2014). ‘‘Underinvestment in a Profitable Technology: The Case of Seasonal Migration in Bangladesh’’. *Econometrica*, 82(5): 1671–1748.
- Bülbül, S. ve Köse A. (2010). ‘‘Türkiye’de bölgelerarası iç göç hareketlerinin çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile incelenmesi’’. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1): 75-94.
- Caselli G., Vallin J. ve Wunsch G. (2006). *Demography Analysis and Synthesis* Academic Press.
- Card, D. (1990). ‘‘The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market’’. *Industrial and Labor Relations Review*, 43(2): 245-257.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Chase-Dunn, C. ve Grimes, P. (1995). ‘‘World-Systems Analysis’’. *Annual Review of Sociology*, 21: 387-417.
- Chiswick, B. R. (2000). ‘‘Are Immigrants Favorably Self-Selected? An Economic Analysis’’. *IZA*, 131: 1-24.
- Chan, P. (1981). ‘*A Review of Micro Migration Research in the Third World Context*’ G. De Jong ve R. Gardner (ed). *Migration Decision Making: Multidisciplinary approaches*

- to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries. New York: Pergamon Press: 303-327.
- Chen J., Kosec K. ve Mueller V. (2016). "Temporary and Permanent Migrant Selection: Theory and Evidence of Ability-Search Cost Dynamics", *IZA*, 9639: 1-37.
- Cortes, P. (2008). "The Effect of Low-Skilled Immigration on U.S. Prices: Evidence from CPI Data". *Journal of Political Economy*, 116(3): 381-422.
- Çatalbaş, G ve Yazar, Ö. (2015). "Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi". *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems* 3(1): 99-117.
- Çelikay, F. (2017). "İşsizlik, Kamu Harcamaları ve İç Göçler Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme". *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 205-219.
- Demirci, M. ve Sunar, B. (1998). "Nüfus Sayımları ile Derlenen İçgöç Bilgisinin Değerlendirilmesi". A. İçduygu (Ed.), *Türkiye'de İçgöç Konferans Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 125-152.
- Dustmann, C. (2000). "Temporary Migration and Economic Assimilation". *IZA Discussion Paper*, 186: 213-244.
- Dustman, C., Fabbri, F. ve Preston, I. (2005). "The Impact of Immigration on the British Labour Market". *The Economic Journal*, 115: 324-341.
- Dustmann, C. ve Görlach, J. S. (2016). "The Economics of Temporary Migrations". *Journal of Economic Literature*, 54(1): 98-136.
- Devillanova, C. (2004). "Interregional Migration and Labor Market Imbalances". *Journal of Population Economics*, 17(2): 229-247.
- Doğan, G. U. ve Kabadayı A. (2015). "Determinants of Internal Migration in Turkey: A Panel Data Analysis Approach". *Border Crossing*, 5(1-2): 16-24.
- Duruoğlu, T. (2007). "Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma". *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24: 61-76.
- Dücan, E. (2016). "Türkiye'de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2): 167-183.
- Ercilasun, M., Gencer, E. A. H., ve Ersin, Ö. Ö. (2011). "Türkiye'deki İç Göçleri Belirleyen Faktörlerin Modellenmesi". *International Conference On Eurasian Economies*, 12-14 Ekim, Bişkek, Kırgızistan, 319-324.
- Es, M., ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sosyal Siyaset Konferansları, 48. *Kitap*, İstanbul, 205-248.

- Faist, T. ve Gerdes, J. (2008). *Dual Citizenship in the Age of Mobility*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Fan L., (2011). *Social Policy and Migration in China*. London ve New York: Routledge
- Frattini, T. (2014). *Impact of Migration on UK Consumer Prices*. Independent report, Migration Advisory Committee.
- García, B. ve Guerra-Salas, J. (2020). "On the Response of Inflation and Monetary Policy to an Immigration Shock". *Working Papers Central Bank of Chile*, 872.
- Gardner, Robert W. ve De Jong, Gordon F.(1982). *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. Pergamon Press, New York.
- Giziene, V. ve Simanaviciene, Z. (2015). "The Impact Of Human Capital On Labour Market: Lithuanian Case". *Social and Behavioral Sciences*, 191: 2437 – 2442.
- Granovetter, M. S. (1973). 'The Strength of Weak Ties American'. *Journal Of Sociology*, 78(6): 1360-1380.
- Greenwood, M. J. (1978). "An Econometric Model of Internal Migration and Regional Economic Growth in Mexico". *Journal of Regional Science*. 18(1):17-31.
- Greenwood, M. J. (1981). *Migration and Economic Growth in the United States National Regional, Metropolitan Perspectives*. Academic Press New York.
- Guarnizo, L. E., Portes, A. ve Haller, W. (2003). "Assimilation and Transnationalism: Determinants of Transnational Political Action among Contemporary Migrants". *American Journal of Sociology*, 108 (6): 1211-1248.
- Gür T. H. ve Ural, E. (2004), "Türkiye'de Kentlere Göçün Nedenleri". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 23–38.
- Gürbüz, M., ve Karabulut, M. (2008). "Kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin analizi". *Türk Coğrafya Dergisi*, (50): 37-60.
- Harris, J. R. ve Todaro, M. P. (1970). "Migration, Unemployment, and Development: A Two-sector Analysis". *American Economic Review*, 60 (1): 124-142.
- İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998). 'Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri'. A. İçduygu (Ed.), *Türkiye'de içgöç konferans Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 38-55.
- Jaumotte, F., Koloskova, K. ve Saxena, S. (2016). "A Spoonful of Sugar". *Finance and Development*, 53:4.

- Jennissen R. (2007). "Causality Chains in the International Migration Systems Approach". *Population Research and Policy Review*, 26(4): 411-436.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001-2002). "Bağımlılık, Dünya Sistemi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları". *Toplum ve Bilim*, 91:81-99.
- Kaya, G. (2015). "Internal Migration and its Effects in one of the Underdeveloped Regions of Turkey (The Sample of Adiyaman)". *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(3): 71-80.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2009). *Türkiye Ekonomisi* (22. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kırdar, M. G ve Saraçoğlu, D. Ş. (2012). "İç Göç, Bölgesel Yakınsama Sorunu ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği". *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam: Kaynaklar ve Etkiler* (ed. Doç. Dr. Bilin Neyaptı) *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni* 2012/75.
- Kearney, M. (1986). "From the Invisible Hand to Visible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development". *Annual Review of Anthropology*, 15: 331-361.
- Kritz MM, Zlotnik H. (1992). "Global interactions: Migration systems, processes, and policies". Kritz MM, Lim LL, Zlotnik H. (Ed.), *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford, UK: Clarendon Press, 1-18
- Kurt, H. (2006), "Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1): 148-178.
- Lee, E. S. (1966). "A Theory of Migration". *Springer on behalf of the Population Association of America* 3(1): 47-57.
- Lewis, W. A. (1954). "Economic Development with Unlimited Supplies of Labor". *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 22: 139-191.
- Lewis, W. A. (1966). Sınırsız Emek Arzı İle İktisadi Kalkınma (M. Berk, Çev.). M.Berk, F. Görün, S. İlkın (Ed.). *İktisadi Kalkınma : Seçme Yazılar*, 89-131.
- Lucas, R. (1997). Internal migration in developing countries. In Rosenzweig, MR and Stark, O.(ed.), *Handbook of Population and Family Economics*, Elsevier, Amsterdam, 721-798.
- Manavgat, G ve Saygılı, R. F. (2016). "Türkiye'de İçgöçü Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Mekânsal Panel Veri Analizi". *2nd International Conference on Applied Economics and Finance (ICOAEF) 5-6 December 2016 Girne- Kuzey Kıbrıs*, özel bildiri.
- Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, İstanbul.

- Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino and A. ve Taylor J. E. (1993). ‘Theories of International Migration: A Review and Appraisal’. *JSTOR*, 19(3): 431-466.
- Nakamura, J. (2010). ‘Impacts of International Migration on the Labor Market in Japan’. *The Japan Labour Review- Special Edition: Current Situation of Japan’s Foreign Labor Policy, Summer*, 7(3): 68-85.
- Nguyen, T.T., Saito, H., Isoda, H. ve Ito, S. (2015). ‘Balancing Skilled with Unskilled Migration in an Urbanizing Agricultural Economy’. *World Development*, 66: 457-467.
- Olimova, S. (2010). ‘The Impact of Labour Migration on Human Capital: The Case of Tajikistan’. *Revue européenne des migrations internationales*, 26(3): 181-197.
- Onuk, P. (2017), ‘Ücret Eşitsizliği ve Ücretin Sosyoekonomik Belirleyenleri: İstanbul Örneği’. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2: 703-720.
- O’Reilly, K., M. Benson, 2009. ‘Lifestyle Migration: Escaping to the Good Life?’ M. Benson ve K. O’Reilly (Ed.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*, Farnham: Ashgate, 1-13.
- Öztürk M. (2007) ‘The Impacts of Internal Migration on Urban and Work Life in Istanbul’. *TODAIÉ’s Review of Public Administration*, 1(1): 99-125
- Pazarlıoğlu, M. V. (2007), ‘İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi’. *Yönetim ve Ekonomi*, 14 (1), 121–135.
- Peker, M. (1996) ‘Internal Migration and the Marginal Sector’, Kahveci, E. vd. (ed.) *Work and Occupation in Modern Turkey*, Mansel Publ., İngiltere, 7-37.
- Peri, G.(2012). ‘Rationalizing U.S. Immigration Policy: Reforms for Simplicity, Fairness, and Economic Growth’. *Discussion paper*.
- Peri, G. (2014). ‘Do immigrant workers depress the wages of native workers?’. *IZA World of Labor*, 42:1-10.
- Piore, M. J., 1979. *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Portes A. ve Borocz J. (1989). ‘Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation’. *International Migration Review*,, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's. 23(3): 606-630.
- Portes, A. (1995). ‘The Sociology of Immigration Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship’, Robert K. Merton(ed.) Russell Sage Foundation, New York.

- Ratha, D. (2007). "Leveraging Remittances for Development, Policy Brief, Migration Policy Institute". *World Bank Press*, Washington DC.
- Ranis, G. ve Fei, J.C. H., (1961). "A Theory of Economic Development". *American Economic Review*, 51(4): 533-565.
- Ravenstein, E. G. (1885). "The Laws of Migration". *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2):167-235.
- Razin, A. ve Sadka, E. (2016). "How Migration Can Change Income Inequality?". *NBER Working Paper*, 22191: 1-17.
- Ravenstein, E. G. (1889). "The Laws of Migration". *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2): 241-305.
- Robinson, W. I. (2011). "Globalization and the sociology of Immanuel Wallerstein: A critical appraisal". *International Sociology*. 26 (6): 723-745.
- Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-communist Manifesto*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sarjehpeyma H. (1984). *The Economic Impact of Internal Migration: Iran as Special Case*. Unpublished PhD Thesis, The University of Oklahoma, Norman Oklahoma.
- Sevim, Y. (2001). "Terör Nedeniyle Elazığ'a Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim Durumu". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2):259-268.
- Skocpol, T. (1977). "Wallerstein's World Capitalist System: A Theoretical and Historical Critique." *American Journal of Sociology*, 82(5): 1075-1090.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. Blackwell Pub, Cambridge.
- Stouffer, S. A. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance". *American Sociological Review*, 5(6): 845-867.
- Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2010). "Daha İyi Bir Hayata Doğru: 'Yaşam Biçimi Göçü'". *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(1): 31-47.
- Şen, M. (2018). "Cinsiyete Dayalı Ücret Eşitsizliğinin Avrupa Birliği ve Türkiye Kapsamında Değerlendirilmesi". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18 (41): 295-324.
- Taş Y. ve Özcan S. (2013). "Türkiye'de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri". *International Conference on Eurasian Economies*.
- Taylor, J. E. (1999). "The New Economics of Labor Migration and the Role of Remittances in the Migration Process". *International Migration*, 37 (1): 63-88.
- Tekin Yılmaz T. (2005). *Göçün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

- Tisdell, C. A. ve Regmi G., (2000). “Push-and-Pull Migration and Satisficing versus Optimizing Migratory Behavior: A Review and Nepalese Evidence”. *Asian and Pacific Migration Journal*, (9):2.
- Tisdell, C. A. (1993). *Economic Development in the Context of China*. Macmillan, London.
- Tisdell, C. A. (1996). *Bounded Rationality and Economic Evolution*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Todaro, M.P. (1969). “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”. *The American Economic Review*, 59 (1): 138-148.
- Topbaş, F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, Doktora Tezi , Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Yıldırım K. (2007). “Göçün Aile Üzerindeki Etkisi”. *ICANAS 38. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara-Türkiye.
- TGYONA (2006). *Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (Yayın No: NEE-HÜ.06.01)*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, M. ve Aktaş S. (2011). “Sıralı Regresyon Analizi ile Türkiye’deki İç göçleri Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3): 191-200.
- Wogugu, M. O. (1979). “Migration and Human Capital Theory: Empirical Test of the African Case”. *Journal of Eastern African Research & Development*, 9(1/2): 91-104.
- Wallerstein, I. (1976). “A World-System Perspective on the Social Sciences”. *The British Journal of Sociology*, 27(3): 343-352.
- Wallerstein, I. (2010). *Modern Dünya Sistemi I.* (Çev. L. Boyacı), Yarın Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayınları, Ankara.
- Yamak, R. ve Yamak N. (1999), “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 16-28.
- Yankow, J. J. (1999). “The Wage Dynamics of Internal Migration within the United States”. *25(3): 265-278.*
- Yayar R, Uçgunoğlu M. ve Demir Y. (2016), Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri, *International Conference on Eurasian Economies: 421-431.*
- Yüceol, H. M. (2011). “Türkiye’de İller arası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma”. *Sosyoekonomi*, 15 (15): 29-54.
- Zelinsky, W. (1971). “The Hypothesis of the Mobility Transition”. *Geographical Review* 61(2): 219-249.

Zlotnik, H. (2001). "The Theories of International Migration". Caselli, G Jacques Vallin, J. ve Wunsch, G. (Ed.), *Demography: Analysis and Synthesis, Four Volume Set: A Treatise in Population*, Elsevier Academic Press, USA, 293-307.

İnternet Kaynakları

<http://www.aktuelpsikoloji.com/calisanlarin-ruh-sagligi-profil-4457h.htm> (erişim tarihi: 02.05.2020). 'Ankara Kalkınma Ajansı Raporu- Kasım 2014 Araştırmalar Serisi' <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/Ankara-Goc-Analizi.pdf> (erişim tarihi: 14.03.2017).

Berker A. (2015), "Zorunlu Göçün Yol Açtığı Refah Kaybının İncelenmesi: Yaşam Memnuniyeti Yaklaşımı" Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. Ankara. <https://www.researchgate.net/publication/287207448> (erişim tarihi: 14.03.2017).

Corbett, J. (2003). "Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885". CSISS Classics Series: CSISS Classics Permalink: <http://escholarship.org/uc/item/3018p230> (erişim tarihi: 15.04.2018).

Dinkelman, T. ve Mariotti, M.(2014). "Does Labor Migration Affect Human Capital in the Long Run? Evidence from Malawi". <https://www.eh.net/eha/wp-content/uploads/2014/05/Mariotti.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2019).

<http://www.fao.org/3/a-ak405e.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2019)

Filiztekin, A., ve Gökhan, A. (2008). "The determinants of internal migration in Turkey". paper presented at International Conference on Policy Modelling (EcoMod2008) Berlin, Almanya http://www.sabanciuniv.edu/HaberlerDuyurular/Documents/DD20080710163820/abstract_migration.pdf (erişim tarihi: 02.05.2020).

Gedik, A., "Mobility Transition (Test of Zelinsk's Theory) and Economic and Demographic Factors: Japan and Turkey, 1955-2000", <http://iussp2005.princeton.edu/papers/51383> (erişim tarihi: 27.08.2018).

Gezici, F ve Keskin G. (2015). "Interaction between Regional Inequalities and Internal Migration in Turkey". https://www.researchgate.net/publication/266456157_Interaction_between_Regional_Inequalities_and_Internal_Migration_in_Turkey?enrichId=rgreq-77386f454b4195a49f88a769ef30209a-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzI2NjQ1NjE1NztBUzoyMTM3MzgXNTA5

- OTM5MjFAMTQyNzk3MDU1NDQ4Nw%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf (erişim tarihi: 27.08.2018).
- Jennissen R. P. W. (2004). *Macro-Economic Determinants of International Migration in Europe*, Dutch University Press. Amsterdam
<https://books.google.com.tr/books?id=SscoZl-Urj0C&pg=PA53&lpg=PA53&dq=world+system+theory+and+migration&source=bl&ots=rTPGLz7N-7&sig=j0UTAJ0JIBZOcK7Nsa83DCtCJMY&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwijtKabprfTAhXGbl1AKHVJvCTA4FBD0AQhMMAU#v=onepage&q=world%20system%20theory%20and%20migration&f=false> (erişim tarihi: 12.08.2018).
- Jennissen,R. (2006). ‘Economic Theories of International Migration and the Role of Immigration Policy (extended provisional abstract)’.
<http://epc2006.princeton.edu/papers/60112> (erişim tarihi: 19.08.2018).
- Junge, V., Diez, J. R. ve Schatzl, L. (2013). ‘Determinants and Consequences of Internal Return Migration in Thailand and Vietnam’.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.11.007> (erişim tarihi: 10.10.2018).
- https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_33_SG4W38GV_416_sanayi.pdf (erişim tarihi: 02.05.2020).
- Müller T. (1999). ‘Migration policy in a small open economy with a dual labor market’
<http://www.unige.ch/ses/metri/mueller/dualdisc.pdf> (erişim tarihi: 02.05.2020).
- Vargas-Lundius, R., Lanly, G., Villarreal, M., Osorio, M. ‘International migration, remittances and rural development’. <http://www.fao.org/3/a-ak405e.pdf> (erişim tarihi: 02.05.2020).
- Portes, A. (1998). *The Economic Sociology of Immigration Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship*,
<https://books.google.com.tr/books?id=3wWGAwAAQBAJ&pg=PR5&lpg=PR5&dq=economic+sociology+and+the+sociology+of+immigration+a+conceptual+overview&source=bl&ots=W33Ef-IwDk&sig=I15XVqhK1cpA-t-A2kUZEHHwOck&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjjipNaFpurSAhWJzxQKHRsDBpAQ6AEISzAG#v=onepage&q=economic%20sociology%20and%20the%20sociology%20of%20immigration%20a%20conceptual%20overview&f=false> (erişim tarihi: 02.05.2018)
- Porumbescu A. (2015). ‘Defining the New Economics of Labor Migration Theory Boundaries: A Sociological-Level Analysis of International Migration’. 45: 55-64.

http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/numarul45_2015/6.%20Definind%20the%20New%20Economics%20of%20Labor%20Migration%20Theory%20Boundaries...%20pp.%2055-64.pdf (erişim tarihi: 02.05.2018)

Ratha, D., Mohapatra, S., Scheja, E. “Impact of Migration on Economic and Social Development A Review of Evidence and Emerging Issues”.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/617151468332982240/pdf/WPS5558.pdf> (erişim tarihi: 02.05.2017).

Tobler, W. (1995), ‘Migration: Ravenstein, Thorntwaite, and Beyond’.

http://www.geog.ucsb.edu/~tobler/publications/pdf_docs/Migration-Ravenstein-Thorntwaite-and-beyond.pdf Urban Geography, 1995, 16,4:327-343. Presented at the 1994 San Francisco meeting of the Association of American Geographers. (erişim tarihi: 02.05.2017).

Todaro, M. (1980). ‘Internal Migration in Developing Countries: A Survey’.

<http://www.nber.org/chapters/c9668>: 361-402.

http://siteresources.worldbank.org/TOPICS/Resources/2149701288877981391/Migration&Development-Ratha-GFMD_2010a.pdf (erişim tarihi: 02.05.2017).

EK 1- Türkiye’de Kent-Kır Nüfus Dağılımı

Yıllar	Şehir nüfusu	Şehir nüfusu (%)	Köy nüfusu	Köy nüfusu (%)	Toplam nüfus
1927	3 305 879	24.22	10 342 391	75.78	13 648 270
1935	3 802 642	23.53	12 355 376	76.47	16 158 018
1940	4 346 249	24.39	13 474 701	75.61	17 820 950
1945	4 687 102	24.94	14 103 072	75.06	18 790 174
1950	5 244 337	25.04	15 702 851	74.96	20 947 188
1955	6 927 343	28.79	17 137 420	71.21	24 064 763
1960	8 859 731	31.92	18 895 089	68.08	27 754 820
1965	10 805 817	34.42	20 585 604	65.58	31 391 421
1970	13 691 101	38.45	21 914 075	61.55	35 605 176
1975	16 869 068	41.81	23 478 651	58.19	40 347 719
1980	19 645 007	43.91	25 091 950	56.09	44 736 957
1985	26 865 757	53.03	23 798 701	46.97	50 664 458
1990	33 326 351	59.01	23 146 684	40.99	56 473 035
2000	44 006 274	64.90	23 797 653	35.10	67 803 927
2010	56 222 356	76.3	17 500 632	23.7	73 722 988
2015	72 523 134	92.1	6 217 919	7.9	78 741 053
2017	74 761 132	92.5	6 049 393	7.5	80 810 525

Kaynak: TÜİK, 2018.

EK 2- Veriler ve Elde Edilme Yöntemleri

Erkek ve 15+ Yaş ve Bilinmeyen (E1)	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen (E6)
Kadın ve 15+ Yaş ve Bilinmeyen (K1)	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen (K6)
Erkek ve 15+ Yaş ve Doktora (E2)	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen (E7)
Kadın ve 15+ Yaş ve Doktora (K2)	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen (K7)
Erkek ve 15+ Yaş ve İlköğretim (E3)	Erkek ve 15+ Yaş ve Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul (E8)
Kadın ve 15+ Yaş ve İlköğretim (K3)	Kadın ve 15+ Yaş ve Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul (K8)
Erkek ve 15+ Yaş ve İlkokul (E4)	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil) (E9)
Kadın ve 15+ Yaş ve İlkokul (K4)	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil) (K9)
Erkek ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu (E5)	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksekokul veya Fakülte (E10)
Kadın ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu (K5)	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksekokul veya Fakülte (K10)

Toplam Erkek	$E1+\dots+E10$	İlköğretim ve altı Kadın	$K3+K4+K6$
Toplam Kadın	$K1+\dots+K10$	Lisansüstü Erkek Pay	$(E2+E9+E10) / \text{toplam e}$
Lisansüstü Erkek	$E2+E9+E10$	Lisansüstü Kadın Pay	$(K2+K9+K10) / \text{toplam k}$
Lisansüstü Kadın	$K2+K9+K10$	Ortaokul, Lise ve Dengi Erkek Pay	$(E5+E8) / \text{toplam e}$
Ortaokul, Lise ve Dengi Erkek	$E5+E8$	Ortaokul, Lise ve Dengi Kadın Pay	$(K5+K8) / \text{toplam k}$
Ortaokul, Lise ve Dengi Kadın	$K5+K8$	İlköğretim ve altı Erkek Pay	$(E3+E4+E6) / \text{toplam e}$
İlköğretim ve altı Erkek	$E3+E4+E6$	İlköğretim ve altı Kadın Pay	$(K3+K4+K6) / \text{toplam k}$

EK 3- Verilere İlişkin Özet Değerler

	Minimum Değer	Maksimum Değer	Ortalama Değer	Standart Sapma
Hammadde Sektörü Ortalama Ücret	2.78	37.83	9.49	4.25
İmalat Sektörü Ortalama Ücret	5.96	27.95	10.07	3.17
İnşaat Sektörü Ortalama Ücret	4.09	13.25	6.69	1.02
Hizmetler Sektörü Ortalama Ücret	6.08	15.76	8.31	1.27
X1E	319	67124	3504.08	7228.80
X1K	349	78296	4364.58	8357.86
X2E	280	49156	3077.87	4993.32
X2K	158	51121	2835.04	4924.31
X3E	517	74014	5119.62	7697.54
X3K	366	64498	4680.83	6829.82
X4E	61.53	100.06	97.36	2.78
X4K	61.93	100	97.23	2.73
X5E	30.5	100.27	75.64	13.37
X5K	20.04	100	72.92	16.35
X6	4210	54933	17314.56	7806.36

EK 4- Sektörlere İlişkin İl Bazında Sabit Etkiler

İller	İmalat	Hammadde	İnşaat	Hizmet
Adana	0.89	0.32	0.31	1.05
Adıyaman	-2.09	-1.73	-0.19	-0.24
Afyonkarahisar	-1.33	0.73	0.16	0.32
Ağrı	0.53	0.64	0.63	1.95
Aksaray	-0.21	-0.43	-0.08	0.37
Amasya	-0.14	-1.09	-0.69	-1.18
Ankara	4.47	8.52	1.64	1.85
Antalya	-1.01	-0.77	-0.39	0.24
Ardahan	-1.91	-1.73	0.66	-0.10
Artvin	-3.44	1.87	0.65	-0.93
Aydın	-1.80	1.01	-1.16	-0.50
Balıkesir	-0.41	-1.56	-0.27	-0.48
Bartın	-2.73		-1.83	-1.23
Batman	-0.43	0.02	2.32	2.03
Bayburt	-2.46	-3.11	0.11	-0.93
Bilecik	-1.31	1.07	-0.61	-1.77
Bingöl	-1.40	1.95	0.44	0.57
Bitlis	5.41	0.09	2.03	1.98
Bolu	0.21	5.41	-0.65	-1.78
Burdur	-2.24	-0.48	-1.61	-1.23
Bursa	2.86	0.48	0.83	1.38
Çanakkale	-2.64	-1.41	-1.32	-0.90
Çankırı	0.51	-0.09	-0.31	-0.97
Çorum	-1.61	-1.04	-0.20	0.05
Denizli	-1.19	-1.48	-1.35	-0.58
Diyarbakır	1.25	0.47	1.29	1.76
Düzce	-1.74	-1.55	-0.01	-0.31
Edirne	-0.07	-2.04	-0.03	-0.67
Elâzığ	-0.34	0.64	-0.09	-0.23
Erzincan	-2.28	-1.60	-0.40	-0.96
Erzurum	4.76	-1.50	0.83	0.84
Eskişehir	2.00	0.30	-0.40	-0.93
Gaziantep	0.93	-0.3	0.47	1.71
Giresun	-3.26	-2.61	-1.57	-0.99
Gümüşhane	-2.51	1.33	-0.46	-0.84
Hakkâri	-0.99	-0.85	1.18	-0.48

Hatay	5.98	-1.35	0.10	0.14
Iğdır	-0.63	-0.83	0.24	0.18
Isparta	-2.92	-0.79	-1.47	-1.76
İstanbul	2.25	-1.74	2.86	4.11
İzmir	1.15	1.08	0.09	1.46
Kahramanmaraş	-0.09	-0.90	0.04	0.46
Karabük	5.75	-2.65	-0.94	-1.37
Karaman	-1.45	-1.63	-1.35	-0.67
Kars	-0.31	3.36	0.44	1.14
Kastamonu	-1.41	-0.81	-0.18	-0.70
Kayseri	0.64	0.18	0.20	0.38
Kilis	-2.11	-0.51	0.52	-0.24
Kırıkkale	-2.75	-1.07	-0.65	-1.00
Kırklareli	-1.78	-0.28	-1.12	-1.05
Kırşehir	2.52	-0.24	-0.42	-0.96
Kocaeli	6.22	-0.57	0.92	0.67
Konya	-0.11	-0.63	0.35	0.35
Kütahya	-1.11	16.88	-0.12	-0.76
Malatya	-2.55	-1.38	-0.21	-0.27
Manisa	1.41	-0.79	-0.53	-0.11
Mardin	1.49	-1.62	1.00	1.31
Mersin	-1.18	-1.73	-0.11	0.36
Muğla	-1.37	-2.22	-0.86	-0.63
Muş	2.49	5.28	1.49	1.77
Nevşehir	-2.29	0.20	-0.54	-0.22
Niğde	-1.67	-0.61	-0.32	-0.07
Ordu	-1.58	-1.43	-0.55	-0.23
Osmaniye	0.58	-1.35	-0.56	-0.29
Rize	2.04	-2.75	0.20	-1.10
Sakarya	3.63	-1.91	0.00	-0.11
Samsun	-1.13	-2.20	-0.02	-0.23
Şanlıurfa	1.01	-0.98	1.44	2.21
Siirt	6.99	0.19	1.51	1.56
Sinop	-3.44	-2.77	-0.47	-1.05
Şırnak	0.08	-0.00	1.34	1.09
Sivas	-1.23	0.84	0.19	-0.40
Tekirdağ	0.94	-2.04	-0.23	-0.16
Tokat	-2.12	0.96	-0.51	-0.18
Trabzon	-2.08	-2.38	-0.80	-0.97
Tunceli	-3.39	-1.81	-1.67	-1.48

Uşak	-2.23	-0.73	0.27	-0.39
Van	1.65	-0.02	1.44	2.34
Yalova	-1.82	-1.88	-0.22	-0.63
Yozgat	-0.55	1.57	0.05	0.26
Zonguldak	12.32	22.43	-0.73	-0.53

EK 5- İl Düzeyinde Yaşam Standartları Sabit Etkiler

İller	Katsayı Tahmini	İller	Katsayı Tahmini	İller	Katsayı Tahmini	İller	Katsayı Tahmini
Adana	115.63	Bursa	53.37	İzmir	672.48	Nevşehir	26.18
Adıyaman	-74.93	Çanakkale	-66.37	Kahramanmaraş	-33.06	Niğde	-56.77
Afyonkara hisar	-31.36	Çankırı	49.09	Karabük	-96.00	Ordu	-16.59
Ağrı	-56.36	Çorum	43.02	Karaman	-29.11	Osmaniye	0.51
Aksaray	3.84	Denizli	22.70	Kars	-78.99	Rize	-76.16
Amasya	-33.32	Diyarbakır	1.01	Kastamonu	-48.03	Sakarya	-62.60
Ankara	551.13	Düzce	-32.32	Kayseri	32.70	Samsun	44.55
Antalya	130.82	Edirne	-36.90	Kilis	19.31	Şanlıurfa	-23.46
Ardahan	-81.60	Elâzığ	-12.64	Kırıkkale	-35.91	Siirt	-0.91
Artvin	-84.32	Erzincan	-11.49	Kırklareli	-34.71	Sinop	-51.81
Aydın	10.03	Erzurum	-10.18	Kırşehir	31.65	Şırnak	51.95
Balıkesir	-37.43	Eskişehir	-65.80	Kocaeli	-86.77	Sivas	-152.09
Bartın	-49.41	Gaziantep	31.74	Konya	99.76	Tekirdağ	-94.02
Batman	-92.23	Giresun	28.72	Kütahya	-94.32	Tokat	-3.76
Bayburt	-34.91	Gümüşhane	-41.25	Malatya	-42.34	Trabzon	-45.24
Bilecik	-111.40	Hakkâri	-139.81	Manisa	49.96	Tunceli	-104.20
Bingöl	-60.08	Hatay	-12.71	Mardin	-80.89	Uşak	-34.60
Bitlis	-60.76	Iğdır	-100.42	Mersin	55.18	Van	-43.99
Bolu	-17.13	Isparta	14.05	Muğla	60.47	Yalova	-85.30
Burdur	7.19	İstanbul	882.81	Muş	-63.18	Yozgat	-37.65
						Zongulda k	-64.65

EK 6- Düzey 2’de Tüketici Fiyat Endeksi ve Yaşam Standartları Sabit Etki Tablosu

BÖLGE ADI	Tüketici Fiyat Endeksi	BÖLGE ADI	Yaşam Standartları
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	105.63	İstanbul	882.81
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	121.70	İzmir	672.48
Bursa, Eskişehir, Bilecik	124.21	Ankara	551.13
Antalya, Isparta, Burdur	133.94	Adana, Mersin	85.41
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	138.19	Antalya, Isparta, Burdur	50.69
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	141.38	Konya, Karaman	35.32
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	141.89	Aydın, Denizli, Muğla	31.07
Aydın, Denizli, Muğla	142.72	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	12.62
Zonguldak, Karabük, Bartın	145.61	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	-6.19
Ankara	146.27	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	-7.95
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	149.04	Şanlıurfa, Diyarbakır	-11.22
Balıkesir, Çanakkale	150.73	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	-15.08
Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	151.49	Kastamonu, Çankırı, Sinop	-16.9
Kastamonu, Çankırı, Sinop	152.99	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	-18.61
Kayseri, Sivas, Yozgat	158.61	Erzurum, Erzincan, Bayburt	-18.86
Erzurum, Erzincan, Bayburt	162.91	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	-30.52
İzmir	162.97	Bursa, Eskişehir, Bilecik	-41.27
Konya, Karaman	163.67	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	-48.71
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	164.05	Balıkesir, Çanakkale	-51.90
Adana, Mersin	170.37	Kayseri, Sivas, Yozgat	-52.34
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	176.68	Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	-54.82
İstanbul	180.48	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	-55.21
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	185.46	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	-56.83
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	190.57	Zonguldak, Karabük, Bartın	-70.02

Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	201.23	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	-76.93
Şanlıurfa, Diyarbakır	213.18	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	-105.79

EK 7- Tüketici Fiyat Endeksi ve Yaşam Standartları Karşılaştırması

		Tüketici Fiyat Endeksi			Yaşam Standartları
	YIL	ETKİ		YIL	ETKİ
1	2009-01-01	-8.67	1	2009-01-01	26.47
2	2010-01-01	-2.33	2	2010-01-01	22.81
3	2011-01-01	-5.00	3	2011-01-01	32.43
4	2012-01-01	0.65	4	2012-01-01	-7.23
5	2013-01-01	8.20	5	2013-01-01	-13.37
6	2014-01-01	-1.28	6	2014-01-01	-22.61
7	2015-01-01	1.30	7	2015-01-01	-16.87
8	2016-01-01	7.13	8	2016-01-01	-21.63

EK 8- Ekonometrik Modeller Diagnostic Test Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Ücretler-Hammadde Sektörü		Ücretler-Hizmet Sektörü		Ücretler-İmalat San.		Ücretler-İnşaat Sektörü		Yaşam Standardı	
	Test-ist	Olas	Test-ist	Olas.	Test-ist	Olas	Test-ist	Olas.	Test-ist	Olas
Yatay Kesit Bağımlılık: Breusch-Pagan LM H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur	5659.96	0.00	16301.47	0.00	7737.11	0.00	9245.52	0.00	5815.69	0.00
Değişen Varyans: Likelihood Oram LR H ₀ : Artıklar homoskedastiktir	1308.15	0.00	199.38	0.00	927.64	0.00	295.76	0.00	1098.47	0.00
Rassal etki: Hausman testi H ₀ : Misspecification yoktur	10.50	0.49	319.75	0.00	30.42	0.00	102.91	0.00	165.27	0.00

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
YASSTA	1	0.26	0.30	0.33	0.63	0.58	0.07	0.09	0.22	0.74	0.77	0.81	0.79	0.82
HAM_UC	0.26	1	0.47	0.26	0.37	0.26	0.00	0.03	0.24	0.15	0.17	0.28	0.28	0.25
IMA_UC	0.30	0.47	1	0.39	0.51	0.42	0.00	0.05	0.34	0.2	0.22	0.31	0.32	0.31
INS_UC	0.33	0.26	0.39	1	0.72	0.37	-0.12	-0.08	0.16	0.33	0.35	0.47	0.48	0.42
SER_UC	0.63	0.37	0.51	0.72	1	0.62	-0.10	-0.04	0.37	0.55	0.58	0.71	0.72	0.68
KBGSYH	0.58	0.26	0.42	0.37	0.62	1	-0.02	0.02	0.56	0.40	0.42	0.46	0.47	0.49
OK_ILKOG_ER	0.07	0.00	0.00	-0.12	-0.10	-0.02	1	0.98	0.01	0.08	0.09	0.07	0.06	0.06
OK_ILKOG_KA	0.09	0.03	0.0	-0.08	-0.04	0.02	0.98	1	0.07	0.09	0.10	0.09	0.09	0.08
OK_ORTOG_ER	0.22	0.24	0.34	0.16	0.37	0.56	0.01	0.07	1	0.03	0.04	0.09	0.10	0.12
GC__LK_ER	0.74	0.15	0.2	0.33	0.55	0.40	0.08	0.09	0.03	1	0.99	0.89	0.88	0.95
GC__LK_KA	0.77	0.17	0.22	0.35	0.58	0.42	0.09	0.10	0.04	0.99	1	0.91	0.91	0.96
GC_LLUC_ER	0.81	0.28	0.31	0.47	0.71	0.46	0.07	0.09	0.09	0.89	0.91	1	0.99	0.97
GC_LLUC_KA	0.79	0.28	0.32	0.48	0.72	0.47	0.06	0.09	0.10	0.88	0.91	0.99	1	0.96
GC_ORLI_ER	0.82	0.25	0.31	0.42	0.68	0.49	0.06	0.08	0.12	0.95	0.96	0.97	0.96	1

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Nevin TAŞTEKİN
Doğum Yeri- Tarihi	Mersin-30.03.1987
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mersin Dumlupınar Lisesi
Lisans Diploması	Hacettepe Üniversitesi- İktisat
Yüksek Lisans Diploması	Hacettepe Üniversitesi-İktisat
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği: Doğrusal Olmayan Bir Yaklaşım
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Devlet Hava Meydanları İşletmesi – Hava Trafik Kontrolörü
E-Posta	boyanevin@gmail.com